

የማቴዎስና የማርቆስ ወንጌል አቅማራት
(EMML 7219, f. 15a.)

የአባ ዕዝራ ገድል

“ከክህነት ምስጢር በቀር ሌቶች የማያውቁት ለወንዶች
በድብቅ የተሰጠ ትምህርት አለን?”

አባ ዕዝራ

እግዚአቲህ ቅድስት ድንግል ማርያም ምስለ ፍቁር ወልዳ
(EMML 7219, f. 21b)

መግቢያ

(72) በማይሞቱ፥ የሕይወት ሕይወቶች በሆኑ፥ በማይሻሩ ሹሞች፥ በኪሩቤል ሰረገላ ላይ በሚኖሩ፥ በነፋስ ከንፍ በሚሄዱ፥ በአንዲት ምክር ዓለምን ሁሉ በፈጠሩ፥ በሥሉስ ቅዱስ ስም፥ በሞገስ ከተሞላው፥ ትሕትናን ከለበሰው፥ እንደ መንገድ ጠራጊው እንደ ዮሐንስ¹ ከናቱ ሆድ ከተመረጠው፥ ገድሉን በእግዚአብሔር ጸባዎት በዕብራውያን የዘመን ሐሳብ በሚሴር ፱፥ በግዕዝ በነሐሴ ፲፮ ቀን ከፈጸመው ከጥበበኛው ከአቡነ ዕዝራ ገድልና ከደግነቱ ውበት በጥቂቱ አንናገራለን፤ አሜን።

አቤቱ ጌታዬ፥ ከልጅነቱ ጀምሮ እስከ አበቃ ድረስ ያደረጋቸውን ጥሩ ሥራዎቹን እንድናገር ከጥበበኞችና ከአስተዋዮች የደበቅኸውን ጥበብና ዕውቀት ስጠኝ።

ትውልድና አስተዳደግ

ይህ ሰው (የስሙ) ትርጉም “የጥበበኛ ልጅ” በሆነው በሰሎሞን ልጅ በ“አብነ ሕልክም” ዘመን ከጸዮን ጋራ ከወጡ ከሌዊ ነገድ፥ ከስቡሐ ሕዝብ ነው።² የአባቱ ርስት ሰው፤ የአባቱ ስም ይሥሐቅ፥ የናቱ ስም ልዑል ሠምራ ነበረ። (እናቱ) ለአካለ መጠን ስትደርስ አባቶቿ ለዱስአ ሹም ዳሯት። አንድ ልጅ ከወለደች በኋላ ባሏ ሞተ።

ከዚያ ደግሞ ለስቡሐ ሹም ሰጧት። ያለ ልጅ (ብዙ ጊዜ) ኖረች፤ (በዚህ ምክንያት) ከጥልቅ ሐዘን ገባች። በመልአኩ በሚካኤል ስም ወደተጠራች ቤተ ክርስቲያን ሄዳ እዚያ አለቀሰች። አንድ በግ ሠዎች፤ ዕጣንም አሳረገች። ከካህንም ዘንድ ለንስሐ ተናዘዘችና ወደ ቤቷ ተመለሰች። ከዚህ በኋላ፥ እግዚአብሔር የልመናዋን ቃል ስምቶ መልአኩን ላከላት። በሌሊት ታይቷት አንዲህ ሲል ካንዴም ሁለቱ፥ ሶስቱ ተናገራት፤ “ካህንና አስተዋይ የሚሆን (ልጅ) ትወልጃለሽ። ራሱ ላይ መስቀል የሚመስል ምልክት ይገኝበታል።”³

1. መጥምቱ ዮሐንስ ከክርስቶስ በፊት መጥቶ ለስ ክርስቶስ መምጣት ስለተናገረ ለክርስቶስ መንገድ ጠራጊ ይባላል፤ ማቴ 3፡ 1-15።
2. የከብረ ነገሥቱን ታሪክ መጥቀሱ ነው። የእንዳንድ መነኮሳት ትውልድ ታቦቷ ከኢየሩሳሌም ስትመጣ እጅበው ከመጡት እስራኤላውያን ጋራ የተያያዘ እንደሆነ ገድላቸው ይመስከራል። እቡነ እስጢፋኖስም ከስቡሐ ሕዝብ መሆናቸውን ገድላቸው ይናገራል።
3. ደቂቀ እስጢፋኖስ መስቀልን እንደሚያከብሩ ለማሳየት የሆነ ተእምር ነው።

እሷም፡ “ጊዜው ሲደርስ ስብሐት እንዳቀርብልህ እንተ ማንህ?” አለችው፡፡ “እኔ መልአኩ ሚካኤል ነኝ፤ የነገርኩሽን ጠብቂ” አላት፡፡ በቃሉ ተገረመች፡፡ ከዚህ በኋላ፡ ይሄ ሞገሳዊ ከሳድ እንባ በሚሏት ምድር ተወለደ፡፡ ይኸ (ምድር) የጠላቶቻቸው ወጣቶች በሽመቃ መውጫ ነው፡፡⁴

መልአኩ እንደነገራት ምልክቱን ከራሱ ላይ አገኘችው፡፡ ስሙንም ዐቅቦ ሚካኤል አለችው፡፡ አባቱና ዘመዶቹ የስቡሐ ሹሞች ስለነበሩ ተደስቱ፡፡ የናቱ አባቶችም የዐጋሚ ሹሞች ናቸው፡፡ እነሱን ጋብዘው ለሙሽራ⁵ እንደሚገባው ድግስ ደገሱ፡፡ የሰማቸው ሁሉ እስኪያደንቅ ድረስ ቀንዶ መለከት፡ ክራር፡ ማሲንቆ፡ ከበሮ፡ ድንበሐት⁶ አሰሙ፡፡

(73) ብፁዓዊው ሳያድግ አባቱ ሞተ፡፡ እናቱ በመልካም አስተዳደግ አሳደገችው፡፡ (ልጁ ገና) በጎና ክፉ ሳይሰይ እስጢፋኖስ የሚባለው ታላቅ ወንድሙ ወስዶ የከሰዋ የጸጋዋ ጌጥ፡ የገርዜን አለቃ፡ የነጫጭ በጎች ጠባቂ፡ ለሞኞች ጥበብ ሰጪ፡ ብርሃኑ የማይጨልም መስተዋት፡ ለተጠሙ መጠጥ፡ የወተትና የወይን ወንዝ ከሆነው ከእቡነ ይሥሐቅ ዘንድ አመጣው፡፡⁷ “ይኸ ምንህ ነው?” አለው፡፡ “ወንድሜ ነው” አለው፡፡ ብፁዓዊውን ያን ጊዜ፡ “እግዚአብሔር ካንተ ጋራ ይሁን፤ የሁሉን ልብ የምታስደስትበት መንፈሳዊ ጥበብና ዕውቀት ይስጥህ” ብሎ ባረከው፡፡

ከዚያ፡ በጥበብና በተግሣጽ አሳደጉት፡፡ በሙሽራ ወተት እንለመሱት፤ እነሱም በብሉይና በሐዲስ ያሉት ሰማንያ እንዱ (መጻሕፍት) ናቸው፡፡⁸ መጻፍና የሚገባውን ሁሉ አስተማሩት፡፡

ምንክሱና

ደግሞ ሳያድግ በልጅነቱ፡ ገና የ፲፪ ዓመት ልጅ እንደሆነ፡ የምንክሱና ልብስ አለበሱት፤ ስሙንም ዕዝራ አሉት፡፡ በዚያች ጊዜ መንፈስ ቅዱስ ለመጀመሪያው ዕዝራ (እንዳጠጣው) የጥበብና የዕውቀት ጽዋ አጠጣው፡፡⁹ ከዚያ በኋላ ድንጋይ ተሸክሞ ወደ ዋላው¹⁰ ላይ የሚያወጣ መንክራኩር ይሠራ ጀመር፡፡ (እስምኔቱ) ብፁዕ እቡነ አበክረዜን ሲያይ አደነቀ፡፡

4. በዚያ እካባቢ ጎሳዎች ይገዳደሉ እንደነበረ ያመለክታል፡፡

5. በመንፈሳዊያን እነጋገር “ሙሽራ” የሚሉት ቤተ ክርስቲያንና ክርስቶስን ነው፡፡

6. ዓይነቱን የማላውቀው የሙዚቃ መሣሪያ ሊሆን ይችላል፡፡

7. እኝህ በደቂቀ እስጢፋኖስ ዘንድ የሚደነቁ ስው ደብረ ገርዜንን የቆረቆሩ ናቸው፡፡

8. የቤተ ክርስቲያንና ባለሥልጣኖች ከደቂቀ እስጢፋኖስ ጋራ መጽሐፈ ሲኖዶስ በመዘገባቸው የብሉይና የሐዲስ ኪዳን ቅዱሳት መጻሕፍት ላይ ጥል እንደሌላቸው እንደዚህ ያሉ ብዙ ምልክቶች አሉ፡፡ ቢጣሉ ከዚያ ውጪ በሆኑት ላይ ነው፡፡ የብሉይና የሐዲስ ቅዱሳት መጻሕፍት ሕፃንን እንደሚመግቡ የእናት ሁለት ጡቶች ይመስላሉ፡፡

9. ሉቃ 13: 38-39፡፡

10. “ዋላ” ምን ይሆን?

“አስተዋይነቱን ታያላችሁን?” አላቸው። በኋላ የሚሆነውን ሁሉ ስላወቀ፥ ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ያሰበውን ሁሉ አንዲያደርግ ፈቀደለት።

በቤተ እስጢፋኖስ ላይ ስለመጣ ግፍ

(በዚያን ጊዜ) በቤተ እስጢፋኖስ ላይ ከንጉሡ ዘንድ ግፍ መጥቶባቸው ስለነበረ፥ ስደት በዛባቸው፤ ጭልፊት ወፎችን እንደምትቀልብ ልጆቹን ተቃሰቧቸው። ታቦቶቻቸውንና ቅዱሳት አቃዎቻቸውን የሚደብቁበት ቦታ አጡ። በዚህ ጊዜ የደብተራቸውን¹¹ አቃ የሚከቱበት የአለት ድንጋይ ቀዳዳና የመሬት ጉድጓድ አንዲፈልግ መንፈስ ቅዱስ ይኸንን ብፁዓዊ አነሣሣው። ከዚያ በኋላ፥ ለዳንኤል እንደተገለጸለት¹² በሌሊት ራእይ ተገለጸለት። (መልአኩ) መጥቶ ካንዴም ሁለቴ፥ ሶስቴ ዳሰሰው፤ “ተነሣ፥ እኔ የምስጥህን ተመልከት” እሰውና ምልክት ሰጠው። ሄዶ አገኘው፤ ሲገባ መልኩ የሚያስደነግጥ እባብ ቆየው። በአብ፥ በወልድ፥ በመንፈስ ቅዱስ ስም እማተበበት፤ ጉዳት ሳያደርስበት ወጣ።

የሆነውን ሁሉና የፈለገውን አንዳገኘ ለወንድሞቹ ነገራቸው። ምክንያቱም ቀደም ብሎ በሌሊቶች ትጋት ላይ ነበረ።¹³ ሁሉን የሚያውቅ ጥበበኛ ልጅ እግዚአብሔር ስለሰጣቸው በጣም ደስ አላቸው። “እንደ ቀደሙ አባቶችህ የደብተራዋን ዕቃ ጠብቅ”¹⁴ አሉት።

ከዚያች ጊዜ ጀምሮ በሃይማኖቱ የጸና ሆኖ፥ ፍርሃት ራቀው። ራስ ጥሩው ብፁዓዊ አበክረዙን ስለ እግዚአብሔር ፍቅር በተስደደበት ጊዜ የሚደበቅበት ምድረ በዳ ሲፈልግ እንደ ዋልያ ተራሮችን ሲዞር የቀድሞዎቹ የከተቱበት ያልተገለጸውን ከእለት ድንጋይ ቀዳዳ ውስጥ ያለውን ለማየት በቃ።¹⁵

ካህን ቸገረ--የኢየሩሳሌም ጉዞ

ስደት በጣም ጸና፤ ቅዱሱ (ጳጳስ) አቡነ ገብርኤል ስለሞተ ክህነትም ታጣ። ከጥቂት ጊዜ በኋላ፥ ብፁዕ አቡነ አበክረዙን ስብሰባ ጠርቶ፥ “ሕይወታችንን እንዴት እንምራ? አኗኗራችንስ እንዴት ይሁን? ያለክህነት መቆም ይሆንልናል?” አላቸው። ይኸንን ከቃሉ ሲሰሙ እንዳንዶቹ፥ “አባ ሆይ፥ ካንተ ፈቃድ ብናገኝ ኢየሩሳሌም ሄደን፥ ከጌታ መቃብር ዘንድ ሰግደን፥

11. “ደብተራ” ማለት “ድንኳን” ማለት ሲሆን፥ እዚህ የሚያመለክተው እንደ ብሉይ ዘመን የታቦት ማደሪያውን ነው።

12. ዳን 7።

13. “የሌሊቶች ትጋት” የሚሉት ሲጸልዩ ሲሰግዱ ማደርን ነው።

14. “የቀደሙ አባቶች” የብሉይ ዘመን ሊዋውያን ናቸው፤ አቡነ ዕዝራ ትውልዳቸው ከነገደ ሊዊ እንደሆነ “ትውልድና እስተዳደግ” ከሚለው ስር እይተናል።

15. እዚህ እረፍተ ነገር ውስጥ ግዕዙ እንዳንድ ቃላት ጉድለውታል።

ከጳጳሱ ፊት ቆመን ግፋችንን ሁሉ ልንነግረው እንፈልጋለን። አዚህስ ኢትዮጵያ ትታናለች”¹⁶ አሉት።

“ያመጣችሁት ሐሳብ ጥሩ ነው፤ በፊትም (74) ወንድሞቻችሁ ይኸንን አስበው ተስማምተውበት ነበረ። ግን በደረሰባቸው ከባድ ስደት ምክንያት ሊደርሱ አልቻሉም። አሁንም አግዚአብሔር ይርዳችሁ” አላቸው። ከዚያ በኋላ፥ የሚሄዱ (ሰዎች) ከየአድባራቸው አዋጡ። የእስራኤል ልጆች የከነዓንን ምድር እንዲያዩ ከየነገዳቸው (ሰው) እንዳዋጡ።¹⁷ እነሱም እንዲሁ አደረጉ። ቊጥራቸው ፲፪ ሆነ።¹⁸

የከለዋ ማኅበር አቡነ አበክረዙንን፥ “አቡነ ይሥሐቅ¹⁹ እንደሌለ ታውቃለህ። አሁንም ታቦቶቹንና የቤተ ክርስቲያን መጻሕፍትን ሁሉ የሚጠብቁ ተውልን። እስጢፋኖስ የሚሄድ ከሆነ ይኸንን ብዕዓዊ (አቡነ ዕዝራን) ተውልን፤ መብራታችንና የተደበቁትንም፥ የተገለጡትንም የሚያውቅ፥ የምንመረከብዎትም፥ የምንደገፈውም መቋሚያችን ነው” አሉት። ቅዱስ አቡነ አበክረዙንን፥ “ዕዝራንስ ተዉት ይሂድ፤ ወደናንተ በሰላም ተመልሶ የወንድሞቻችሁን ዜና የሚነግራችሁ አሉ ነው” አላቸው።

ከዚያ በኋላ፥ የተረፉትና የሚሄዱትም እስከ እርባ ዕለት ምህልላ ያዙ። ብዕዕ አቡነ ዕዝራ ካስለመደበት ሆኖ ሲጸልይ እንዳንድ ትንሽ ጉልማሳ እየጠበቀ ካንዴም ሁለቱ፥ ሶስቱ አደናቀፈው፤ (ግን) ብዕዓዊው እየለበት።

16. ጸሐፊዎቹ ብዙ ጊዜ ኢየሩሳሌምንና ግብጽን አንድ ያደርጓቸዋል። ሁለተኛው፥ ወደ “ኢየሩሳሌም” (ወደ ግብጽ) ለመሄድ የፈለጉት ጳጳሱ ስለሞቱ ብቻ ሳይሆን ኢትዮጵያ ስለተወታቸውም ነው። ጳጳስም ቢኖር እንዳይካት ተቃዋሚዎቻቸው ይከለክሏቸው ነበር።

17. ኢያ 4፡ 1-4።

18. ከ1450 ዓ. ም. ጀምሮ እስከ አፄ እስክንድር (1471-1487) ዘመን ድረስ ለሰላሳ ዓመት ያህል ቤተ ክርስቲያንና ጳጳስ አልነበራትም። ይህ የጳጳስ አጦት በሕዝብ ክርስቲያኑ ላይ ከፍ ያለ ችግር ፈጥሮ ነበረ፤ ቅዳሴ የሚቀድሱ፥ ፍታት የሚፈቱ፥ ሕፃናትን ለክርስትና የሚያጠምቁ ካህናት ጠፉ፤ ለዚያን ጊዜ ሰው እድሜ ሰላሳ ዓመት ቀላል አይደለም፥ አለቁ። ለችግሩ ፈጣን መፍትሔ ባለመገኘቱ ብዙ ሰዎች ዲቁናና ቅስና ለመሾም እግብጽና ኢየሩሳሌም ድረስ በእግር ሳይሄዱ አልቀሩም። በሀገሪቱ ላይ ከደረሰው ችግር ጥናት የተነሣ በአፄ በእደ ማርያም ዘመን (1461-1471) ቤተ መንግሥቱና ቤተ ክህነቱ ስምን የራሳችንን መምህራን አናጽጽሰም እስከ ማለት ደርሰው ብዙ ተከራክረውበት ነበረ። Stanislas Kur, *Actes de Marጳ Krestos*, CSCO, vol. 330/62 (1972), p. 237; Taddesse Tamrat, *Church and State in Ethiopia*, pp. 245-247. እንደሌላው ጊዜ ጳጳስ ማምጣት የተቸገሩበት ምክንያት ምን እንደሆነ ግልጽ አይደለም፤ ከግብጽ ሡልጣኖች ጭቆና የተነሣ ሊሆን ይችላል። ግን በአፄ እስክንድር ዘመን ጳጳሳት መምጣታቸው ቅድስት ማርያም ለአፄ እስክንድር ተአምር እንደሠራችለት መመዝገቡ ችግሩ የወላዲተ አምላክን እርዳታ ያስፈለገው ታላቅ ችግር እንደነበረ አያጠራጥርም፤ Carlo Conti Rossini, “Il Convento di Tsana in Abissinia e le sue laudi alla Vergine,” *Accademia Nazionale dei Lincei*, vol. 19, ser. 5 (1910), pp. 598-599.

19. ኅዳግ ቊ 7ን ተመልከት።

ሰይጣን ያመጣው እንደሆነ ዐውቆ በመስቀል ምልክት አማተበበት። “በሞት ጥላ መካከል ብሄድም ክፉውን አልፈራውም፤ አንተ ከኔ ጋራ ነህና”²⁰ አለ። ደግሞ፡ “እግዚአብሔር ያበራልኛል፤ ያድነኛልም፤ ምን ያስፈራኛል?”²¹ ካለ በኋላ፡ ካስለመደበት ቦታ ቆመ። ሰይጣንም ተሸንፎ ሄደ። ብፁዓዊው ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ለሁል ጊዜ ሞገስ እንዳገኘ ዐወቀ።

ከዚያ በኋላ፡ ያዕቆብ ወደ ሶርያ ሲሄድ ከአባቱ ከይሥሐቅ በረከት እንደተቀበለ፡²² ጦቢያ ወደ ሜዶን ራጊስ ሲሄድ ከአባቱ ከጦቢት በረከት እንደተቀበለ፡²³ ከሸማግሌ አባቱ ከአበክረዙን በረከት ተቀብሎ፡ ከወንድሞቹ ጋራ ወደ ኢየሩሳሌም ለመሄድ ተዘጋጀ። በ፻፳፰ ዓመተ ምሕረት²⁴ ተነሥተው ጥቅምት ሠላሳ ቀን ገበሉል ከሚሉት ቅዱስ ደብር ከአባ ዮናስ ደብር ደረሱ። በደስታ ተቀበሏቸው።

በመንገድ ላይ የተነሣ ሁከት

ከዚያ፡ ወደ ማርያ ወረዱ። ደግሞ ብዙዎች መነኮሳት ከብሔረ ጉዛም፡ ከብሔረ ሴዋ፡ ከአንጎትና ከብዙ የኢትዮጵያ ብሔሮች መጡ። እነዚያ ውስጥ ደቂቀ ሲኖዳ፡ ደቂቀ አምነ፡ ደቂቀ ማቲያን፡ ደብተራም፡²⁵ ከ(ደብረ) ቢዘን፡ ከደብረ ማርያም²⁶ ነበሩ። ማንም በግላጭ ሳይናገር፡ ሁሉም በውስጥ ነበሩ። ግን እርስ በርሳቸው ይተማሙና ይጨቃጨቁ ነበር።

ከዚያ በኋላ፡ ከንቡራኑ እዱ አንዱ ከአባ ዮናስ ልጆች አንዱን እንዲህ ሲል ጠየቀው፡ “ከናንተ ጋራ ደቂቀ አስጢፋኖስ አሉ የሚባለው አውነት ይሁን ወይም ሐሰት ግልጥ አርገህ ንገረኝ።” (ስውየው) “የሉም” አለው። ካንዴም ሁለቱ ሲነዘንዘው ጊዜ፡ “አዎን፡ አሉ” አለው። “ምን ያህል ይሆናሉ?” አለው። “፴” አለው።

ይኸንን ከሱ ሰምቶ ወደ ኋደኞቹ ሄደና ሁሉንም ነገራቸው። (ሲነግራቸው) “እነዚህ የንጉሥ ጠላቶች ስለሆኑ ከነሱ ጋራ መሄድ አይሆንልንም”²⁷ አለ። ከነሱ አንዱን ወደ ቅዱሳኑ እንዲህ ሲሉ ላኩ፡ “ሥጋ የማትበሉት፡ ወይንና ጠላ (ጠጅ?) የማትጠጡት፡ እንደ ሌሎች መነኮሳት

20. መዝ 22: 4።

21. መዝ 26: 1።

22. ዘፍ 28: 1-2።

23. ጦቢ 5: 16።

24. “ዓመተ ምሕረት” የሚሉት ፡ “ዓመተ ሰማዕታትን ነው። 128 ዓመተ ሰማዕታት 1468 ዓመተ ምሕረት ነው። ጌታቸው ኃይሌ፡ ባሕረ ሐሳብ፡ ገጽ 186።

25. እነዚህ የቤተ መንግሥቱን ታቦት የሚያገለግሉ ናቸው።

26. ደብረ ማርያም ከደብረ ቢዘን ልጅ ገዳሞች እንዲ ነበረች። ምናልባትም እሐፊው፡ “ከቢዘን ገዳማት አንዷ ከሆነችው ከደብረ ማርያም” ማለቱ ይሆናል።

27. ጥላቸው ከንጉሡ ጋራ እንጂ የሃይማኖት ጉዳይ አለመሆኑን ሁሉም ያውቃል። ይኸንን ያህል የሚቃወሟቸው ምናልባት ለምን ከነሱ ጋራ ሄዳችኋል ተብለው እንዳይቀጡ ፈርተውም ይሆናል።

ወተትም (የማትጠጡት) ጠባቦችሁ ምን ቢሆን ነው? ደግሞስ ደቂቀ እስጢፋኖስ ናችሁ የሚሏችሁ እውነት ነውን?”

እነማን እንደሆኑ ግልጥ መሆኑን ሲያውቁ፥ “ደቂቀ (75) እስጢፋኖስ ነን፤ አባ ዮናስም አባታችን ነው፤ ከልጆቹ ጋራ አንድ ማኅበር ሆነናል፤ እሁን ኢየሩሳሌም በመሄድ ላይ ነን” አሉት። ይኸንን ሲሰማ ሄዶ ለሁሉም መነኮሳት ነገራቸው። ከዚያ፥ ከሸንጎ አደባባይ ጠሯቸውና፥ “ከደቂቀ አባ ዮናስ ጋራ አንድ ከሆናችሁ፥ ለማርያም፥ ለመስቀል፥ ለንጉሥ ትሰግዳላችሁን? የእስጢፋኖስን ስም ትሰድባላችሁን? (ይኸንን ካደረጋችሁ) አንድ እንደሆናችሁ በዚህ እናውቃለን” አሏቸው።

ቅዱሳኑ እንዲህ ሲሉ መለሱ፤ “ለማርያምና ለመስቀል መስገድ እንሰግዳለን፤ ለንጉሥ እንድንሰግድ ግን መጽሐፍ አላዘዘንም። ስድብም አንሳደብም፤ ምክንያቱም፥ “የሚሳደቡ ስለሷ ይጠየቁባታል”²⁸ ይላል።

ይኸንን (መልስ) ሲሰሙ ትልቅ ሁከትና ጥል ተነሣ። ደቂቀ አባ ዮናስም እንዲህ ሲሉ በጣም ተቆጡ፤ “ደቂቀ ዮናስ (ነን) ብለው ከኛ ጋራ አንድ ሆነው ሳለ፥ እንዴት ይኸንን ትሠራላችሁ?” (ደቂቀ ዮናስን)፥ “ከነሱ ጋራ አንድ ከሆናችሁ፥ በመካናችሁና በአባታችሁ ላይ ክፉ ሠራችሁባቸው” አሏቸው።

የማርያው ሹም አስታራቂ ዳኝነት

ከዚያ፥ ደቂቀ አምኅ፥ (ደቂቀ) ሲኖዳ፥ ቢዘኖች፥ ደብተራዎች አንድነት ሆነው ወደ ማርያ ሹም ሄዱና እንዲህ ሲሉ ከሰሷቸው፤ “እዚህ ለማርያምና ላንድ ልጁ መስቀል የማይሰግዱ ፈላሻዎች በደቂቀ አባ ዮናስ ውስጥ ተደብቀው አሉ።” ይኸንን (ከስ) ሲሰሙ ወደ (ሹሙ) ሄደው፥ “ችግራችንን እንድንነግርህ (ልትረዳን) ቃል ግባልን” አሉት። ቃል ገባላቸው። እንዲህ አሉት፤ “እኛስ ለማርያምና ለአንድ ልጁ መስቀል እንሰግዳለን፤ ግን ሥጋ ካልበላችሁ፥ ወይን፥ ጠላ፥ ወተት ካልጠጣችሁ ከናንተ ጋራ መንገድ አንሄድም የሚሉን መነኮሳት እዚህ አሉ።” እሱም፥ “ከዚህ በቀር ሌላ ጉዳይ አላችሁ ወይ?” አላቸው። “ሌላስ የለንም” አሉት።

ቃላቸውን ከሰማ በኋላ፥ የደብተራ ካህናትን ጠርቶ አስታረቃቸው፤ አንዱ ሌላውን እንዳይተላለፍ ቃል ኪዳን አስገባቸውና በሰላም ሸኛቸው። መሪውን በድብቅ እንዲህ ሲል አስማለው፤ “የእግዚአብሔር ሰዎች ስለሆኑ ምድረ ግብጽ እስኪደርሱ ድረስ እንዳትተዋቸው፥ አደራህን ጠብቅ” ሌሎቹንም መሪዎች እንደዚሁ አደራ ሰጥቶ አስማላቸው።

በበረሐ የእምላክ ረድኤት

ከዚያ፥ በዘጠነኛው ወር በክሌል ወር--ታኅሣሥ ነው--በ፲፯ ቀን (1468 ዓ. ም.) ከኢትዮጵያ ምድር ተነሥተው በመንገድ ሲሄዱ ብዙ ችግርና ጭንቅ

ደረሰባቸው። ከዚያ፥ እንዲህ ሆነ፤ አንድ ቀን አንድ ወንድም ሲደክመው አቡነ ዕዝራ አብሮት (ወደ ኋላ) ቀረ። ምድሩ ደረቅ፥ እገሩም ድንጋያማ ስለነበረ፥ የሚጠጡት ውሐ አጡ። እግዚአብሔርን ለመኑት፤ ጸለዩም። የሚመራቸው ረዳት ቁራ ልኮላቸው፥ የውሐ ምንጭ ካለበት አደረሳቸው። ጠጥተው ነፍሳቸው ሕይወቷ ተረፈ።

የአባ እስጢፋኖስ ዕረፍት

በማግሥቱ ተነሥተው ወንድሞቻቸው ወዳሉበት ሄዱ። በአራተኛው ወር በመጋቢት... ቀን²⁹ ከግብጽ አገር የላይ ላይ ምስር ግብጽ ግዛት ከሆነችው ከራፋ ምድር ዳርቻ፥ ከአሰና እና ከረሜ፥ ደረሱ። መሐረቅ--ማለት ደብረ ቊስቋም--ሲደርሱ ይኸ ዘመን የማይወሰነው የባሕርይ ዕንቁ እባ እስጢፋኖስ በዕብራውያን የዘመን ሐሳብ በአየር በ ... ቀን፥²⁹ በግዕዝ ግንቦት ... ቀን አረፈ።²⁹ የወንድሞቹና የደቂቀ አባ ዮናስ መሪ ስለነበረ ታላቅ ሐዘን አደረጉለትና እዚያ ቀበሩት።³⁰ ጸሎቱና በረከቱ ከኛ ጋራ ትሁን፤ አሜን።

ከሱ ቀጥለው ምድረ በዳውን ካለፉት ከኋላ ወንድሞች በቀር ሁሉም ሞቱ። (76) ይኸ ብፁዓዊም ከባድ ሕመም ከታመመ በኋላ ሰብዙዎች ድጋፍ ይሆን ዘንድ እግዚአብሔር ፈወሰውና ጉዟቸውን ሊቀጥሉ ከዚያ ተነሡ።

በምድረ በዳ ሰንበት ማክበር

ምድረ በዳ ሲደርሱ፥ ዕለቱ ዓርብ ነበረ፥ ሰንበት ለማክበር ብቻቸውን (ወደ ኋላ) ቀሩ። ደቂቀ አባ ዮናስ፥ “ለምን ከኛ ትለያላችሁ? ነጋዲያኑ³¹ ሁሉ እየሄዱ ነው” አላቸው። ብፁዓዊው እንዲህ ሲል መለሰላቸው፤ “ዛሬ የእግዚአብሔር ሰንበት ነው፤ መሄድ አይሆንልንም። ዕለተ ሰንበትንና እሷንም ማክበርን አስታውስ፤ ስድስት ዕለት ሥራህን ትሠራለህ፤ በሰባተኛው የእግዚአብሔር ሰንበት ትሆናለች፤ በሷ ከሥራው ሁሉ እርፎታልና፤ ባርኳታል፥ ቀድሷታልም።³² የገጽ መላእክትና የቅዳሴ መላእክት በሰማይ

29. ቊስቋሞች እልተጻፉም፤ ዘመኑ ግን ያው 1468 ዓ. ም. መሆኑ ነው።

30. “ደብረ ቊስቋም” ንጉሥ ሄሮድስ ሕፃኑን ክርስቶስን ሊገድለው ሲፈልገው ቅዱስ ዮሴፍ ልጁንና ቅድስት ማርያምን ወደ ግብጽ እሸሽቶ ያረፈባት ቦታ ነች። ኢትዮጵያ ውስጥ ቅዱሳት ቦታዎች “ቊስቋም” የሚል ስም የሚወጣላቸው ይኸንን ቦታ በማስታወስ ነው። ዛሬ ስሙ በዓረቢኛ “ዴር መሐረቅ” (“የማቃጠያ ገዳም” ነው። ንብረትነቱ የኢትዮጵያውያን ገዳም ነበረ። በ17ኛው ምእት እመት እንድ ልዑል እዚያው ቆይቶ ነበረ፤ ምናልባትም እንደ እባ እስጢፋኖስ እዚያው ተቀብሮ ይሆናል፤ Enrico Cerulli, *Etiopi in Palestina. Storia della comunità etiopica di Gerusalemme* vol. 2 Roma 1947, p. 494.

31. ነጋዲ/ት፥ ነጋድያን/ት “መንገደኛ/ኞች” ማለት ሲሆን ሌላው ትርጉሙ “pilgrim/s”, “hajj” ማለት ነው።

32. ዘፀ 20፡ 8-10።

አብረው ሰንበትን አክብረዋል።³³ ስለዚህ ልንሄድ አንችለም።” እንደጨከኑ ባዩ ጊዜ ትተዋቸው ንዛቸውን ሁሉ አነሡ። እዚያ ብቻቸውን ቀሩ።

ከዚያ፥ አንድ ዐረብ በዚያች መንገድ ሲያልፍ ብቅ አለ። ብቻቸውን ቁጭ ብለው ሲያያቸው አደነቀ። ሁኔታቸውን ለማወቅ ሎሌውን ላከ። ሊያያቸው ወደነሱ ሄዶ፥ “ምንድን ነው ነገራችሁ? ከየት ናችሁ? ወዴትስ ትሄዳላችሁ? ለምንስ ብቻችሁን ተቀምጣችኋል? ይኸኮ የወምበዴ አገር ነው” አላቸው።

ብፁዓዊው፥ “ነጋድያን ነን፤ አገራችን ኢትዮጵያ ነው። እዚህ ብቻችንን (ወደ ኋላ) የቀረነው ዛሬ የእግዚአብሔር ሰንበት ስለሆነ ነው። ሌሎች እንዲፈሩ የሚሽራትን ሰው ሁሉ በድንጋይ እንዲወግሩት መጽሐፍ ያዛል።³⁴ ስለዚህ አኛም እንጠብቃታለን” አለው። ዐረቡ፥ የእስላሞቹ መኩንን፥ አደነቀና ሠራዊቱን፥ “ረገብና ጥም፥ ወይም ሞት ሳይፈሩ ሕጋቸውን እንደማይሸሩ ታያላችሁን? በሉ ከያዛችሁት ምግባቸውን ሰጧቸው” አለ። የጾም ምግባቸውን ሰጧቸው፤ እንዳንዶቹ ሙዝና ስኳር ሰጡ፤ እንዳንዶቹ ቴምርና ለውዝ ሰጡ፤ እንዳንዶቹ ጻቦና ማር ሰጡ፤ እንዳንዶቹ ወይንና ዘይት ሰጡ፤ ሁሉም የሚችሉትን ያህል ሰጧቸው።

ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ ይኸንን እግዚአብሔር ለነሱ የሠራውን ሲያይ ደስ አለው። እንዲህም አለ፤

“ሐሳብክን እግዚአብሔር ሳይ ጣለው፤ አሱ ይመግብሃል። ለጳድቅ ሁከትን ለዘላለም አይሰጠውም”³⁵ ያለው የነቢዩ ጻዊት ትንቢት ዛሬ ተፈጸመ። ደግሞ ነቢዩ፥ “ከሚባላ የሚባላ ወጣ፤ ከብርቱም ውስጥ ጣፋጭ ወጣ”³⁶ ብሏል። ያን ጊዜ የመጡት ሊገድሉን መሰሉን ነበረ። እነሱ አባትና አናት ሆኑን። አሁንም ከቀማኛና ከግፈኛ ላዳነን፥ በክንፎቹ ጥላ ለሸፈነንም፥ የተማመኑትን ባርቹን ላልተው፥ ለእግዚአብሔር ስብሐት ይገባዋል።

ከዚያ በኋላ ለመሄድ ተነሡ። ተሰፋ ካደረጓት ከኢየሩሳሌም ደረሱ። ከቅጥር ግቢዋ ሲቆሙ፥ “ወደ እግዚአብሔር ቤት እንሂድ ሰላሉኝ ተደሰትኩ፤ ኢየሩሳሌም ሆይ፥ ቅጥር ግቢሽ ውስጥ እግሮቻችን ቆሙ”³⁷ አሉ። ደግሞም፥ “የጌታችን እግር ከቆመበት ቦታ እንሰገድ”³⁸ አሉና እዚያ ሰግደው ጥቂት አረፉ።

ኢየሩሳሌምም ተጨቃጨቁ

ከዚህ በኋላ የኢትዮጵያ መነኮሳት ደግሞ ተጣሏቸው። ከጳጳሱ ዘንድ እንዲህ ሲሉ ከሰሏቸው፤ “እነሆ፥ አይሁድም፥ አረማውያንም ያልሆኑ መነኮሳት ወደዚህ መጥተዋል፤ በሥላሴ አያምኑም፤ ለማርያም፥ ለመስቀል

33. ኩፋ 3: 3-4።

34. ዙኑ 15: 32-36።

35. መዝ 54: 22-23።

36. መሳ 14: 14።

37. መዝ 121: 1-2።

38. መዝ 131: 7።

እይሰግዱም። ታቦትም የላቸውም፤ (77) ቍርባንም እይቄርቡም፤ ሲጸልዩም አቡነ ዘበሰማያትና ጸሎተ ሃይማኖት እይደገሙም። የኢትዮጵያ ንጉሥ ይገድላቸዋል፤ ጳጳሱም ያወግዛቸዋል፤ ሕጋቸው እንደ ሕጋችን እይደሰም።”³⁹

ሊቀ ጳጳሳቱ አባ ዮሐንስ⁴⁰ ይኸንን ሲሰማ ጉባኤ አደረገና ሕግ ዐዋቂዎችና የግብጽ ታላላቆችን ሐረዘወይላ⁴¹ ከሚሏት ቤተ ክርስቲያን ጠራ። ከሳሾቹ ለብቻቸው ቆሙ፤ ሞገሳዊው አቡነ ፅዝራ ከወንድሞቹ ጋራ ለብቻው ቆመ። ከዚያ፥ እፋን ከፈተና እንዲህ እለ፤

ፍርድ የሚሰጥን ለሰጠን ለእግዚአብሔር ስብሐት ይድረሰው። እኛም እዚህ የመጣነው ሃይማኖታችንን ልናሰማ ነው። እኛ ከሐዋርያው ማርቆስ መንበር የወጣን ያዕቆባውያን ነን።⁴² እነዚህ እንደሚሉት ሌላ ሃይማኖት የለንም፤ እብ በእየሮቹ ርዝመትና በውሐና በባሕሮቹ ጥልቀት የሚያንጸባርቅ ፀሐይ ነው፤ ወልድ በሰማዮች ስፋት፥ የሚያበራ፥ በውሐና በባሕሮች ጥልቀት የሚያንጸባርቅ ፀሐይ ነው፤ መንፈስ ቅዱስ በሰማዮች ስፋት የሚያበራ በውሐና በባሕሮች ጥልቀት የሚያንጸባርቅ ፀሐይ ነው ። (አምላክ) በገጽ ሶስት ሆኖ፥ በመለኮት እንድ ነው። ሃይማኖታችን ይህ ነው። ለመለኮት እሳት ልብሱ ለሆነች፥ የዚህ ዓለም ቁሻሻ ላልነካት ለማርያም እንስግዳለን። ለመስቀልም የሥቃዩ አልጋ ስለሆነ እንስግዳለን። ነቢዩ ስለሱ፥ “በመስዕ እግጣጫ የተተከሰ የተመሰገነ እንጨት እየሁ፤ ከፍሬው ለምርጦች ይሰጣል”⁴³ ይላል። ይህ ስለመስቀል ነው። ሰሎሞንም፥ “ክጥላው ስር እምሮኝ ተቀመጥኩ፤ ፍሬውም ለጉሮሮ ይጣፍጣል”⁴⁴ ይላል። የመስቀል ፍሬ ይህ የክርስቶስ ሥጋና ደም ነው። የሱ “ምርጦች” ስለሰሙ የሞቱ ሰማዕታት ናቸው። ታቦት የላቸውም ስለሚሉት፥ ቅድስት እራት የምትለውን ስማ፤ “ከማይነቅዝ እንጨት ቁመቷ እንድ ክንድ ተኩል፥ ወርዷ እንድ ክንድ ከሩብ የሚሆን ታቦት ሥራ።”⁴⁵ ታቦት የሁላችን መመኪያ፥ የመላእክትም መመኪያ

39. ኢየሩሳሌም ሂደው እንደተጣሉ የሚነግሩን ደቂቀ እስጢፋኖስ ብቻ አይደሉም፤ ከተአምረ ማርያም ውስጥም ተጽፏል፤ Enrico Cerulli, “L’Imperatore Na’od e gli Stefaniti a Gerusalemme in un documento inedito (Vaticano Etiopico 298),” *Proceedings of the Third International Conference of Ethiopian Studies, Addis Ababa 1966*, vol. II, Addis Ababa 1970, pp. 243-253.

40. አባ ፅዝራ ግብጽ በነበሩበት ጊዜ ሊቀ ጳጳሱ አባ ዮሐንስ የሚባሉ አልነበሩም።

41. “ሓረት ዘዊላ” (የዘዊላ መንገድ) ካይሮ ከተማ ውስጥ ከመንበረ ፓትረያርኩ አጠገብ ያለች ዝነኛ ቤተ ክርስቲያን የምትገኝበት መንገድ ስም ነው። ቤተ ክርስቲያኗ በመንገዱ ስም ትጠራለች።

42. ያዕቆብ አልበራድዒ በ542 ዓ. እ. የኤዴላ ጳጳስ ነበር። በስደት ዘመን እንዳይታወቅ እንደ ደካ ቡትቶ (በረዳዕ) ለብሶ ተዋሕዶዎችን ያበረታ ሶርያዊ ቅዱስ ነው። ተዋሕዶዎች በሱ ስም ያዕቆባውያን ይባላሉ።

43. ሄኖ 25: 22።

44. መጋ 2: 3።

45. ዘፀ 25: 23።

ማርያም ነች። አቡነ ዘበሰማያትን አይደግሙም ስለሚሉት ደግሞ፥ ጌታ ለደቀ መዛሙርቱ ጸሎት እንዳስተማራቸው ወንጌሉ፥ “ስትጸልዩ አቡነ ዘበሰማያት፥ ወዘተ በሉ”⁴⁶ ያለውን ስማ። ስለ ቊርባን መቀረብም፥ “የስውን ልጅ ሥጋ ያልበላ ደሙንም ያልጠጣ ሕይወት የለበትም። በእምነት ሥጋውንና ደሙን የበላ ግን የዘለዓለም ሕይወት አለው”⁴⁷ ይላል። ይኸንን ትእዛዝ እየሰማን ቊርባን የማንቈርበው ዕውሮች ነን እንዴ? እንዲያው በቅንኦት ይከሱናል።

የቃሉን እንቅስቃሴ ሲሰሙ፥ ሕዝቡ በፍሊሙና ቃል እንደተመለሰ⁴⁸ ልባቸው ወደሱ ተመለሰ። የተሰበሰቡት፥ “ምን ትሏቸዋላችሁ? (እነዚህ) በእውነት የሙሽራው ልጆች፥ የክርስቶስ ወንጌል ተሸካሞች፥ እንደ ሐዋርያት ሰባኪዎች ናቸው” አሉ። ሊቀ ጳጳሱም ከነሱ ጋራ አንድ ሆኖ በዚያች ጊዜ የዲቁና ሹመት ሾማቸው።

ለነኦባ ዕዝራ ብርሃን ወረደላቸው

ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራም በእግዚአብሔር ፊትና በሰው ፊትም ትልቅ ሆነ። ከዚያ፥ (ጠላቶቻቸው) ዶለቱ፤ በሶስቱ ሕፃናት ላይ እንደሆነው፥ ከላቸውን አልተውም። “ደቂቀ እስጢፋኖስ ባሉበት ብርሃን አይወርድም” አሉ።⁴⁹ ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ ሲሰማ ከወንድሞቹ ጋራ እንዲህ ሲል ጸለየ፤ “የነዚህ መዛበቻ ስድብ አታድርገን፤ አቤቱ ምሕረትህን አሳየን፤ በብርሃንህ ብርሃን እንይ፤⁵⁰ ብርሃንህንና ጽድቅህን ላክ።”⁵¹ ደግሞ፥ (78) “ብርሃን ከአዳራሽህ ይምጣ፤ ሥራህም ይገለጽ፤ አሕዛብ አምላካቸው የት አለ እንዳይሉን”⁵² የሚለውን (ጸለየ)።

የፋሲካ ዋዜማ ሲደርስ የሚገባውን ሥርዓት ሠሩ። ምስክር የሚሆኑት ሊቀ ጳጳሳቱ፥ የቤተ ልሔም ቄስ ገበዝ፥ የንጉሡ ሎሌ⁵³ ከውስጥ ነበሩ። እንደ ሥርዓታቸው፥ “ለኛ ትንሣኤህን ለአመንን ብርሃንህን

46. ማቴ 6: 9።

47. ዮሐ 6: 53።

48. ገድለ ሐዋርያት፥ E. A. Wallis Budge, *The Contendings of the Apostles*, vol. 1, (1899), p. 184.

49. በትንሣኤ በዓል አከባበር ሥርዓት ካሠናቱ ትልቁን (የመቃብሩን) ቤተ ክርስቲያን ያጨሙና ቅዳሜ ለአሁኑ አጥቢያ እኩለ ሌሊት ላይ ብርሃን ቦግ ያደርጋሉ፤ የኛ ስዎች ያንን ሲያዩ ብርሃኑ ከሰማይ የወረደ መስሏቸው ይሆናል። ብርሃን መጀመሪያ የሚወርደው ለኢትዮጵያውያን ተብሎ ተወርቶም ነበር። እኔ ዘርአ ያዕቆብ በዚህ አትመኩ በሚል ደብዳቤ መነኮሴዎቹን አስጠንቅቋቸዋል።

50. መዝ 35: 9/10።

51. መዝ 42: 3።

52. መዝ 78: 10።

53. የሠልጣኑ ወኪል መሆን አለበት።

አውርድልን”⁵⁴ እያሉ ዑደት ሲያደርጉ ብርሃኑ እነሱ ካሉበት ወረደ። እነዚያ ከላሾች አፈሩ። አባታችን ቅዱስ ሞገሳዊ ብርሃኑን ባይኑ ሲያይ አግዚአብሔርን ከወንድሞቹ ጋራ አመሰገነ። የአባታቸውን ዝና እየነገሩ አንድ ዓመት ቆዩ።

የአቡነ ዕዝራ ተግሣጽ

ደግሞ የፋሲካ ዓርብ ሲደርስ እንዳስለመደው ጎልጎታ ከስቅለቱ ቦታ ቆሞ ሳለ፥ የስቅለቱን ሥዕል ራሱን ወደ ሰሜን አድረገው ሲገንዙ አየ። በዚህ ጊዜ ሞገሳዊ አቡነ ዕዝራ አፉን ከፍቶ፥ “ለምንድን ነው እንደዚህ የምትገንዙት?” አላቸው። የግብጽ ሰዎች፥ “ሥርዓታችን እንደዚህ ስለሆነ ነው፤ አንት ሐበሻዊ (ጎበሲ) ምን ታውቃለህ? እኛኮ አስተማሪዎችህ ነን፤ አንተ (የኛ) ልጅ ነህ፤ ለምን ትጣላለህ? አባቶቻችን ያስተማሩን እንደዚህ ነው” አሉት። ሞገሳዊ ዕዝራ፥ “አባቶቻችሁ መጻሕፍቱን አያውቁምን?” አላቸው። “መጽሐፍ ምን ይላል?” አሉት። ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ፥ “ጌታ አይሁድ እንደሚገንዙና እንደሚቀብሩ ፊቱ ወደ ምሥራቅ ሆኖ እንደተቀበረ ወንጌል ቅዱስ ይነግረናል፤ ጽሑፉን ካላመናችሁ አይሁድ ይናገሩ” አለ። አይሁድን ጠየቋቸው፤ “የምንቀብረው ወደ ምሥራቅ ነው” አሏቸው።

ከአምላኩ አርዳታ ሰላገኘ እንደዚህ በአውነት ረታቸው። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ፈሩት፥ አከበሩትም። የብፁዕና የቅዱስ ሞገሳዊ አቡነ ዕዝራ የሃይማኖቱ ስብከት በሞላ ኢየሩሳሌም ቀበሌ ሲሰማ፥ አንድ መጻሕፍት ሀዋቂ ግብጻዊ ከብሉይና ከሐዲስ ያወጣውን በልቡ ያለውን ሊነግረው መጣ። (አቡነ ዕዝራ) ፍላጻ መድኃኒት ከአፍቱ አውጥቶ በ(መንፈሳዊ) መሣሪያ ተዘጋጅቶ አገኘው።⁵⁵

ፈተና

ግብጻዊው ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራን ስለ ሃይማኖቱ ያለውን ጥንቃቄ ሲያይ አውሬ ሆነበት፤ “አንተ ዐዋቂ ጥበበኛ ነህ፤ ለምንድን ነው ለሰው ልጅ ሥራ ለዕንጨትና ለድንጋይ የምንሰግደው? አፍ አላቸው፥ አይናገሩም፤ ዓይን አላቸው፥ አያዩም ፤ ጆሮ አላቸው፥ አይሰሙም ፤ አፍንጫ አላቸው፥ አያሸቱም፤ እግር አላቸው አይሄዱም፤ በአንደበታቸው አይናገሩም፤ ነፍስ የለባቸውም።”⁵⁶ ደግሞ ነቢዩ፥ ለግማሹ ትሰግዳለህ፤ ግማሹን ታነዳለህ፤ ሥጋም ትጠብስባቸዋለህ⁵⁷ ይላል” አለው።

54. “ለመስቀልክ ንስግድ ኦ ሊቅነ ወለትንግኢክ ቅድስር ንሴብሕ ኩልነ” ጸመ ድን ዘሰቅለት፥ አምስቱ ጸዋትወ ዜማዎች፥ አዲስ አበባ 1965፥ ገ. 92፥ ዓምድ 1።

55. እነጋገሩ ስምና ወርቅ ቅኔ ነው። “ፍላጻ” ጠላትም ሆነ አውሬ መንደፊያ ወስፈንጥር ሲሆን መድኃኒትነቱ ከጠላት የተወረወረ ከበሽታ የሚቈጠር ተንኮል ላለበት ጥያቄ ነው።

56. መዝ 134፥ 16-17።

57. ኢሳ 44፥ 15። እነዚህ ሁሉ አንቀጾች ከገድሉ ውስጥ የገቡት የደቂቀ እስጢፋኖስ አምነት እንደሚታሙት አለመሆኑን ወይም መመለሳቸውን ለማሳየት ነው።

ይኸንን የጠየቀው የተደበቀ ሃይማኖት ያገኝ እንደሆነ ምክንያት ፈልጋል ነው። ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ ሲስማ ተቆጣው። “እንዲህ ለመናገር ለምን ደፈርክ? የምንሰግደው ለዕንጨትና ለድንጋይ አይደለም፤ ሊቀ ጳጳስ ሲቀድሰው ስለሚቀደስ ነው እንጂ፤ ቅዱስ ሜሮን ሲቀባው በዚያን ጊዜ የእግዚአብሔር መንፈስ ያድርበታል። የምንሰግደው ስለዚህ ነው። ክርስቲያናዊ ሆነህ ሳለ ተጠራጣሪና ሃይማኖተ ጎደሎ አትሁን” አለው። ያ ግብጻዊ፥ “በእውነት እንደ ሐዋርያት የወንጌል ሰባኪ ነህ፤ እኔም በኢየሩሳሌም አካባቢ ሁሉ፥ በገሊላና በይሁዳ ቀበሌም ስላንተ አስብካለሁ” አለው። በሰላም ተስማሙ።

ከህነት ከማን መንበር ጳጳስ ይቀበሉ?

በሶስተኛው ዓመት መጨረሻ ላይ ከጌታችን መቃብር ካለው (79) የሶርያ መንበር ቅስና ሊሾም ፈለገ።⁵⁸ “ከህነትን ከእስክንድርያ ትወስዳላችሁ እንጂ ይህች (የሶርያ) መንበርስ የናንተ የኢትዮጵያውያን አይደለችም” አሉት። ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ፥ “የኛ እንደሆነች እረታችኋለሁ፤ ምክንያቱም እኛ የሶርያው አባ ሰላማ ልጆች ነን” ብሎ መለሰላቸው። “በል እርታን” አሉት። “እስቲ የምስር ታላላቆች ይናገሩ” አላቸው።

በዚህ ጊዜ ከሚቃወሙት መካከል አንድ ሽማግሌ ተነሣና ወገኖቹን እንዲህ አላቸው፤ “ሁኔታውን ስለማውቀው፥ እዚህ ነገር ውስጥ አትግቡ።” ለሚያስታርቋቸው፥ “የሆነውን እንድንግራችሁ አነሱን ራቅ አድርጓቸው” አላቸው። የሚከራከሩትን አራቋቸው። ሽማግሌው፥ “ነገሩ እውነት እንደ ሞገሳዊው አቡነ ዓዝር⁵⁹ ነው፤ ብቻ አባ ሰላማ ከሞተ በኋላ፥ ዐዋቆች አስተካክለውታል። ከሀገሩ ርቀት የተነሣ ብዙ ጳጳሳት ኢትዮጵያ ምድር ሳይደርሱ ስለሞቱ፥ “ኢየሩሳሌም ለሶርያ፥ ኢትዮጵያ ለእስክንድርያ ይሁኑ አሉ። በማስረጃ ከረታችሁ (ከግብጽ ቤተ ክርስቲያን) ይወጣሉ፤ እንግድነታቸውን አስባቸሁ (የሚፈልጉትን ከህነት) ስጧቸው” አለ።

የሰሙት፥ “የመንበሩ ተድላ ፍርድና ትክክልነት ነው።⁶⁰ አሉ። “ምስክሮች ሳይነግሯችሁ ኖራችኋል፤ አሁን ግን በእግዚአብሔር ፍርድ ረታችሁ” አለ። እዚያ የነበሩ የኢትዮጵያ ሰዎች፥ “በፊት ፈልሳ የነበረችውን መንበር የመለሰ ጎልማሳ አባታችን፥ ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ ተነሣልን” እያሉ ጮሁ። ያለፈቃዳቸው ወደዱት፤ በዚያን ጊዜ የ ... ዓመት⁶¹ ልጅ ስለነበረ አባ ዮሐንስ ቅስና ሰጠው።⁶²

58. ወደ ሶርያ ጳጳስ ከሄዱ እውነትም በሌሎቹ ኢትዮጵያውያን ተጽእኖ የግብጽ ጳጳስ ከህነት ቢከሰክላቸው ነው።

59. በዓረብኛ ዕዝራ “ዓዝር” ነው። የግብጽ ክርስቲያኖች ቋንቋቸው ዓረብኛ ሆኗል።

60. መዝ 96: 2።

61. የዕድሜው ቍጥር እልተጻፈም።

62. ጎዳግ ቍጥር 40ን ተመልከት።

ወደ ኢትዮጵያ መልስ

ከዚያ፡ የፈለገውን ሲያገኝ፡ ጦቢያ የአባቱን ነገር እንዳስታወሰ፡⁶³ የብፁዕ አቡነ አበክረዜንን ነገር አስታወሰ፡ ከዚያ በኋላ፡ በሊቀ ጳጳሳቱ ተባርኮ ወደ ኢትዮጵያ ለመሄድ ከእንድ ወንድም ጋራ ተነሣ፡ ሀገራቸው በሰላም ደረሱ፡፡

(ኢትዮጵያ ያሉ ወንድሞቹ) ዜናውን ሲሰሙ ተደስቱ፡ ደስ አላቸው፡፡ የከስዋ ማጎበር ተቀበሉት፤ እጅ ተነሣሡ፤ የእስራኤል ልጆች ዮሴፍን ሲያገኙ እንዳለቀሱ⁶⁴ መራር ለቅሶ አለቀሱ፡ “የመረግድ አልማዝ እስጢፋኖስን የት ተውከው? የሰንፒር አልማዝ ጴጥሮስ፡ የጳዝዮን አልማዝ ጸጋ ሥሉስ፡ የወራውሬ አልማዝ አብረኮሮስስ፡ ሌሎቹስ የባሕርይ ዕንቁዎች የት አሉ?” አሉት፡፡ “ሁሉም በሥርዓታቸው (ሳይከዱ) አበቁ” አላቸው፡፡ ብዙ አለቀሱላቸው፡፡⁶⁵ እንደ ብፁዕ አቡነ አበክረዜን ቃል፡ ዜና ያመጣላቸውን (አቡነ ዕዝራን) ያላያቸውን እግዚአብሔርን አመሰገኑ፡፡

ጥቂት ካረፈ በኋላ እነሱም የአባታቸውን የአበክረዜንን ዕረፍት አረዱት፡፡ ጢሞቴዎስ በመምህሩ በጳውሎስ ላይ እንዳለቀሰ⁶⁶ አምርሮ አለቀሰ፡፡ ጥቂት ቀናት ከቆየ በኋላ፡ የውሐ ወፍጮ ሠራ፤ የግብጽን ጥበብ ሁሉ ተምሮት ነበረ፡፡ የሰሎሞን ጥበብ እንደተሰማ የሱም ጥበብ በኢትዮጵያ ምድር ሁሉ ተሰማ፡፡ ከዚያ፡ የ(እፄ) እስክንድር⁶⁷ ዘመን መኳንንት ፈለጉት፤ ግን አላገኙትም፡፡

ንጉሥ ናኦድ አቡነ ዕዝራን ስለ መፈለጉ

ከዚያ፡ በሀገሩ ላይ አንበሳ ለፀር የተባለው እንደ ቈስጠንጢኖስ ሃይማኖት ወዳጅ ንጉሥ ናኦድ ነገሠ፡፡⁶⁸ እሱም ጥበቡን ሰምቶ ወደ ዐጋሜ ሹም እንዲህ ሲል ላከበት፡ “ዕዝራን ካገኘኸው ከፋ ነገር እንደማናደርስበት የዚያን ቃል ሰጥተኸው ወደኛ እምጣው፡፡” (80) ለመልከተኛው፡ “(ዕዝራን) አላውቀውም፤ ምክንያቱም እኔ ዘንድ ደቂቀ እስጢፋኖስ የሉብኝም” አለው፡፡ የዐጋሜው ሹም መልእክተኛውን በጥሩ ቃል ከሸኘ ከኋላ ሞገሳዊው አቡነ

63. ጦቢ 10: 8፡፡

64. ኩፋ 35: 18፡፡

65. ግዕዙ የሚለው “ብዙ አለቀሰላቸው” ነው፡፡ ሊያረጋ የፈለገው “ወንድሞቹ እዚያው እንዳረፉና እሱም ብዙ እንዳለቀሰላቸው” ሊሆን ይችላል፡፡

66. ገድለ ሐዋርያት፡ E. A. Wallis Budge, *The Contendings of the Apostles*, pp. 50-66 ይሆናል፡፡

67. 1471-1487 ዓ. ም.፡፡

68. እፄ ናኦድ የገዛው ከ1488 እስከ 1500 ነው፡፡ በአይሁድነት ስለተጠረጠሩ ከቤተ መንግሥቱ እንዲያጠፋቸው ካህናቱ የጠየቁትና እሱም እጠፋቸው የተባለው ደቂቀ እስጢፋኖስን ነው የሚባለው ከዚህ ዘገባ ጋራ እይስማማም፤ Carlo Conti Rossini, “Il Convento di Tsana in Abissinia,” pp. 599-600; Osvaldo Raineri, *Atti di Habta Māryām (፱1497) e di Iyāsu (፱1505)*, Santi Monaci Etiopici, Roma 1990, pp. 114 and 214.

ዕዝራን በድብቅ ጠርቶ፡ “ከኛ ጋራ ወደ ንጉሡ መሄድ ትፈልጋለህን? ምክንያቱም ሊያገኝህ ትችላለህ፤ (ብትሄድ) የአባትክን ሃይማኖት በግብጽ እንዳስረዳኸው እዚያም ትነግራለህ፤ ለኛም ምስጋና ይሆነንና በንጉሡ ዘንድ ሞገስ እናገኛለን?” አለው።

ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ፡ “መምህርና ማኅበር ከፈቀዱልኝ (እሄዳለሁ፤) ስለ ክርስቶስ ሃይማኖት ስቅላትንና ሞትን አልፈራም” አለው። ይኸንን ሲሰማ እንዲህ ብሎ ለንጉሡ ደብዳቤ ላከ፤ “የፈለጋችሁትን ሞገሳዊው ዕዝራን አገኘሁት፤ አንግዴህ የኪዳናችሁን ቃል የሚያስማው መልእክተኛ ላኩ።” ንጉሡ ሲሰማ ተደስተ። እንዲህ ሲል መልእክተኞች ላከ፤ “ለኔ መስገድ ይቅርልህ፤ መምህርህን መስደብም እንደዚሁ (ይቅርልህ ብለናል) በሉት።” መልእክተኞቹ መጥተው ይኸንን ቃል ለዐጋሚው ሹም ነገሩትና፡ “እንተም አብረኸው ና” (ተብለሃል አሉት)። ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ ሲሰማ ለመሄድ ተዘጋጀ። በመሄዱ ምክንያት በቀሩት ማኅበር ዘንድ ትልቅ ሐዘን ሆነ። ምርር ያለ ለቅሶ ተላቀሱ።

ከዚያ፡ በታኅሣሥ ... ቀን⁶⁹ ለመሄድ ተነሣ። የንጉሡ መልእክተኞች ተቀብለው ንጉሡ እንዳዘዘ በክብርና በደስታ (አጅበው) ወስዱት። ከልጆቹ እንዳንዶች አብረውት ሄዱ። ከመስቀሉና ከማኅበሩ በረከት በቀር ለመንገዱ (የያዘው) ስንቅ አልነበረም። የማኅበሩ አለቃ አቡነ ገብረ መሲሕ ሁኔታውን እስኪሰሙ ድረስ በደብዳቤ ሁሉ ዘንድ ምህልላ እንዲይዙ አዘዘ።

ንጉሥ ናኦድ አቡነ ዕዝራን በክብር ተቀበላቸው

ጥር ፲ ቀን⁷⁰ ከንጉሡ ስፈር ደረሱ። ንጉሡ መምጣቱን ሲሰማ ድንኳኑን በቀይ ልብስ አስጌጠው፤ ወታደሮቹንም በየሥርዓታቸው አስለፋቸው። በቀኝና በግራ አንበሶች አቆመና ከስቀላው⁷¹ እንዲያስገቡት አዘዘ። የዐጋሚው ሹምም አብሮት ነበረ። (ንጉሡ) ግርማውን አወረደባቸው። ግን ለማስፈራት እንጂ ክፉ ነገር ሊያደርስባቸው (አስቦ) አልነበረም፤ በስላም ቃል ተቀበለው። የሠራዊቱን አለቃ እንዲህ ሲል ላከበት፤⁷² “እንኳን በስላም መጣህ፤ ሃይማኖትህ ምንድን ነው? ለማርያምና ለአንድ ልጁ መስቀል ትስግዳለህን?”

ጥበበኛው አቡነ ዕዝራ፡ “እንዲህ በሉት” ብሎ፡ እንዲህ መለስ፤

ስለ ሰላም ሰላልከው፤ የእግዚአብሔር ሰላም ካንተ ጋራ ይሁን። ደግሞ ስለ ሃይማኖት ሰላልከው፤ ሃይማኖቴ በእብ፤ በወልድ፤ በመንፈስ ቅዱስ (ማመን) ነው። ለማርያምና ለአንድ ልጁ መስቀል ስለ መስገድ፤ እኔ እስግዳለሁ፤ መምህሮቼም (ይስግዳሉ)፤ ምክንያቱም መጽሐፉ፡ “የጌታችን እግር በቆመበት ቦታ እንስግዳለን”⁷³ ይላል።

69. ቊጥሩ አልተሰጠም።

70. ቊጥሩ 10 ብቻ አልነበረም፤ ግን የቀረው አልተጻፈም።

71. የነገሥቱን የአደባባይ አዳራሽ “ስቀላ” ይሉታል።

72. ንጉሥ ዜጋውን በ“አፈ ንጉሥ” እንጂ በቀጥታ አያናግርም።

73. መዝ 131፡ 7።

በታው የማርያም ሆድ ነው። ሌላው ነቢይ፡ “የምድር ንጉሦች ሁሉ ይሰግዱልኛል፤ የእግርሺንም ትቢያ ይልሳሉ”⁷⁴ ይላል። ብዙ መጽሐፎች ታላቅነቷንና ክብሯን ይናገራሉ። ስለ መስቀልም በመለኮት ደም ስለተቀደሰ፤ ሊቃውንቱ እንዲህ ሲሉ እዝዘዋል፤ “ሊቃችን ሆይ፡ ለመስቀልህ እንሰግዳለን፤ በቅድስት ትንሣኤህም ሁላችንም እናምናለን።”⁷⁵

ይኸንን ለንጉሡ ነገሩት። ከዚያ፡ መልእክተኞች በወርቅ ቀለም ከልጁ ጋራ የተሣለ የመቤታችንን የማርያምን ሥዕልና በአልፋ⁷⁶ ጌን ደም የሰዘበ መስቀል አመጡለትና፡ “በል ሰገድና ሃይማኖትህን በሕዝብ ፊት አሳየን” አሉት። ጥበበኛው አቡነ ዕዝራ (81) የመቤታችንን ሥዕልና መስቀሉን ሲያይ፡ ወዲያው በአደባባዩ (በሰው) ሁሉ ፊት ከልጆቹ ጋራ በፍጥነት ሰገደ። ከልጆቹ ጋራ እንዲህ ብሎ እጅ ነሣ፤ “ነቢዩ ዳዊት አሕዛብ በጉባኤ ከፍ ከፍ ያደርጉታል። በሊቃውንት ሽንጎም ስብሐት ያደርሱለታል”⁷⁷ ያለው ለእንደዚህ ያለው ቀን ነው እኮ። በእርግጥ ይኸ ጉባኤያችንና የሊቃውንታችን ሽንጎ ማርያም ነች።”

የሆነውን ሁሉ ለንጉሡ ነገሩት። ከዚያ፡ እንደገና ንጉሡ ጠቢቡን አቡነ ዕዝራን፡ “መምህርህ የማርያም ጠላት ከሆነ ርኩስ ነው በል” አለው። ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ ሲመልስ፡ “በሱ ላይ ክሕደት እሳየሁበትም፤ ሃይማኖቱን ጠይቄ የማርያምን ፍቅር ያገኘሁት ከሱ ትምህርት ነው። (ለምሳሌ) እናንተ ሕግና ትእዛዝ የተዉልንን ጴጥሮስንና ጳውሎስን ከሐዲ ታደርጓቸዋላችሁን?⁷⁸ ደግሞ ጌታ ቶማስን እንዲህ ብሎታል፤ ሳያዩኝ የሚያምኑኝ ብፁዓን ናቸው”⁷⁹ እለ በሉት” አለ።

እንደዚሁ ያለውን ለንጉሡ ነገሩት። ከዚያ በኋላ፡ ንጉሡ፡ “ማርያምንና መስቀልን የሚጠላን እትስድበውምን?” አለው። እንዲህ አለ፤

የምስድበው እኔ ሳልሆን ነቢዩ ብሎታል፤ እንዲህ ሲል ረግሟቸዋል፤ “ጽዮንን የሚጠላት ሁሉ ይፈሩ፡ ይዋረዱም፤ ሳይነቀል እንደሚደርቅ በሰገነት ላይ እንደበቀለ ሣር ይሁኑ፤ ለሚያጭደው እጁን፡ ነዶዎቹም ለሚለበስበው እቅፉን የማይሞላለት ይሁኑ።”⁸⁰ ሌላው ነቢይ ደግሞ፡

74. ኢሳ 49: 23።

75. ጾመ ድጓ፡ ዘስቅለት፡ በስድስቱ ሰዓት፡ አምስቱ ጸዋት ዘማዎች፡ አዲስ አበባ 1965፡ ገጽ 92፡ ዓምድ 1።

76. አምላክን “መጀመሪያውም መጨረሻውም አንተ ነህ” ለማለት ራእዩ ዮሐንስ እንደሚያደርገው በግሪክ ፊደል መጀመሪያና መጨረሻ “እልፋ እና ኦሜጋ” ይሉታል።

77. መዝ 106: 32።

78. ጴጥሮስና ጳውሎስ ስለ እመቤታችን ብዙ አልጻፉም። ይኸ ፀረ ማርያም አያደርጋቸውም ማለታቸው ይመስላል።

79. ዮሐ 20: 29።

80. መዝ 128: 7።

“በምድር የምትኖረውን፥ የኤደምያስ ልጅ ሆይ፥ ተደሰቺ፥ ደስ ይበልሽ”⁸¹ ይላል። የሚጠሏትንም፥ “ፈታቸው ከጥቀርሻ ይልቅ ጠቀሯል፤ ቈዳቸው ወደ አጥንታቸው ተጣብቋል። መንገዳቸውም አልታወቀም”⁸² ይላል። ነቢያት ይኸንን ይላሉ። እኔም ከእዳም እስካሁን ርኩሶች ናቸው፤ ራሴም ብሆን የእምላክ እናት ማርያምን ከጠላሁ (እንደዚሁ ነው) በሉት።

ይኸንንም ለንጉሡ ነገሩት። ስምቶ፥ “ሃይማኖትህን ተረድተናል፤ እግዚአብሔር ምንኩስናህን ይባርክ፤ ወደ ማረፊያህ ሂድ” አለ።

ከጳጳሱ (ከአቡነ ይሥሐቅ) ፊት

ከዚህ በኋላ፥ ወደ ጳጳሱ (ወደ አቡነ ይሥሐቅ) ሄደ፤ በዚያን ጊዜ ሰልገኒ ነበረ። ለጳጳሱ፥ “ነጋዲው ዓዝር መጥቷል” አሉት። “ከፊቱ አቁሙኝ፤ እግብጽ ያውቀኛል፤ እኔም ጳጳስ ሳይሆን አውቀዋለሁ” ሰላላ ይኸንን ነገሩት። (ጳጳሱ፥) “ወዲህ አምጡት” አለ። ከፊቱ ቆመ። ጳጳሱ አየውና ወዲያው ዐወቀው። “እዚህ ምን አመጣህ?” አለው። “የእስጢፋኖስ ልጅ ስለሆንኩ ሃይማኖቴን እንድናገር ነው። ኢትዮጵያውያን፥ እንዳይካኑ ጳጳስ አውግዟቸዋል ይሉናል። እኛም (በዚህ ጉዳይ) ከሁለት ተከፍለናል፤ አንዳንዱ (ክፍል)፥ ነፍስ ስላስገደለ ከሱ እጅ ከህነት አንቀበልም”⁸³ ይላል። አንዳንዱ፥ ከ፱፩ የሐግ መጻሕፍት አልወጣንም፥ ከአባቶቻችን ከሐዋርያትና ከተከተሏቸው ሊቃውንት የተለየ ትምህርት አላመጣንም፤ ስለዚህ ግዙቱ አይነካንም ይላል። አንዳንዱ ደግሞ፥ ግዝት አንጥስም፥ ከህነት አንቀበልም፥ ምክንያቱም ሳያጣራ እንዳስገደለን ራሱ ያውቃል ይላል” አለው።

ጳጳሱ አቡነ ዓዝርን፥ “አንተስ የምትተባበረው ከየትኞቹ ጋራ ነው?” አለው። እኔ፥ “ከህነት አንቀበል፤ ምክንያቱም ነቢዩ እንዳላፍረ በፍርድ ልቤ ንጹሕ ይሁን”⁸⁴ ይላል” አለው። ጳጳሱ፥ “ጥሩ ብለሃል” አለው። ጳጳሱ ደግሞ፥ “(እስከ ዛሬ) የት ነበርክና ነው ይኸንን ሃይማኖትህን ልትነገረኝ ያልመጣኸው?” አለው። “አሁንም ቢሆን የንጉሡ ቃል ባይሆን ኖሮ አልመጣም ነበረ፤ በመንገድ እንደሚይዙን፥ ንብረታችንን እንደሚቀሙን፥ በኛ ላይ የፈቀዱትን እንደሚያደርጉብን አላወክምን? ማንም አያመልጣቸውም። ስለዚህ መምጣት አልተቻለኝም። እንደመደነቂያ”⁸⁵ በብቸኝነት ኖርኩ” አለው።

81. ሰቆ 4: 21።

82. ሰቆ 4: 8።

83. ደቂቀ እስጢፋኖስን ንጉሡ ሲያስገድላቸው ጳጳሱ አለመቃወማቸውን ነፍስ እንዳስገደሉ ቁጥረውት ሊሆን ይችላል።

84. መዝ 118: 80።

85. መዝ 70: 7።

በቀድሞ ጳጳሳት የተገዘቱት ተፈቱ

ቀጥሎ፦ (82) “ሥልጣን ስላለህ የሞቱትንም በሕይወት ያሉትንም ግዝት ፍታ” አለው። በዚያን ጊዜ ጳጳሱ ወገኖቹን ግብጻውያኑን፤ እንጦንስ ወልደ እንተን፤ ሁለተኛ ሠዓሊውን መርቆርዮስን፤ ሶስተኛ ፋሲለደስን፤ አራተኛ ነጋዴ ኢትዮጵያዊውን ገብረ መንፈስ ቅዱስን ምስክር አቁሞ እንዲህ ሲል ፈታ፤ “በጠዋት ያሰርኩትን በምሽት እፈታለሁ፤ በምሽት ያሰርኩትን በጠዋት እፈታለሁ፤ እሁንም በሥሉስ ቅዱስ አፍ የተፈቱ ይሁኑ።”⁸⁶ የማርያምና የመስቀል ፍቅር ያለባችሁ ዛሬ ጥር ፳፩ ቀን የማርያም በዓል ነው። ለኔም ለናንተም ምስክር ትሁነን፤ ላንተም የመንፈስ ቅዱስ ጸጋ በዕለተ ፶ (በጸንጠቆስጤ) በሐዋርያት ላይ (እንዳደረ) ይደርብህ” አለ።

አቡነ ዕዝራና ወንድሞቻቸው ከንጉሡ ፊት ቀረቡ

ከዚህ በኋላ፦ ጥቂት አረፉ። ንጉሡ ደግሞ ጠራቸው፤ ከወንድሞቹ ጋራ (ከፊቱ) ቆመ። ንጉሡ ጥበበኛውን አቡነ ዕዝራን እንዲህ አለው፤ “እስቲ የጅሥራህን አሳየኝ፤ ጥበብህን እትደብቀኝ።” ጥበበኛው አቡነ ዕዝራ እንዲህ አለው፤ “የሥጋ ጥበብ ጥቅም የለውም፤ ሐዋርያው፤ አግዚአብሔር የዚህን ዓለም ጥበብ ሞኝነት እድርጓታል”⁸⁷ ይላል። አሁንም መጀመሪያ የሰማዩን ጥበብ እንፈጽም።”

ንጉሡ ሲሰማ ድንቅ ሆነበት፤ “የሰማይ ጥበብ ምንድን ነው?” አለ። ጥበበኛው አቡነ ዕዝራ፤ “የሰማይ ጥበብ የነፍስና የሥጋ ሕይወት፤ የጥል ግድግዳን የሚያፈርስ ፍቅርና ሰላም ነው። እኔ የመጣሁት የአባቶቼን ሃይማኖት ስላከፋብኝ (ትክክሉን) ሳሰማ ብዬ ነው እንጂ ስለ ጥበቤ በስዎች ለመመስገን አይደለም” አለው። ንጉሡ ሰዎቹን፤ “ጥበቡን በዚህ ዕውቁ” አላቸው።

በንጉሡ ትእዛዝ የሃይማኖት ክርክር ተደረገ

ከዚያ በኋላ፦ ንጉሡ የደብተራውን ካህናት ሰበሰበና መጋቢት ፲ ቀን ጥበበኛውን አቡነ ዕዝራን ከወንድሞቹ ጋራ ጠርቶ ከፊቱ እቆመው። ንጉሡ የደብተራውን ካህናት እንዲህ አላቸው፤ “ሃይማኖቱን ያለጭቅጭቅ በእውነት ተረዱ። ከናንተ ጅቱ (ለክርክሩ) ይቁሙ፤ የተረፋችሁት ያለማጻላት ፈራጆች ሁኑ።” ከዚያ፦ የጣናው አባ ሲኖዳ፤ የወርወሩ ቶማስ፤ የደብተራው ገብረ መስቀል እና ሌሎች ከነሱው ውስጥ ፪ ብድግ አሉ። የሚሰሙ የንጉሡ መኳንንትም በቀኝና በግራ ቆሙ።

ከዚያ፦ የደብተራው ካህኖች ጥበበኛውን አቡነ ዕዝራን፤ “ለንጉሡ ስገድ፤ መምህርህንም ተሳደብ። ይኸንን እምቢ ካልክ አንሰማህም። ካንተ

86. ካህኑ የተገዙትን ሲፈታ የሚለው የተለመደ ዓረፍተ ነገር መሆን አለበት።

87. 1 ቆሮ 1፡ 20።

ጋራም አንነጋገርም፤ ተገዝተናል” አለው። ጥበበኛው አቡነ ዕዝራም፥ “አኔም ከናንተ ጋራ አልነጋገርም፤ ለመሳለቅ እንጂ እውነትን ለማግኘት አልመጣችሁም” አላቸው። ይኸንን እንደተባባሉ ለንጉሡ ነገሩት።

ንጉሡ፥ “ሃይማኖቱን እንድትመረምሩት ነው እንጂ ይኸንን እንድትናገሩት ማን አዘዛችሁ?” አላቸው። የንጉሥ ቃል ገይለኛ ስለሆነ ያለፈቃዳቸው ተዉት። “በል ንገረን፤ በማን ታመልካለህ?” አሉት።

ዕውቀት የተመላው ጥበበኛ አቡነ ዕዝራ እንዲህ ብሎ መለስላቸው፤ “በአብ፥ በወልድ፥ በመንፈስ ቅዱስ አመልካለሁ፤ አባቴም አኔም፥ ወንድሞቼ ሁሉ ትምህርታችን እንደዚህ ነው። አብ የወለደ፥ ወልድ የተወለደ፥ መንፈስ ቅዱስ ከአብ የወጣ፥ የአብና የወልድ መንፈስ፥ ያልተወለደ ያልወለደ ነው። ከህላዌው ጭማሪም ቅናሽም የሌለበት ፫ ገጾች ነው። በነቢዩ (አፍ) ፥ ገጽህን ፈለግሁ፤ አቤቱ ያንተን ገጽ አፈልጋለሁ፤ ገጽህን ከኔ አታዙር።⁸⁸ እንዳለው፥ ፫ ህላዌ እና ፩ ህላዌ ይባላል። ፫ ስም፥ ፩ መለኮት፥ ፩ መንግሥት፥ ፩ ግዛት፥ ፩ ሥልጣን፥ ፩ ሕሊና (አንላለን)።”

ይኸንን ከቃሉ ሲሰሙ፥ “ይኸንንማ መበለትም (83) ታውቀዋለች፥ ከብሉይና ከሐዲስ ማስረጃ አምጣ እንጂ” አሉት።

ከዚያ፥ ጥበበኛው አቡነ ዕዝራ አፋን ከፍቶ እንዲህ አላቸው፤ “ከከህነት ምስጢር በቀር ሴቶች የማያውቁት ለወንዶች በድብቅ የተሰጠ ትምህርት አለን? መጻሕፍት (አስመስከር) ስለምትለው፥ አንግዲህ የሚሉትን ስማ፤ ከሁሉ አስቀድሞ ቅድስት ኦሪት፥ “በመጀመሪያ እግዚአብሔር ሰማይን ፈጠረ፤ ምድር ግን ከጥንት ጀምሮ አለች፤ አትታይም ነበረ። የምትመችም አልነበረችም በጥልቁ ላይ ጭለማ ነበረ። የእግዚአብሔር መንፈስ ከውሐው ላይ ሰፍፎ ነበረ” ትላለች።⁸⁹ “በመጀመሪያ እግዚአብሔር ሰማይን ፈጠረ” ሲል፥ “እግዚአብሔር ዓለምን በልጁ እንደፈጠረ”፥ “ምድር አልታየችም” ያለው ይኸ ደግሞ “ከማርያም ሰውነትን ከመውስዱ በፊት የሆነውን (ሲያመለክት) ነው፤ “የእግዚአብሔር መንፈስ በውሐው ላይ ሰፍፎ ነበር” ያለው ይኸ ደግሞ “ስለ መንፈስ ቅዱስ” ነው።”

ከነሱ ማህል ገብረ መስቀል የሚሉት ከደብተራዎቹ ፩ዱ እንዲህ ሲል መለስ፤ “ይኸ የምትለው ትክክል አይደለም። ይኸ ግልጥ ነው።” ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ፥ “አስቲ አንተ የምትለውን ንገረኝ” ብሎ ጠየቀው። አሱ ሐሳቡን ከፍ በማድረግ፥ ዐዋቂ መስሎ፥ እንዲህ አለ፤ “እግዚአብሔር ብርሃን ይሁን አለ፤ ብርሃንም ሆነ፥ ይኸ ስለ ወልድ ነው።”

88. መዝ 26፡ 8።

89. ዘፍ 1፡ 1። መጽሐፍ ቅዱሱ “ምድር ግን ከጥንት ጀምሮ አለች” አይልም፤ ስሕተት ነው። ከቀጂ ማሳሳት የተነሳ ይህ ስሕተት በብዙ የጥንት ብራና መጻሕፍት ውስጥ ይታያል። በግዕዝ “በቀዳሚ ገብረ ስማየ ወምድረ፤ ወምድርስ ህለወት ዕራቃ” ሲል “ምድር” የሚለው ቃል ሁለት ጊዜ ተክታትሎ ሲመጣ ጊዜ የመጀመሪያውን ወምድረ ጥለውት የመጀመሪያው አረፍተ ነገር “ስማየ” ላይ አልቋል። ውጤቱ ““በመጀመሪያ እግዚአብሔር ሰማይንና ምድርን ፈጠረ። ምድርም ራቂቷን አለች” በመሆን ፈንታ ይኸው እንዲህ ሆነ።

አቡነ ዕዝራ የዕውቀቱን ስሕተት ባየ ጊዜ አፋን ከፈተና እንዲህ አሰ፤

የሙሴ መጽሐፍ ያለውን ሰማ፤ “በመጀመሪያ እግዚአብሔር ሰማይን ፈጠረ።” ዳዊትም፤ “የመጀመሪያው በቅዱሳን ብርሃን በኃይል ዕለት አብሮህ እለ”⁹⁰ ብሏል። ባለ ከፍተኛው ቃል ኢሳይያስም፤ “እኔ ለዘለዓለም የመጀመሪያውና የመጨረሻው ነኝ”⁹¹ ብሏል። ወንጌላዊው ማርቆስም፤ “የኢየሱስ ክርስቶስ ወንጌል፤ በነቢያት መጽሐፍ እንደተጻፈው፤ መጀመሪያው የሕያው እግዚአብሔር ልጅ ነው” ብሏል⁹² ወንጌላዊው ዮሐንስም፤ “መጀመሪያ ቃል ነበረ፤ ያ ቃል እግዚአብሔር ዘንድ ነበረ። ያ ቃል እግዚአብሔር ነው። እንደሰው ከመጀመሪያው እግዚአብሔር ዘንድ ነበረ፤ ሁሉም በሱ ሆነ፤ ያለ እሱ የሆነ ምንም የለም”⁹³ ብሏል። በመልእክቱ ደግሞ፤ “ስለ ሕይወት ነገር የመጀመሪያው፤ የሰማነው፤ በዓይናችን ያየነው የጠየቅነው፤ እጆቻችን የዳሰሱት ይህ ነው። ሕይወትም ታወቀልን። ምስክሮችም ሆነናል፤ እናበሥራችኋለን”⁹⁴ ብሏል። በራእዩ ደግሞ፤ “እኔ ለዘለዓለም የምኖር፤ የመጀመሪያውም የኋለኛውም ነኝ። የሞትና የሲኦል ቀጭና እኔ ዘንድ አለ። እንግዲህ ያየኸውን ጻፍ”⁹⁵ ብሏል። ደግሞ፤ “እልፋና አ፤ የመጀመሪያውና የኋለኛው፤ ጫፍና ማለቂያ፤ ጥንትና መጨረሻ እኔ ነኝ።”⁹⁶ “እኔ ኢየሱስ ይኸንን ለናንተ ለቤተ ክርስቲያን እንዲያሰማችሁ መልእኬን ልኬዋለሁ።”⁹⁷ እንግዲህ ይህን ጥቅስ ከልብህ አስተውለው፤ የእግዚአብሔርን ልጅ እንደዚህ ብርሃን ፍጡር ታደርገዋለህን? ብርሃንን የፈጠረው ሥራው እንዲታይበት ነው። ስለዚህ ነቢዩ ዕዝራ እንደዚህ ይላል፤ “ጌታ ሆይ፤ ጌታዬ፤ በመጀመሪያው ግዛትህ በመጀመሪያቱ ዕለት፤ ሰማይና ምድር ይሁን ማለትን አልክ። ቃልህ ፍጥረት ይፈጥራል። መንፈስ ይሰፍፍ ነበረ። ጨለማውም ሞልቶ ጸጥ ብሎ ነበረ። ድምፅ አልነበረም። የሰው ልጅ ድምጽም ከቶ አልነበረም። በዚያን ጊዜ ከአዳራሽህ ብርሃን እንዲመጣ፤ ሥራህም እንዲታይ አልክ።”⁹⁸

ያ ደብተራ የሞገሳዊውን የአቡነ ዕዝራን የቃሉን ስይፍ ሲሰማ፤ በቁጣ ፈዝዞ ቀረ። “እንተ እንደምትለው ካልሆነ አንገትህን ትቁረጥ ወይ?” እለው። አቡነ

90. መዝ 109: 3።

91. ኢሳ 44: 6።

92. ማር 1: 1። ይኸም ስሕተት አለበት። “የሕያው የእግዚአብሔር ልጅ የኢየሱስ ክርስቶስ ወንጌል መጀመሪያው” የሚለው “የወንጌል መጀመሪያው የሕያው የእግዚአብሔር ልጅ ኢየሱስ ክርስቶስ ነው” ሆኖ ነበር።

93. ዮሐ 1: 1-3።

94. 1 ዮሐ 1: 1-2።

95. ራአ 1: 17-18።

96. ራአ 22: 13።

97. ራአ 22: 16።

98. ሱቱ 6: 38-40።

ዕዝራም፡ “አንተም (ወልድ) ፍጡር ነው እንዳለው እንደ ንስጥሮስ⁹⁹ ሃይማኖት ለዋጭ ሆነሃልና አንገትህን እንድትቈረጥ፡፡ የአህያ ወፍጮ አንገቱ ላይ አስረው፡፡ ከባሕር ጥልቀት ቢያስጥሙት (ይሻለው ነበር)¹⁰⁰ ያለው አንተን ነው” አለው፡፡

(84) ለደብተራዎቹ ደግሞ፡ “ይኸ (ሰው) በሚለው እናንተም ትስማማላችሁን?” አላቸው፡፡ “የያዝከውን ጨርስ፤ እኛን አትጠይቀን” አሉት፡፡

ይኸንን ሁሉ ለንጉሡ ነገሩት፡፡ ንጉሡ ደብተራዎቹን፡ “ሃይማኖቱን እኔ እንደጠየኩት እንድትጠይቁት ነው እንጂ ከመጸሐፍት ጥልቅ እንድትገቡ ማን አዘዛችሁ?” አላቸው፡፡ አቡነ ዕዝራንም፡ “ትርጓሜ የጠየቁህ እንደሆነ ንጉሡ ይዘዘኝ እንድትል” አለው፡፡

ደብተራዎቹ አቡነ ዕዝራን ደግሞ፡ “እስቲ በሰላመ ገብርኤልን ድገም”¹⁰¹ አሉት፡፡ ጥበበኛው አቡነ ዕዝራ አፉን ከፈተና አነሱ ያሳስቡትን፡ “በስድስተኛውም ወር መልአኩ ገብርኤል ከእግዚአብሔር ዘንድ ተላከ” (ከሚሰው ጀምሮ፡፡) “መልአኩ ከአርሷ ሄደ”¹⁰² እስከሚለው ድረስ አለ፡፡ ገረማቸው፡፡

ደግሞ፡ “ክርስቶስ በማርያም ሆድ ለማደር ያስበው መቶ ነው?” አሉት፡፡ “ይኸንን የምትጠይቁት (መልሴን) ለማጽደቅ ነው ወይስ ለመጣል?” አላቸው፡፡ “ስሐተት ካገኘንብህ ለመጣል እንፈልጋለን” አሉት፡፡ ከዚያ፡ እንዲህ ሲል መለሰላቸው፡

ለትናንሽ ሕፃኖች የተገለጠውን፡ ከጥበበኞችና ከአስተዋዮች ድብቅ፡ ምስጢር¹⁰³ በእግዚአብሔር ኃይል እነግራችኋለሁ፡፡ እንግዲህ (ነቢዩ) ዕዝራ ያለውን ስማ፡ “ጌታ ሆይ፡ ጌታዬ፡ ለባርያህ ንገረው፤ ዓለምክን በማን ትጉቡኝዋለህ?” (አልኩት)፤ “መጀመሪያ በሕያዉ ልጅ፡ በኋላ ግን እኔው ራሴ፤ ምክንያቱም፡ ምድርና ህገሮች ሳይፈጠሩ፡ የዓለም መንገድ ሳይቀደድ፡ የነፋሶች መንፈሶች ሳይነፉ፡ የነጉድጓድ ድምፅ ሳይሰማ፡ የመብረቅ ብርሃን ሳይበራ፡ የአትክልት ምድር ሳይመሠረት፡ የአበቦች ውበት ሳይታይ፡ የድልቅልቅ ንይል ሳይጸና፡ የመላእክት ንይል ሳይቈጠር፡ የሰማይ ምጥቀት ሳይታይ፡ የሰማዮች መለኪያ ሳይዘጋጅ፡ የሚመጣው የዓለም ፈለግ ሳይታወቅ፡

99. “ወልድ ፍጡር ነው” በማለት የሚታወቀው አርዮስ ነው፤ ንስጥሮስ በይበልጥ የሚታወቀው ክርስቶስ ቃል ያደረበት የማርያም ልጅ ስለ ሆነ ሁለት ባሕርይ አለው” በማለቱ ነው፡፡

100. ማቴ 18፡ 6፡፡

101. “(በመልአኩ) በገብርኤል ስላምታ... ፡፡” በሉቃስ ወንጌል ምዕራፍ 1 ተጥር 28 ላይ የተመሠረተ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ምእመናን ከአቡነ ዘበስማየት ጋራ የሚደግሙት የዘወትር ጸሎት፡፡

102. ሉቃ 1፡ 26-38፡፡

103. ማቴ 11፡ 25፡፡

ሃይማኖትን የሚመዘግቡ ሳይታተሙ፥ በዚያን ጊዜ እኔ ብቻዬን አሰብኩ፤ ሌላ አልነበረም፡፡”¹⁰⁴ ይላል፡፡

የንጉሡ ፍርድ

ይኸንን ሲሰሙ አደነቁ፡፡ ለንጉሡ ነገሩት፡፡ ንጉሡ፥ “እግዚአብሔር ሃይማኖትህን ይባርክ፤ ወደ ማረፊያህ ሂድ” አለ፡፡

ወደ ማረፊያው ከሄደ በኋላ ንጉሡ ደብተራዎቹን እንዲህ አላቸው፡ “በጎች የምትበትኑ አረኞች ሆይ፥ ነቢዩ የጠፋውን አትፈልጉም፤ የደከመውን አታበረቱም”¹⁰⁵ ያለው እናንተን ነው፡፡ በተንኮል ልትገድሉት ፈልጋችሁ ነበረ፤ ሰበብ አጣችሁበት፡፡ እሱ ግን ብርሃን ይሁን፤ ብርሃን ሆነ (ያለው) ስለ ወልድ ነው የምትሉትን የቃል ጉድለት አገኘባችሁ፡፡ በእርግጥ እሱ እንዳለው ተሳስታችኋል፡፡ አናንተ እንደምትሉት ብሎ ቢሆን ኖሮ እንዲገደል ትጮኹ ነበር፡፡ ግን እግዚአብሔር ዳንኤልን እንዳዳነው አዳነው፡፡ እኔም ትቻለሁ፤ የደቂቀ እስጢፋኖስን ደም ከማፍሰስ አልጨመርም፡፡”

ስለ ተግባረ እድ የንጉሡ ጥያቄና የአባ ዕዝራ መልስ

ንጉሡ በማግስቱ ጥበበኛውን አቡነ ዕዝራን ጠርቶ፥ “መንፈሳዊ ጥበብን ፈጽመናል፤ ያለህን ጥበብ ንገረኝ” አለው፡፡ “የማውቀውን ጥቂቱን ስለ አህያ (የድንጋይ) ወፍጮ፥ ስለ ውሐ ወፍጮ፥ ስለ ነፋስ ወፍጮ፥ ስለሚሸከረከር ሰረገላ፥ ስለሚጠርብም ውሐ፥ ቅባት ስለሚያወጡበት ማኅሠራ፥”¹⁰⁶ ውሐ ስለሚያስቀዳ ውሐ እናገራለሁ” አለው፡፡

መልእክተኛው ሲሰማ ደነገጠ፡፡ “አባ ሆይ፥ ልብ እድርግ፤ በነጋሢ ቤት ውሸት አይናገሩም፡፡ (ይህን ሁሉ አደርጋለሁ የምትለው) እግዚአብሔር ነህ እንዴ?” አለው፡፡ ይኸንን ብሎ ሂደና ለንጉሡ ነገረው፡፡ ንጉሡም አደነቀ፡፡ ነገሩን የሚሰሙ ከታላላቆቹ ፪ት (ሰዎች)፥ (85) “አስረዳ በሉት” ብሎ ላከ፡፡ (ለአቡነ ዕዝራ) ይኸንን ነገሩት፡፡ “ይኸንን ብቻ አይደለም የምለው፤ ደግሞ ፻፶ በቀኝ፥ ፻፶ በግራ የሚሆኑ ማብሪያዎችም አሠራለሁ፤ (ለማብራት) አንድ መዘውር ሲሸከረከር ቅባቱ አይደፋም፡፡ ሌላም ላንተ ካልሆነ ለሌላ የማልናገረው ጥበብ አለኝ (ብሏል በሉት)” አለ፡፡ (ይኸንንም) ለንጉሡ ነገሩት፡፡ “የአህያ ወፍጮ ሥራና ልይ በሉት” አለ፡፡ (ሲነግሩት) “እሺ” አለ፡፡

104. ሱቱ 4፡ 1-6፡፡

105. ሕዝ 34፡ 4፡፡

106. “ማኅሠራ”፥ “ማሕሰራ” የመሣሪያው ስም መሆን አለበት፡፡

አባ ዕዝራና ወንድሞቻቸው ለሥራ ወደ አለመሌ ተላኩ

ንጉሡ ለልጆቹ በቀጥራቸው ልክ ... ቀርጥ ድርጎ፤¹⁰⁷ ለእሱ ግን ከሺህ ጋራ ብዙት¹⁰⁸ እንዲሰጧቸው አዘዘ። ብረትም የሚበቃቸውን (እንዲሰጧቸው አዘዘ።) ከመልእክተኛው ጋራ ብዙ ዕንጨት ወዳለበት ወደ አለመሌ ላካቸው።

እዚያ ሲደርሱ መልእክተኞቹ ንጉሡ ያለውን ለአገረ ገዢው ነገሩት፤ “ይኸ መነኩሴ የሚልህን አድርግ፤ ምግባቸውንም ሰጣቸው።” ቀለባሉ¹⁰⁹ ሲሰማ ሠራዊቱን ሰብስቦ፤ ልጆቹ የመረጡትን ብዙ እንጨት አስቈረጠ።

(እቡነ ዕዝራ) በፈጣሪው ዘንድ ሞገስ ሰላገኘ፤ ኖኅ መርከብ ሲሠራ እንዳደረገው ይሠራ ጀመር። ልጆቹን፤ “ለኢትዮጵያ ሕዝብ ስድብ እንዳንሆን ጸልዩ፤ በጸሎት ማንኛውም ይቻላል።”¹¹⁰ በተለየ አንተ አባ ገብረ ሚካኤል ዕውቀት አለህ፤ ታላቃቸውም ነህ” አላቸው። እሺ አሉት።

የእባ ዕዝራ ጸሎት በሽተኛ ፈወሰች

እዚያ በነበሩበት ጊዜ እንዲት ሴት ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራን ሲያልፍ እየቸውና፤ የሱን ሰዎች፤ “ማነው ይኸ” እለቻቸው። “የደቂቀ እስጢፋኖስ መምህር ነው” አሏት። “በእሱ አምላክ ተማፅኛለሁ” አለች። ዝም እንድትል ገሠጷት። እንደ ባለሹቶዋ ማርያም የእምነት እሳት በልቧ ነደደ።¹¹¹ “ወደሱ አቅርቡኝ” አለች። ወደሱ አቀረቧት፤ በእሱ ተባረከች። “አባ ሆይ፤ የማካፍልህ ችግር አለብኝ፤ ሆይን በሽታ ከያዘኝ እነሆ ፴፭ ዓመት ሆነኝ። አሁንም በጸሎትህ ተማምኛለሁና በእጆችህ ዳስሰኝ” አለችው።

ጥበበኛው አቡነ ዕዝራ ቃሏን ሲሰማ፤ “ጌታዬ ሆይ፤ ጸሎቴን ስማኝ፤ ፊትህን ከኔ እታዙር፤ የጠራሁህ ዕለት ቶሎ ስማኝ፤ ጌታ ሆይ፤ ምሕረትህን አሳየኝ፤ አምላካችን ማዳንህን ስጠን”¹¹² ብሎ ይኸንን ሁሉና የመሰለውን ጸልዩና፤ “እሱ የተማመንሽው በሽታሽን ይፈውስልሽ” አላት። ይኸንን ብሎ ሐዋርያው እንዳለው የጸሎት ዘይት ቀብቶ፤¹¹³ በእጆቹም ዳስላት። ልጆቹም በላዩዋ ላይ ጸልዩው በሰላም ሸፏት። ወደ ቤቷ ሄደች።

107. የግዕዙ ቃል “ቈራጽ” ነው፤ የድርጎው ዓይነት ምን እንደሆነ አላውቅም፤ ብዙቱም አልተጻፈም።

108. (ባዘቶ?) ለሱም የተቈረጠለት ምንና ምን ያህል እንደሆነ ለኔ ግልጽ አይደለም።

109. “ቀለባስ” የማዕረግ፤ የሹመት ስም ነበረ።

110. ያዕ 5: 16።

111. “ባለሹቶዋ ማርያም” የሚሏት “ዋጋው እጅግ የበዛ የናርዶስ ሽቶ በጌታችን ራስ ላይ፤ ዕንባዋን በእግሩ ላይ ያፈስሰችውን፤ ጌታችንም ገጢአቷን ይቅር ያለላትን ሴት ነው፤ ማቴ 26: 6-13፤ ማር 14: 3-9፤ ሉቃ 7: 36-50።

112. መዝ 142: 1-7፤ 137: 3፤ 84: 8።

113. ያዕ 5: 14።

የሀገሬው ሰዎች ምልክት ፈላጊዎች ስለሆኑ የሚዶን ልጆች የራጉኤልን ልጅ ሳራን እንደሰለሷት ሰለሷት።¹¹⁴ ከዚያ በኋላ፡ በሰባተኛው ቀን በታመመችበት ዘመን ቍጥር ልክ ፴፭ ከንድ የሚሆን አባብ ከሆዲ ወጣ። እንደዳነች ስታይ ከዘመዶቿ ጋራ ወደሱ ሄደች። እዚያ ስትደርስ ከአግሮቹ ላይ ወደቀችና፡ “አባ ሆይ፡ በጸሎትህ ተፈወስኩ” አለችው። ዘመዶቿም እጅ ነሡት። ከዚያ፡ አስቀድመው ደቂቀ እስጢፋኖስን ግብጻውያን የአስራኤልን ልጆች እንደተጸየፉ¹¹⁵ ይጸየፏቸው ነበረ። ብፁዓዊው አቡነ ዕዝራ ሲሰማ ከልጆቹ ጋራ ተደሰተ። “ጌታ ሆይ፡ ስለተቀበልክኝ አመሰግንሃለሁ፤ የጠላት መሳለቂያ አላደረከኝም፤¹¹⁶ ሁል ጊዜና በሕይወቴ ዘመን ሁሉ ስብሐት አቀርብልሃለሁ። የሰማዮች ንድሎች ሁሉ ስብሐት ያቀርቡልሃልና። ስብሐት ለዓለም ዓለም ላንተ ይሁን፤ አሜን” አለ።

ሴትዮዋን፡ “እንግዲህ እንደ ፌቤን¹¹⁷ በክርስቶስ ሃይማኖት ጽኂ” ብሎ፡ ባረካትና በስላም ሸኛት። የአገሬው ሰዎችም የሠራውን ተአምር ሰምተው ወደሱ መጡና በእሱ ተባረኩ። “ታላቅ ነቢይ ተነሣ”¹¹⁸ አሉ። ትምሕርቴን መማሩን ግን በድብቅ ያደርጉታል እንጂ (86) ከደቂቀ እስጢፋኖስ ጋራ ተባበሩ እንዳይባሉ አልገለጡም። ወንጌሉ እንዳለው፡ “ለአግዚአብሔር ከማድላት ይልቅ ለሰው ልጅ አደሉ።”¹¹⁹

የወፍጮው መሣሪያ ተገጣጠመ

ብፁዑ ለአህያ ወፍጮ የሚሆኑትን ክፍሎች ሲያገጣጥም ቆይቶ በአራተኛው ወር ጨረሰ። ስንዴ አምጥቶ በአህያ አስፈጪ። የንጉሡ መልእክተኞች ሲያዩ ተገረሙ፤ እዚያ የነበሩት ሁሉ አደነቁ። ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራም ከልጆቹ ጋራ ተደሰተ። “የታመኑበትን ባሮቹን ያላሳፈረ እግዚአብሔር ስብሐት ይድረሰው” አለ። መልእክተኞቹ ሂደው ለንጉሡ ነገሩት። “እውነት ተፈጸመ?” አለ። “አዎን” አሉት። ከአንዴም ሁለቴ፡ ሶስቴ ጠየቃቸው። እንደመጀመሪያው አስረዱ።

በዚያን ጊዜ በጥድፊያ እንዲያመጡት አዘዘ። ለሎሞን ጦርቡን የሚሸከሙትን የሚነዱ እንዳደረገ¹²⁰ የሚነዳቸው ታላላቅ ሰዎች ላከ። ሲደርሱ ወደ እሱ እንዲያመጧቸው (ንጉሡ) ማዘዙን ለጥበበኛው አቡነ ዕዝራ ነገሩት። ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ ሲሰማ፡ “ብልሹ እንዳይሆን ከዕንጨቶቹ ምንም እንዳታስቀሩ” አላቸው። ሊሄድ ከልጆቹ ጋራ ተነሣ። የንጉሡ ሠራዊትም ሸከማቸውን አንሥተው አብረውት ሄዱ።

114. ጦቢ 3፡ 7።

115. ዘል 43፡ 32።

116. መዝ 29፡ 2።

117. ሮሜ 16፡ 1።

118. ሉቃ 6፡ 16።

119. ዮሐ ሥራ 5፡ 9።

120. 1/3 ነገሥ 5፡ 12-16።

ወፍጮው በንጉሡ ፊት ተሞክረ

ሲደርሱ ለንጉሡ ነገሩት። ዘመኑ ከረምት ስለነበረ ንጉሡ በማግሥቱ ለአህያው ወፍጮ ድንኳን እንዲተክሉ አዘዘ። ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ እንደሚያውቅበት በንጉሡ ፊት ገጣጠመው። ወዲያው በአህያ አስፈጪ። (ሊወምር) የሰማይ አምላክን እመሰግነው፤ ምክንያቱም በፊት በሌሊቶች ትጋት በድብቅ በጸሎት ላይ ሳለ፡ “እግዚአብሔር የእጆችህን ሥራ ሁሉ ያሳምርልሃል” የሚል ቃል ሰምቶ ነበረ።

ንጉሡ አይቶ አደነቀ፤ በዘመነ መንግሥቱ ስለተሠራም ተደሰተ። ንግሥቶችም¹²¹ ሠራዊቱም ሁሉ ተገረሙ። ቀጥሎ ንጉሡ (ያለፈውን) የሚያስታውሱ መኳንንቱን ሰብሰቡ፡ ጳጳሱንም ጠርቶ፡ “ካሁን በፊት ከአብርሃና ከአጽብሐ አንሥቶ እስከዛሬ ድረስ ኢትዮጵያ ውስጥ እንዲህ እንደተሠራ በውኑ ሰምታችኋል?” አላቸው። እንዳንዶቹ፡ “አልሰማንም” አሉ። እንዳንዶቹ፡ “ያለምትሐት እንደዚህ ማድረግ ይቻላል?” አሉ። ጳጳሱ ግን፡ “እግብጽ ያለምትሐት እንደዚህ ይደረጋል” አሉ።

ከዚህ በኋላ ንጉሡ ሞገሳዊውን አቡነ ዕዝራን እንዲህ አለው፡ “ብዙ ጥበበኞች ከሮም፡ ከግብጽ፡ ከህንድ፡ ከቱርክ፡ ከፈረንሳይ፡ ከፋርስ፡ ከሊባኖስ፡ ከየህገሮቹ ሁሉ መጥተዋል። (እንዱም) አንተ እንደሠራኸው የሠራልን የለም። አሁንም በመንግሥቱ ሰር ካለው (የቱንም) ተመኝ፤ ልብህ የፈለገውን እስጥሃለሁ።”

በሂደበት ሁሉ ዕውቀቱ ሙሉ የሆነ ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ እንዲህ ብሎ መለሰ፡ “አላፈ አግዳሚው ሁሉ ርኩስ የሚለውን የአንድ ልጁን ሰማዕት የአባቴን የእስጢፋኖስን ስድብ እንድታስጥልልኝ እንጂ ለሹመትና ለምስፍና ወይም ለመመስገን አልመጣሁም። እኛን ልጆቹንም ክርስቲያኖችና መነኮሴዎች ሆነን ሳለ፡ ባገኙን ቦታ ይገድሉናል፤ ልብሳችንንም ያስገፍፋናል፤ ንጉሥ ከሐዲዎች ይሉናል። ፍርዳችንን እግዚአብሔር ይንገርህ፤ ሰሎሞን፡ “ብይን በንጉሥ አፍ ይገኛል፤ በፍርድ ጊዜ አይሳሳትም”¹²² ይላል። “እንደ ኪዳንህ እንዲሆን በመንግሥትህ አገሮች ሁሉ ዓዋጅ አስለፍፍልን።”

ንጉሡ የማኅበሩ መንፈስ በሂደበት አብሮት የሆነን ሞገሳዊውን አቡነ ዕዝራን እንዲህ አለው፤ “እንዳንተ ያሉ መነኮሳት ከኛ ዘንድ (ለራሳቸው) ሹመት፡ ለልጆቻቸው ጉልት ይቀበላሉ። አንተ ለምንድን ነው የምትመካው፡ ከነሱም የምትለየው?” ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ፡ አዎን እለያለሁ፤ (87) የአባቴን ሥርዓት አልተውም፤ ምክንያቱም መጽሐፉ፡ “(የዚህን) ዓለም ገንዘብ የሚፈልግ በሁለቱም ዓለም፡ በዚህም በሚመጣውም፡ የተጐሳቄለ ይሆናል ይላል”¹²³ አለው።

121. በዚያን ዘመን ነገሥቱ ባንድ ጊዜ ከአንድ ሚስት የበለጠ ያገቡ ነበረ። ግን የንጉሥ እናትና ሚስትም ንግሥት ይባላሉ።

122. ምሳ 16፡ 10።

123. ?።

ንጉሡ ደግሞ፡ “ሹመት አምቢ ካልክ ለልጆችህ ማረፊያ ጉልት ውሰድ” አለው። ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ፡ “ይኸንንም አልፈልግም፤ ሞቻለሁ፡ ታጥኛለሁ፤ ተገንዝባለሁ፡ በእግዚአብሔር ታቦቶች ፊት ኪዳን ገብቻለሁ ያልኩ፡ አሁን ወደ ዓለም እመለሳለሁን?¹²⁴ መጽሐፍ ውሻ ወደ ትፋቱ ተመለሰ፤ አሳማም ታጥባ ወደ ጨቃ ተመለሰች¹²⁵ ይላል” አለው።

ንጉሡ የነገሩን ፍጻሜ ሰምቶ ባረከው፡ “እግዚአብሔር ምንኩስናህን ይጠብቅልህ፤ በኋለኛዋ ዕለት አያሳፍርህ፤ እውነትም የምትለው ሁሉ ንሳፊ ነው። በመሞቱ ካልሆነ ከኔ አትለይ(ም)” አለው። በዚያን ጊዜ ለምግቡ ፪፱ ሞፊ የሚሉት (ዳቦ) ከማር ወለላ ጋራ ዳርጎት ወደ ማደሪያው ተመለሰ።

አቡነ ዕዝራና ደቂቀ እስጢፋኖስን የሚጠላ መኩንን

ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ ከዚያ በኋላ ደግሞ አንድ መኩንን ደቂቀ እስጢፋኖስን እንደሚጠላ ሰምቶ ከቤቱ ሄደና ከፊቱ ቆመ። “ሰላም ላንተ ይሁን” ቢለው፡ “ሰላምታህን አልፈልግም፤ ካንተ ጋራ ወዳጅነት የለኝም” የሚል መልስ ሰጠው። ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ፡ “ይኸንን የምትለው ለምንድን ነው?” ቢለው፡ “ምክንያቱም እንደሌሎች መነኩሴዎች ተአምር አታሳይም፤ አባ ኤዎስጣቴዎስ፡ አባ ገሪማ (ቢሆኑ) ተአምር ይሠራሉ” አለው።¹²⁶

ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ፡ “ሐዋርያት በሲኖዶሳቸው፡ ተአምር ለአረሚዎች ነው እንጂ ለአማኞች አይደለም ይላሉ። አንተም ተአምር ፈላጊ አትሁን” አለው። ሲሰድበው፡ “ሃይማኖት ካለህ በላዬ ላይ ተአምር ሥራ” አለው። ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ፡ “በል ላንተም ለኛም ጊዜ እንወስን” አለው። የዓሥር ቀን ቀጠሮ አደረጉ።

ከዚያ በኋላ፡ አባታችን ወደ ማደሪያው ተመለሰ። ልጆቹን፡ “ዛሬ ጸልዩ፤ ምክንያቱም፡ በአደባባይ ሁሉ ፊት፡ እስቲ በል በኔ ላይ (ተአምር) አሳይ ብሎኛል” አላቸው። ከዚያ፡ አቡነ ዕዝራ መራር ዕንባ እያፈሰሰ በቆራጥ ልብ ይጸልይ ጀመረ። እንዲህ አለ፤ “ጌታ ሆይ፡ ጌታ ሆይ፡ አንተን ፈለግሁ፤

124. ይህን መልስ አቡነ እስጢፋኖስም ሰጥተውታል።

125. 2 ጴጥ 2፡ 22።

126. አባ ኤዎስጣቴዎስ ቅዳሜ እንደ አሑድ ካልተከበረች ቢሉ ኢትዮጵያ ስሟ ስላጡ ለማስመስከር ወደ ግብጽ፡ ከዚያም ወደ አርማንያ ሄደው እዚያው የሞቱ ጻድቅ ናቸው። ከሠሩት ተአምራት ውስጥ ዓሥራ ስድስቱ ከገድላቸው ውስጥ ተመዝግበዋል። ከነዚያ አንዱ ወደ መካከለኛው ምሥራቅ በሄዱ ጊዜ ባሕረ ኢያሪኮን (Mediterranean Sea) ልብላቸውን ጀልባ አድርገው ወደ ቆድሮስ መሻገራቸው ነው። B. Turaiev, *Monumenta Aethiopiae Hagiologia*, vol. V: *ገድለ ቅዱስ ኤዎስጣቴዎስ Vita et Miracula Eustathii*, Petropoli, 1905, pp. 134-176። አባ ገሪማ በአክሱም ዘመነ መንግሥት ከመካከለኛው ምሥራቅ ከመጡት ተስዓቱ (ዘጠኙ) ቅዱሳን ከሚባሉት አንዱ ናቸው። ከሠሩት ተአምራት ውስጥ ዓሥራ ሁለቱ ከገድላቸው ውስጥ ተመዝግበዋል። ከነዚያ ሁሉ በጣም የታወቀው ታምራቸው በአንድ ቀን ዘርተው በዚያው በዘሩበት ቀን ማምረታቸው ነው። Carlo Conti Rossini, “L’Omelia di Yohannes, Vescovo di Aksum, in onore di Garimâ,” *Actes du onzième Congrès International des Orientalistes*, Paris, 1897, pp. 159-169.

ካንተ በቀር ሌላ አላመልክም፤ ጠላቶቼ አሸነፍነው እንዳይሉ።”¹²⁷ ደግሞ እንዲህ አለ፤ “ጌታ ሆይ፥ በአንተ ተማምኛለሁና ለዘላለም አላፍርም። ጠላቶቼም አይማቁብኝ”¹²⁸ ደግሞ እንዲህ አለ፤ “አሁንም ለሚፈሩህ ለባሮችህ እፍረትና ስድብ ሆነባቸውና ነው እንጂ አፋችንን እንከፍት ዘንድ አይገባንም። ግን ለደግ የሚሆን ምልክት አድርግልን።”

ይኸንንና ይኸንን የሚመስለውን በጸሎቱ ውስጥ ሲናገር እንዲህ የሚል የዜና ብሥራት መጣ፤ “ንጉሡ ያንን መኩንን ተቆጥቶት፥ በከባድ እግር ብረት አሰረውና የኃያላን (መኳንንቱ) መቅጫ ከሆነችው ቤተ መዛግብቱ”¹²⁹ አስገባው።” የቀጠሮው ጊዜ ሳይደርስ፥ በሶስተኛው ዕለት ታስረ።

ከዚያ በኋላ፥ ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ ከልጆቹ ፪ቱን እንዲህ ሲል ላከበት፤ “ሰላም ላንተ ይሁን፤ እግዚአብሔር ይፍታሕ።” (መኩንን) ልጆቹን፥ “መምህራችሁን፥ እንድታስር አድርገሃል፤ አንዳምንብህ እንድፈታም አድርግልኝ በሉት” አላቸው።

ተመልሰው እንዳላቸው ለአባታቸው ነገሩት። ልጆቹን ደግሞ፥ “አሁንም ጸልዩ፤ እግዚአብሔር ያሰባችሁትን ሁሉ ያደርግላችኋል” አላቸው። እሱ ራሱ ግን የዚህን መኩንን ፍርድ (መጨረሻ) እስኪያይ ድረስ ከመጀመሪያው ጀምሮ ጸሎት አላቋረጠም ነበረ። ከሁለት ሳምንት (ሱባዔ) በኋላ ደግሞ ንጉሡ ያንን መኩንን ከአስራቱ እንደፈታው ሰማ።

እንደበፊቱ ሁለቱን ልጆቹን፥ “እንኳን እግዚአብሔር (88) ፈታህ” እንዲሉት ላካቸው። እንደዚህ ነገሩት። “መምህራችሁ እኔ ዘንድ ይምጣ” አላቸው።

ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ መጣና ከፊቱ ቆመ። መኩንን፥ “በልብህ የማርያም ፍቅር እንዳለ ሃይማኖትህን ንገረኝ፤ ደቂቀ እስጢፋኖስን ስገድላቸውና ስገርፋቸው ኖሬያለሁ” አለው። አባቶቹ ያስተማሩትን ሃይማኖቱን በዝርዝር ነገረው። በዚያን ጊዜ መኩንን ወደደው። ሰላምታም ተሰጣጡ። “ከሞቱት ጋራ ማን ያስታርቀኛል?” አለው።

ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ እንዲህ አለው፤ “እግዚአብሔር በቀል የሚተው ስለሆነ፥ ንስሐ ለገቡ የቀድሞ ሥራቸውን ሁሉ እንደማያስታውስ አላወቅክምን?” አለው። መኩንን ሃይማኖቱን ተረድቶ እንደ ናቡክደናጾር አመነ።¹³⁰ አባትና እናት ሆነው፤ እንደ (ራሱ) ልጅም ምግቡን ሰጠው። መኩንን ወደ እምነት ሲመለስ ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ እግዚአብሔርን

127. መዝ 12: 4/5።

128. መዝ 24: 2-3።

129. “ከመዝገቦቹ ቤት”፤ ይሄ እስር ቤት በገድለ አቡነ እስጢፋኖስ በገድለ አቡነ አበክረዙን ውስጥም ተነሥቷል። የቤቱ መዝገብነት ለእቃ ሳይሆን የፖለቲካ ወንጀለኞች ለማህሪያ ነው። ቦታው ከሌሎቹ ገድሎች ውስጥ “ጉንጽ” የሚባለው ሳይሆን አይቀርም።

130. ናቡክደናጾር ከክርስቶስ ልደት በፊት 600 ዓመት ግድም የገዛ የባቢሎን ንጉሥ ነበረ። አያሩሳሌምን ወርሮ ቤተ መቅደሱን እፍርሶ፤ ሕዝቡንና ቅዱሳት እቃዎቹን ወደ ሀገሩ እግዟቸው ነበረ። በአዲ ዘርአ ያዕቆብ እባባል ታቦቷንም ይዟት ሄዷል።

አመለካከት፡፡ “ምሕረትን ወዳጅ ነው፤ ኃጢአቶቻችንን ያስጥማቸዋል፤ አበሳጦቻችንንም ከባሕር ጥልቀት ይወረውራቸዋል”¹³¹ አለ፡፡

የጳጳሱ በኃ ሥራ

ሞገሳዊው አቡነ ፅዝራ በንጉሡ ደጃፍ ባለበት ጊዜ ጳጳሱ አቡነ ይሥሐቅ¹³² ሞተ፡፡ በመንበሩ ላይ አባ ማርቆስ¹³³ ተቀመጠ፡፡ ከአቡነ ፅዝራ ጋራ ይስማሙ ስለነበረ ወደ መምህሩና ወደ ሩቆቹም ወደ ቅርቦቹም (ወንድሞች) ሁሉ እንዲህ ሲል ደብዳቤ ልኮ ነበረ፤ “ከጳጳሱ ጋራ ታርቀናልና ከህነት እንድትወስዱ ኑ፡፡ (ይህ ዕድል) ሁልጊዜ የሚገኝ አይደለም፤ ዘመን ይለወጣል፡፡”

ወንድሞች ሰምተው ወደሱ ዘንድ መጡ፡፡ ወደ ጳጳሱ ወስዳቸውና በፊቱ ከህነት ተቀበሉ፡፡ (አሁን) “ደቂቀ አባ ፅዝራ” ስለተባሉ እንደበፊቱ የጉዳቸው አልነበረም፡፡ ወደየአድባራቸው በሰላም ተመለሱ፡፡ እነሱ ሲመለሱ ሌሎች ደግሞ በተራቸው መጡ፡፡ ከእሱ ዘንድ ደረሱ፡፡ ከንጉሡ በራፍ ከሱ ጋራ የተጠመቁ ቊጥራቸው ፫፻ ሆነ፤ (ዕለቱ) ዕለተ ጥምቀት ነበረ፤ ያዩዋቸው አደነቁ፡፡¹³⁴

ዮሴፍ ሰወንድሞቹ ማረፊያ ሆኗቸው እንደነበረ እሱም የከህነት መስጫ ሥርዓት አስከሚፈጸምበት ጊዜ ድረስ ማረፊያ ሆኗቸው እዚያው ቆዩ፡፡¹³⁵ መጠለያ እንዲሆናቸው ድንኳን ተከለላቸው፡፡

ከነሱ ማህል ኪን የሚችሉ አናጢዎችና ጸሐፊዎች ለጳጳሱ ላከለት፡፡ ጳጳሱ ያዘዛቸውን ሁሉ አደረጉ፡፡ ከሱ ጋራ ጥቂት ጊዜ ቆዩ፡፡ አስተዋዩና ሞገሳዊው አቡነ ፅዝራ በጳጳሱ ቤት የከህነት መስጫ ሥርዓት መጀመሩን ሲሰማ ልጆቹን ላካቸው፤ እንዲህ ሲልም ባረካቸው፤ “የእስራኤል ልጆች ግብጻውያን እያዩዋቸው ከፋት ሊያደርሱባቸው ሳይችሉ እንደወጡ እንደዚሁ እግዚአብሔር በናንተ ላይ ተአምርና ትግርምት ያድርግ፡፡ ሂዱ፤ አትጠራጠሩ፡፡ የዕንጨትና የእብነ በረድ ጽላቶች ይዛችሁ ሂዱ፡፡ በኔ ምትክ የሚሆኑ ጳጳሱ የሚያውቃቸው ከልጆቹ ፪ቱ እዚያ አሉ፡፡”

ስለስቱ ደቂቅ የሚባሉትን ሶስት እስራኤላውያን ልጆች ከእሳት ምድጃ የጨመራቸው ይህ ንጉሥ ነበረ፡፡ መልእክ ጋርጃቸው ሳይቃጠሉ ከምድጃው ሲወጡ እይቶ በእግዚአብሔር እምኗል፡፡ ዳን 4: 34፡፡

131. ሚክ 7: 18-19፡፡

132. ኢትዮጵያ የመጡት በ1474 ዓ. ም. ነው፡፡

133. ያረፉት በ1522 ዓ. ም. ነው፡፡

134. ጥምቀቱ ክርስትና ለመነሣት ሳይሆን ዓመታዊ የጥር 11 ቀን የጥምቀት እከባበር መሆን አለበት፡፡

135. ካሁኑ ያሳተመው የሚለው “እዚያው ቆዩ” ነው፤ ስሕተት ነው፡፡ አቡነ ፅዝራ ደጅ የሚጠኑበት ቤተ መንግሥቱና የጳጳሱ ግቢ በምን ያህል እንደሚራራቁ ባይታወቅም እንግዶቹን የተቀበሏቸው ከንጉሡ ደጃፍ ነው፡፡

ሂዱና እዚያ ደረሱ፤ (ተቃዋሚዎቻቸው) የአድባሩ መነኮሳት እንዲህ ሲሉ ዓዋጅ አስለፈፉ፤ “ደቂቀ እስጢፋኖስን ከገደላችሁ ክህነት ይሆንላችኋል።” ብዙዎቻቸው እንደ አንበጣ ተሰበሰቡ። ሊገድሏቸው ልባቸውን አስጨክነው መጡባቸው። (፪ቱ) የቅዱሱ ልጆች፤ “እግዚአብሔር ከኛ ጋራ ነው፤ እግዚአብሔር ከኛ ጋራ ነው። አሕዛብ ዕውቁና ተሸነፉ” እያሉ ተቀበሏቸው። የደብተራው መነኮሳት እነሱን የወገሩባቸው ድንጋዮች በአባታቸው ጸሎት እንደደረቅ ኩበት ሆኑ። ክፉ ሊያደርስባቸው የቻለ ማንም አልነበረም።

ጳጳሱ ክህነት ሰጣቸው። ታቦቶችም ቀደሰላቸው። ለደቂቀ እስጢፋኖስ የተቀደሱት ታቦቶች ቊጥር ፹ ነበረ። (ጳጳሱ) በሰላም ሸኛቸው። አባታቸው (አቡነ ዕዝራ) ዘንድ ደረሱ። ሲያያቸው (89) ተደሰተ፤ ምክንያቱም ሁኔታቸውን እስኪያውቅ ድረስ ያላንዳች መተኛት በሌሊት (የጸሎት) ትጋት ላይ ነበረ። ስለዚህ፤ “አንተ እንደረዳኸንና እንዳስደሰትክን ጠላቶቻችን ይዩ እና ይፈሩ”¹³⁶ አለ።

እንደዚህ ብሎ ሰገደ፤ ታቦቶቹንም አጅ ነሣ። “ረድኤት ይሆኗችኋልና ጠብቋቸው” አላቸው። ከዚያ፤ ከፊታቸው እያለቀሰ እንዲህ አለ፤ “እንግዳና ፈላሲ ሆንኩ።”¹³⁷ እንደ ሙሴ በምድረ ምድያም፤¹³⁸ እንደ ኤርምያስ በምድረ ባቢሎን¹³⁹ በነጋሢው ቤት ኑሮዬ እንደዚያ ሆነ። ለሥጋ ጥቅም ሳይሆን ለአባቶቹ ቤት በመቅናት ነው።¹⁴⁰ አሁንም ጸልዩልኝ፤ አትርሱኝ።” ወንድሞች (ይኸንን) ከቃሉ ሲሰሙ ከእሱና (አብረውት) ከቀሩት ልጆቹ ጋራ አንገት ለአንገት ተያይዘው አምርረው አለቀሱ። “ኤርምያስንና ባሮክን ከግዞት ወደ ሀገራቸው የመለሳቸው (አምላክ)¹⁴¹ እንደዚያ ያድርግልህ። እግዚአብሔር ካንተ ጋራ ይሁን፤ ልመናህን ሁሉ ይፈጽምልህ፤ ፊትህን በደኅና ያሳየን” አሉት። ከዚያ፤ በሰላም አሰናበታቸው።

መመለሳቸውን ሲሰሙ ሁሉም የየአድባሮቻቸውን (ሰዎች) በጩኸትና በብዙ ማኅሌት ተቀበሏቸው። የሳሚስ ልጆች¹⁴² ታቦቷን ባዩ ጊዜ እንዳደረጉት እየሮኸ ታቦቶቹን ተቀበሉ። ሲደርሱ ለማንበሩ አለቃ ለአቡነ ገብረ መሲሕ የሆነውን ሁሉ ነገሩት። ሲሰማ፤ “መጽሐፍ ከመገዛቴና እግዚአብሔር ከረገማት ምድር የሚያሳርፈኝ ልጄ ይህ ነው”¹⁴³ ያለው ደረሰ፤ ተፈጸመም” አለ። ከአቡነ እስጢፋኖስ በኋላ በግላጭ ታቦቶች ያስቀደሰ ክህነትም ያስገኘ ያለ ዛሬ አልተገኘም።¹⁴⁴ ስለዚህ፤ “ለእግዚአብሔር ዘምሩ

136. መዝ 85: 17።

137. መዝ 38: 13።

138. ዘፀ 2: 15።

139. ተረፈ ኤር 9: 16።

140. መዝ 68: 10።

141. ተረፈ ኤር።

142. 1 ሳሙኤል 6: 13።

143. ዘፍ 5: 29።

144. ደቂቀ እስጢፋኖስ ማንነታቸውን ሳያስታውቁና ሳይታወቅባቸው በድብቅ ክህነት ይወስዱ፤ ታቦታቸውን ያስቀድሱ እንደነበረ ይህ እንድ ማስረጃ ነው።

ቸር ነውና፤ ምሕረቱ ለዘላለም ነውና፤¹⁴⁵ አሁንም እንደ ነቢዩ ቃል፡ “ከጠላቶቹ ረዳት ሁነው፤ በሚቃወሙት ላይ ከባዱን አውርድ”¹⁴⁶ አለ።

አቡነ ዕዝራ ለንጉሡ የፊሳ ሳጥን ሠሩለት

ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ በንጉሡ ደጃፍ ሲኖር፥ ከደብሩ በወጣ በሶስተኛው ዓመት ንጉሡ ለራሱ መቀበሪያ (የሬሳ) ሳጥን እንዲሠራለት አዘዘው። ግብጻውያን ለጳጳሶችና ለንጉሦች እንደሚሠሩት ሠራለት። ንጉሡ አይቶ ደስ አለው። “ከኪራም¹⁴⁷ እና ከሰሎሞን በቀር እንደዚህ ያለ ሰው ይገኛልን?” አለ። ...¹⁴⁸ ዘይት የሚያወጣ ማሕሳራ፥ አልጋዎች፥ ቆሬዎች፥ ወናፍ፥ ሌሎችም የሚያስደስተውን ለንጉሡ ሠራለት። ንጉሡም ያሰበውን ሁሉ እሱ ዘንድ ስለአገኘው በጣም ወደደው። መኳንንቱና መነኮሳቱ ግን ትሕትናውንና እንደ ሕፃን የዋህነቱን አይተው ወደዱት።

አቡነ ዕዝራና የቀንጡራሬ መነኮሳት

ከዕለታት አንድ ቀን ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ አባ በስሩን¹⁴⁹ ጉበኘ። እዚያ “ወልድ ብቻ እንጂ ከሱ በቀር አብ እና መንፈስ ቅዱስ አይናገሩም” የሚሉ የቀንጡራሬን መነኮሳት አገኘ።¹⁵⁰ ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ፥ “የምትሉት ልክ አይደለም” አላቸው። “በል አብ የተናገረውን ንገረን” አሉት። እንዲህ አላቸው፤ “አብ፥ የምወደው ልጄ ይኸ ነው።¹⁵¹ ብሏል፤ ደግሞ ስብሐት አቅርቤልሃለሁ፥ ደግሞም ስብሐት አቀርብልሃለሁ።¹⁵² ብሏል” አላቸው። “ይኸን ያለውማ አብ የፈለገውን በልጁ ይናገራል” አሉት። “ለወልድም ልጅ አለውን?” አላቸው። ማስረዳት አቃታቸው።

ደግሞ፥ “መንፈስ ቅዱስ ምን ተናገረ?” አሉት። ደግሞ እንዲህ አላቸው፤ “መንፈስ ቅዱስ አዎን አለ፤ ከድካማቸው እንዲያርፉ ሥራቸው ይከተላቸዋል¹⁵³ ወደ ሕይወት ውሐ ምንጭ ይወስዳቸዋል¹⁵⁴ ብሏል።” ደግሞ

145. መዝ 105: 1።

146. ዘጳ 33: 7፥ 11።

147. ኪራም ከንጉሥ ስሎሞን ጋራ የጠበቀ ወዳጅነት የነበረው የጢሮስ ንጉሥ ነበረ። ንጉሥ ስሎሞን ቤተ መቅደሱን ሲሠራ ብዙ የቄዳር ዕንጨት (ዝግባና ጥድ) ከሊባኖስ ተራሮች ልኮለታል። 1/3 ነገሥ 5። ጢሮስ (ደቡብ ሊባኖስ) የፍሬምናጦስ አገር ናት።

148. ግዕዙ ውስጥ እዚህ ቦታ ሳይጻፍ የቀረ ቃል አለ።

149. ዘገባው አባ በለሩ በዘመኑ የታወቁ ሰው እንደነበሩ ያመለክታል፤ ማን እንደሆኑ ግን አሁን አይታወቅም።

150. ቀንጡራሬ/ቀንጦራር የደቂቀ ኤዎስጣቴዎስ ገዳም ነበረች። ግን በአቡነ ተክለ ሃይማኖት ገድል ውስጥም ስለምትጠቀስ የተቋቋመችው ከአቡነ ኤዎስጣቴዎስ በፊት መሆን አለበት። ስላባታቸው ስለ አቡነ ኤዎስጣቴዎስ ከሳይ ኅዳግ 126ን ተመልከት።

151. ማቴ 3: 17።

152. ዮሐ 12: 28።

153. ራእ 14: 13።

154. ራእ 7: 17።

እንዲህ አለ፤ (90) “መንፈስ ቅዱስ ፊልጶስን አናገረው፤ እንዲህም አለው፤ ሂድ፥ ይኸንን ሰረገላ ተከተለው፡፡”¹⁵⁵ ደግሞ እንዲህ አለ፤ “መንፈስ ቅዱስ ጴጥሮስን ተናገረው፥ ላትጠራጠር ከነሱ ጋራ ሂድ አለው ይላል፡፡”¹⁵⁶ ይኸንን (መልስ) ከቃሉ ሲሰሙ ደነገጡ፡፡ ተነሥተው እንዲህ ሲሉ እጅ ነሡት፤ “በአፉ መሳም ይስመኛል፡፡”¹⁵⁷

አባ በሰሩ ሲሰማ፥ “እንደኛ ያለ የለም ትሉ ነበረ፡፡ ዛሬ ግን የእስጢፋኖስ ልጅ እንበላው ዕዝራ አገኛችሁና እንደ ቀበሮች አደረጋችሁ፡፡ (እሱን) እናንተ ብቻ አይደላችሁም፤ ኢትዮጵያውያን ሁሉ በመጽሐፍ በጥበብ አልቻሉትም” አላቸው፡፡

የንጉሥ ናኦድ ዕረፍት፥ የአቡነ ዕዝራ ሽሽት

ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ ከንጉሡና ከሠራዊቱ ሁሉ ጋራ በመግባባት ፱ ዓመት ተቀመጠ፡፡ ከሥርዓቱ አላንደለም፤ እግሮቹ ላይ ጫማ አላደረገም፤ ከሉ በኋላ ለሚመጡ አርአያ ይሆን ዘንድ ሥጋውን አደከመ፡፡ (ያን ያህል) ሞገስና ጥበብን አግኝቶ በንጉሥ ዘንድ መከበርን እንደሱ የናቀ ከሉ በቀር በዘመናችን ማን አለ?

ይነኛው ዓመት ሲሞላ የሚወደው ንጉሥ ሞተ፡፡ መኳንንቱና መነኮሳቱ በድብቅ ሊያስገድሉት ፈለጉ፡፡ ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ እንደደሉቱበት ሲሰማ፥ ንጉሡ በሕይወት ባለበት ጊዜ፥ “ከኔ በኋላ የሚሆንህን አድርግ” ያለው ትዝ አለው፡፡ በልቡ ያለውን ለአንድ ምእመን አዋየው፡፡ እሱም፥ “ጠላቶችህ ሳያዩህ በፍጥነት ከዚህ ውጣ” አለው፡፡

ከዚያ፥ ድንኳኑን እንደተተከለች ትቶ ቡትቶ ለብሶ ከ፪ ልጆቹ ጋራ በጥድፈያ ወጣ፡፡ ያ ምእመን የሚመራቸው ሎሌ ላከላቸው፡፡ ለክማ ከምትባል ከዳኅ...¹⁵⁸ አገር አደረሳቸው፡፡ እዚያ አንድ ዓመት ተቀመጠ፡፡ የማኅበሩ አለቃ ሲሰማ የሚቀበሉት ሰዎች ላከለት፤ (ተቀብለው) እሱ ዘንድ አመጡት፤ በዚያን ጊዜ እሱ ምድረ ዱስኦ ነበረ፡፡ ሲደርስ ያዕቆብ ያባቱን እጆች እንደላመ አጎንብሶ የአባቱን እጆች ላመ፡፡¹⁵⁹ እሱም ይሥሐቅ በልጁ በያዕቆብ አንገት እንደተንጠለጠለ¹⁶⁰ በአንገቱ ተንጠለጠለ፡፡ ሁለቱ ተላቀሱ፡፡

በዚያች ጊዜ በሽማግሌው አፍ የትንቢት መንፈስ ወረደና እንዲህ አለ፤ “ለዳዊት ቤት ስሙ ኢዮስያስ የሚባል ልጅ ይወለዳል፡፡”¹⁶¹ የያዕቆብ ረድኤት እንደዚህ ይሁን፤ መድኃኒቱም ለእስራኤል፡፡¹⁶² ይህቺ እኔን

155. ዮሐ ሥራ 8: 29፡፡

156. ዮሐ ሥራ 10: 20፡፡

157. መኃ 1: 1፡፡ ሰላምታ የሚሰጣቸው በመሳሳም መሆኑ ነው፡፡

158. የቦታው ስም ሙሉ በሙሉ አልተጻፈም፤ ለክማ ከእስጢፋኖሳውያን ገዳሞች አንዷ ነበረች፡፡

159. ያኅነበሱት የሽማግሌውን እጅ ፍለጋ ነው ወይስ አጎንብሶ እጅ መንሣቱንም ተቀብለውታል?

160. ኩፋሌ 27: 8፡፡

161. 1 ሳሙ/3 ነገሥ 13: 2፡፡

162. የጸሎተ ዘካርያስን መጀመሪያ (ሉቃ 1: 68) ይመስላል፡፡

በሕይወቴ ያየህባት፥ እኔም አንተን ልጀን ያየሁባት ዕለት የተባረከች ትሁን።”

አብሮት ጥቂት ጊዜ ቆየ። እግዚአብሔር የሠራለትን ሁሉ ነገረው። የገሪዘን¹⁶³ ገበዝ ወደ ሆነችው ወደ ደብረ ከስዋ እንዲመለስ አስናበተው።¹⁶⁴ እዚያ ታኅሣሥ ፳፫ ቀን በሰላም ደረሰ። ሊቀበሉት ወጡ፤ ሲያዩት ከታቦቶች ጋራ ስለነበረ፥ ለእግዚአብሔር ሰገዱ። እጅ ነሡት፤ “ስብሐት ለደረሰው እግዚአብሔር ስብሐት እናደርስለታለን”¹⁶⁵ አሉ። ደግሞ፥ “የአባቶቻችን አምላክ እግዚአብሔር ይባረክ፤ ለዘለዓለም ስቡሕም ነው፤ ልዑልም ነው”¹⁶⁶ (አሉ)። ዳዊት እንደዘፈነ ከታቦቱ ፊት ዘፈኑ።¹⁶⁷ ከዚያ፥ በደስታ ወደ ቤተ ክርስቲያን አስገቡት። እሱ ራሱ፥ “ይቺ ለዘላለም ማረፊያየ ናት”¹⁶⁸ አለ። እዚያ በሰላም ኖረ።

ሰይጣን ሞገዶቹን አስነሣ

ከተመለሰ በኋላም ደግሞ ሰይጣን ሞገዶቹን አስነሣ። ንጉሡ ሳያውቅ መኳንንቱ አጥብቀው ፈለጉት። ሳያገኙት ጊዜ በቤተ እስጢፋኖስ ላይ ሰደት አመጡባቸው። ቤተ ክርስቲያኖቻቸውን አቃጠሏቸው። ወንድሞች ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራን በጥድፊያ እውጥተው ከአንድ ወንድም ጋራ ከምድረ በዳ ደበቁት። ሲመለስ የከስዋን ቤተ ክርስቲያንን (አቃጥለዋት ኖሮ) ቃጠሎውን አየና አለቀሰላት። ወንድሞችን፥ “ነቢዩ፥ በጽዮን ቃጠሎዋ ላይ መኖር ይሻለናል”¹⁶⁹ ብሏልና አትፍሩ” አላቸው። ወንድሞች፥ “እግዚአብሔር ይረዳናል” አሉት። ደግሞ፥ (91) “ሰይጣን ደስ እንዳይለው ተነሡ እንሥራት” አላቸው። ሠሯት፤ እንደበፊቱ አደሷት።

በጠና በሽታ ላይ

እዚያ ወንድሞችን ለነፍስና ለሥጋ በሚጠቅም በምዕዳንና ተግሣጽ እያጽናናቸው ኖረ። ከዚያ በኋላ፥ አቡነ ገብረ መሲሕ ስለሸመገለና ወደ ሩቅ ቦታ ለመሄድ ስለማይችል፥ ወደሱ እንዲመጣ ላከበት፤ ወንድሞችንም፥ “ላኩት” አላቸው። የአባቱን ትእዛዝ እንዳይጥስ ተባርኮ ወጣ። በወጣ በሶስተኛው ቀን እመንገድ ላይ በጽኑ በሽታ ታመመ። ይሞታል ብለው ተስፋ

163. ገሪዘን የሚለው ደብረ ገርዜንን ነው።

164. ከስዋን የደብረ ገርዜን ገበዝ ሲላት ታላቅነቷን መናገሩ ይሆናል።

165. ዘፀ 15: 1። ዳዊት ውስጥ ከገቡት መኃልየ ነቢያት ጸሎተ ሙሴ ፩ የሚባለው ጸሎት መጀመሪያ ነው። ፈርዖን ከነፈረሱ ከቀይ ባሕር የሰጠመ ጊዜ እስራኤላውያን የጸለዩት ስለሆነ፥ ክርስቲያኖች በጠላታቸው ላይ ድል ሲያገኙ ለአምላክ ምስጋና የሚያቀርቡት በዚህ መኃልይ ነው።

166. የሠለስቱ ደቂቅ ጸሎት መጀመሪያ ነው።

167. 2 ሳሙ/1 ነገሥ 6: 14።

168. መዝ 131: 14።

169. ሱቱ 11: 44።

ስለቆረጡ የሰማው ሁሉም ደንግጦ ነበር። ትንሹም ትልቁም ወደሱ መጡና አለቀሱለት። እግዚአብሔር ሐዘናቸውን አይቶ ከበሽታው ፈወሰው። ሰው ሁሉ ደስ አለው።

ከዚያ፣ በከባድ ድካም ወደ ጠራው አባቱ ሄደ። ሲደርስ በሱ ተባረከ። በልባቸው ያለውን ተነጋገሩ። ሥርዓታቸው የሚጸናበትን ተመካከሩ። ከዚያ፣ የማኅበሩ አለቃ አቡነ ገብረ መሲሕ ጉባኤ አድርጎ፣ (አቡነ ዕዝራን) ከማህላቸው አቆመውና፣ “የሁሉ መመኪያ ስለሆነን ጸልዩለት” አላቸው። ወንድሞችም ስለሱ ጸለዩ። ባረኩት፣ “(እግዚአብሔር) መብራታችንን አያጥፋብን” አሉ። የጉባኤውን ጉዳይ ሁሉ ሲጨርሱ ወንድሞችን ወደ የአድባራቸው አሰናበታቸው። “እሱን ግን ከፍ ያለ ድካም ስለደረሰበት ከኔ ጋራ ተዉት” አላቸው። ተዉት፣ እዚያው ቀረ።

ዘለዓለማዊ ዕረፍት

ጥቂት ቆይቶ ነሐሴ ፫ ቀን ታመመ። ከቅርቡ ያሉት ሲሰሙ ተሰበሰቡ። ሽማግሌውም በቃሬዛ ተሸክመውት (መጥቶ) ጠየቀው፤ አለቀሰለት፤ “ውድ ልጄ፣ የዓይኔ ብርሃን፣ ልትተወኝ ነውን?” አለ። እሱም፣ “አባ ሆይ፣ ባርከኝ። የተቻለኝን ያህል ደክምኩ እንጂ፣ የሩቁንም ሆነ የቅርቡን ችላ ያልኩት የለም።” ይኸንን ብሎ በዚያው ወር በ፲፩ ቀን አንደጣፋጭ እንቅልፍ አረፈ። ጸሎቱና በረከቱ ከኛ ጋራ ትሁን፤ አሜን።

የሚጠብቁት ከድንጋጤ ብዛት የተነሣ መናገር አቃታቸው። እንዳረፈ ለሽማግሌው ነገሩት። እሱም ወደሱ እንዲያመጡት አዘዘ። አመጡለት፤ በአጀቹ ገነዘው። ጊዜው ምሽት ስለነበረ ከመኖሪያው አሳደረው። በማግሥቱ የመልአኩ ሚካኤል በዓል ነበረ፤ መነኩሴዎቹና መነኩሴቶቹ፣ የሀገሩ ሹማምንትም፣ ወንዱም ሴቱም ሁሉ ተሰበሰቡ። ከሬሳው ላይ እየወደቁ አለቀሱ። ከዚያ በኋላ፣ በቃሬዛ ተሸክመው ወደ ቤተ ክርስቲያን ወሰዱት። ሽማግሌውንም የ፻፪ ዓመት ልጅ ስለነበረ በወምበር ተሸክመው (አመጡት)። ሲሄድ፣ ዳዊት ለአበኔር እንዳስቀሰ ከኋላው ያለቅስ ነበረ።¹⁷⁰ ሬሳውን ከሬሳ ሳጥን ውስጥ አስቀመጡት። (ለፍትሐት) የሚገባውን ሁሉ አነበቡለትና በእግዚአብሔር ሰው¹⁷¹ መቃብር ውስጥ ቀበሩት። ጸሎቱ፣ አማላጅነቱ፣ የረድኤቱ ስጦታ ከኛ ጋራ ትሁን፤ ለዘላለምም ትጠብቀን፤ አሜን፣ አሜን።

መርዶ

ደግሞ፣ እስከ ፵ ቀን ድረስ፣ መሥዋዕት እንዲያደርጉ (አበምኔቱ አቡነ ገብረ መሲሕ) አዘዘ። ከዚያ በኋላ፣ ዕረፍቱን እንዲያረዱ ፪ ወንድሞች ወደ ከሰዋ

170. 2 ሳሙኅኀ 3: 32-34።

171. ግዕዙ የሚለው “ብእሴ እግዚአብሔር” ነው፤ ከአረፉት ጻድቆቻቸው ያንዱ ስም ሊሆን ይችላል። ወይም “ብእሴ እግዚአብሔር” (“የግዚአብሔር ሰው”) ወይም አቡነ ይሥሐቅን ይሆናል።

የቤቱ ልጆች ላከ። እዚያ ሲደርሱ ለነገረ ፈጂው፡ “መልእክት ስላለ ማጎበሩን ሰብስብልን አሉት።” ሲሰማ ወንድሞችን ሰበሰባቸው። በዚያን ጊዜ የማርያም ፍልሰታ ስለነበረ ሰብሰባው ትልቅ ሆነ።¹⁷²

ከዚያ፡ ከማህላቸው ቆመው ከፍርሃት ብዛት የተነሣ መናገር አቃታቸው። “አባታችሁ ዕዝራ አርፏል” አሏቸው። ሲሰሙ ጮኸው ከመሬት ላይ ወደቁ። አንዳንዱ አመድ ለበሰ፤ አንዳንዱ ጉሮሮውን አነቀ። ከለቅሰው ብዛት የተነሣ እንደ በድኖች ሆኑ። ሁሉም አንድ ስለሆኑ የሚቆጣ ሽማግሌ ጠፋ። ጮኸታቸው (92) በአብርሃም ቤት እንደተሰማ¹⁷³ በአድባራቱ ተሰማ። “ነጋዲው የት አለ? ወደ ኢየሩሳሌም ሄደ ወይስ ከኢትዮጵያ ነጋሢ ቤት አለ” አሉ። የሀገሬው ሰውም እየየ እያሉ ከነሱ ጋራ ሐዘን ተቀመጡ።

ከዚያ በኋላ፡ ፸ የሚሆኑ ወንድሞች ወደ መቃብሩ ሄደው፡ ከመምህሩ ጋራ ተገናኙ። አብረውትም አለቀሱ፤ ሐዘን አናቆምም አሉ። የዱስእ ሹምም አብሯቸው አለቀሱ። “ልባችሁን አርጉ፤ ሐዋርያው ሁላችንም እንሞታለን”¹⁷⁴ ። ያለውን አስታውሱ” አላቸው።

ወንድሞች፡ “እንደሱ ያለ አናገኝም፤ አሱ እንደ ሙሴ ዝነኛ፡ እንደ ኤልያስ ለሃይማኖት ሕግ ቀናተኛ፡ እንደ ዳዊት አስተዋይ፡ እንደ ሰሎሞን ጥበበኛ፡ እንደ ኢየብ ትዕግሥተኛ፡ እንደ ጴጥሮስ የአለት ድንጋይ፡ እንደ ጳውሎስ ፍጹም ነበረ። ጎልማሳ ሆኖ ሕፃን ይመሰል፡ በሁሉ ቦታ ይገኝ ነበረ፤ ስለዚህ ልባችን ይቃጠልብናል። እንደ ወፍ ጫጩት አቅመቢሰ ሆንን” አሉ።

አስከሬኑን አምጡ

ከዚያ በኋላ፡ የማጎበሩን አለቃ፡ “መመኪያ እንዲሆንን ሥጋውን ስጠን፤ ብዙዎች ተስፋ አድርገውታል” አሉት። “አለጊዜው እንደዚህ ማድረግ ይቻላልን? ካረፈ ገና ፴ ቀኑ ነው” አላቸው። ከዕንባ ጋራ፡ “አባ ሆይ፡ ምሕረት አድርግልን፤ በሕይወት በነበረ ጊዜ ሥጋዬን ከሌላ ቦታ አትተዉ ብሎናልና (እባክህ) እሱን ትተን (ባዶ እጃችንን) ወደ ሀገራችን እንመለስ” አሉት። እሱም እንዲህ አላቸው፤ “እኔንም ለራስህ የምታደርገውን ለኔም አድርግልኝ ስላለኝ እንዳለኝ አድርጌለታለሁ። (ደግሞ) ያለ ሀገሩ ሹም ብቻዬን (መወሰን) አይቻለኝም።”

ከሹሙ ዘንድ ሄደው (ሥጋውን) እንዲሰጣቸው አነጋገሩት። “እግዚአብሔር ለኔ ስለሰጠኝ አልሰጣችሁም” አላቸው። በፊቱም አለቀሱ። “ለቅሶ በዛባችሁ፤ ሰዉን ተዉትና እንበሳዎችም በሞቱ አልቅሰዋል፤ ከመቃብሩ ዘንድ ሲያንሩ ነበረ። ስለዚህ እኔም የሀገሬው ሰዎችም በጣም ተስፋችን አድርገንዋል። (መጽሐፍ) የጻድቅ መታሰቢያ ለዘላለም ይኖራል ይላልና”¹⁷⁵ አላቸው።

172. ደራሲው ባጋጠመው ቊጥር ስለ ቅድስት ማርያም የሚታመብትን ያስተባብላል።

173. አብርሃም የሞተ ጊዜ ከሆነው ጋራ ሲያስተያይ ነው፤ ኩፋ 21፡ 4።

174. 1 ቆሮ 15፡ 22።

175. መዝ 111፡ 7።

ከዚያ በኋላ፥ ሄደው (ሹሙ) ያለውን ለአባታቸው ነገሩት። አሱንም ደግሞ፥ “አባት ሆይ፥ ተስፋ ስጠን” አሉት። መርበድበዳቸውን¹⁷⁶ ሲያይ፥ “በኔ ዘመን የምታገኙት ነገር የለም፤ ከኔ ቀጥሎ የሚሾመውም ሥልጣን ስላለው የፈለገውን ያደርጋል” አላቸው።

ይኸንን ከቃሉ ሲሰሙ በሱ ተባርከው ወደ ገዳማቸው ተመለሱ። የሆነውን ሁሉ ለሽማግሌዎቹም ለሕፃናቱም ነገሯቸው። ከዚያ በኋላ፥ “እግዚአብሔር ከሰጠን የሚከለክለን አይኖርም። ሁሉ ነገር በጸሎት ስለሚሆን እንጸልይ” ተባባሉ። ለመጀመሪያው ኮርቤሳ¹⁷⁷ አንድ ዓመት ሐዘን ላይ ቆዩለት። ከዚያ ደግሞ፥ ይኸ የበጎቹ እረኛ አቡነ ገብረ መሲሕ አረፈ። በለቅሶ ላይ ለቅሶ፥ በሐዘን ላይ ሐዘን ተጨምሮባቸው ለሱም አለቀሱለት። ያዕቆብ፥ “ዮሴፍን አጣሁ፥ ስምዖንንም አላየሁትም”¹⁷⁸ እያለ እንዳለቀሰ እነሱም አለቀሱላቸው። ጸሎታቸውና በረከታቸው ለዘላለም ከኛ ጋራ ይሁን፤ አሜን።

(አዲሱ) ሊቀ ማኅበር ከተሾመ በኋላ¹⁷⁹ ስለ ሞገሳዊው አቡነ ዕዝራ ዐፅም ጠየቁት፤ “እግዚአብሔር ይንገርህ” አሉት። “ጸልዩ፤ የእግዚአብሔር ፈቃድ ይሁን፤ በዚህ ምክንያት አትተክዙ” አላቸው።

ከዚያ በኋላ፥ ጥቂት ጊዜ ቆይቶ፥ ይኸ የተሾመው የማኅበር አለቃ፥ አብረውት ካሉት ከጥቂቶች በቀር ማንም ሳያውቅ፥ ተስፋ ያደረጉትን ይዞላቸው መጣና አስረከባቸው። (ያደረገውን) ከቃሉ ሲሰሙ፥ “እግዚአብሔር ሐዘናችንን የሚያጽናና እረኛ ስለሰጠን ስብሐት ይግባው” አሉ።

ከዚያ፥ (93) ዐፅሙን በሣጥን አስቀመጡት፤ ማኅሌት አድርገው በማዕጠንት አጠኑት፤ መብራት አበሩ፤ ወንጌሎችንም አነበቡ፤ የሚገባውን (ሥርዓት) ሁሉ ፈጸሙ። በ(ዕብራውያን ሐሳብ) በታሙዝ ፲፩ ቀን፥ በግዕዝ በሐምሌ ፳፩ ቀን፥ በማርያም በዓል ዕለት፥ በሕይወቱ በተመኘበት መቃብር ቀበሩት። የማኅበሩ አገልጋይ (ያቡነ ዕዝራ) ጸሎትና የብርሃን እናት የእመቤታችን ጸሎት ከኛ ጋራ ለዘላለም ይኑር፤ አሜን፥ አሜን፤ ይሁን፥ ይሁን።

እነሆ፥ እንዳይረሳ (ያህል) በጥቂቱ ተጻፈ እንጂ ሁሉም አልተጻፈም። (ይኸንን ገድል) የሚጽፈውን፥ የሚያስጽፈውን፥ ቃሎቹን በእምነት የሚሰማውን እግዚአብሔር በመንግሥቱ ይማራቸው፤ ለዓለመ ዓለም፥ አሜን፥ አሜን፤ ይቅር በሉኝ፥ ባርኩኝም።

176. “መርበድበድ” ብዩ የተረጉምኩት “ነጻርጻር” የሚለውን ነው። ቃሉ እዚህና ገድለ አቡነ እስጢፋኖስ ውስጥ አንጂ ከግዕዝ መዝገበ ቃላትም ሆነ ወይም ከሌላ ቦታ አላገኘሁትም፤ ገጽ 81 ላይ ተመልከት።

177. ግዕዙ የሚለው “ሐርጌ” ነው፤ የ“ሐርጌ” ትርጉም “ወጠጤ” ሲሆን ግዕዙ ይሆናል እንጂ አማርኛውስ ለአቡነ ዕዝራ ዓይነት ሰው አይሰማም። “እውራ” ወይም ያልተለመደው “ኮርቤሳ” ይሻላል።

178. ዘፍ 42፡ 36።

179. አዲሱ ሊቀ ማኅበር አቡነ ሀብተ ሥላሴ ናቸው።

ዋቢ መጻሕፍት

(ከምኅጸረ ቃላት ጋራ)

መጽሐፈ ቅዳሴ፡ በግዕዝና በአማርኛ፡ አዲስ አበባ 1951 ዓ. ም.፡፡

መጽሐፈ ቅዳሴ፡ አስመራ፡ በ፲፱፻፱ ዓመተ ምሕረት፡፡

ሦስቱ መጻሕፍተ መንኮሳት እነርሱም ፩ኛ ማር ይስሐቅ ፪ኛ ፊልክስዩስ (ገብረ ክርስቶስ) ፫ኛ አረጋዊ መንፈሳዊ፡ አዲስ አበባ ፲፱፻፹፪ ዓ. ም.፡፡

ተአምረ ማርያም፡፡ በግዕዝ እና በአማርኛ፡፡ አዲስ አበባ ፲፱፻፷፩ ዓመተ ምሕረት፡፡

ተአምረ ኢየሱስ፡ በGrébaut, Sylvain ስር ተመልከት፡፡

ትምህርተ ገቡአት፡፡ በHammerschmidt, Ernst, *Äthiopische Liturgische Texte* ስር ተመልከት፡፡

ዘርአ ያዕቆብ (አፄ)፡ መጽሐፈ ሚሳድ ወመጽሐፈ ሥላሴ፡ በWendt, Kurt ስር ተመልከት፡፡

——፡ መጽሐፈ ብርሃን፡ በConti Rossini, Carlo, and L. Ricci ስር ተመልከት፡፡

——፡ ጦማረ ትሰብእት በGetatchew Haile, *The Epistle* ስር ተመልከት፡፡

ገብረ ሥላሴ (ጸሐፊ ትእዛዝ)፡ ታሪክ ዘመን ዘ ዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ፡ አዲስ አበባ ፲፱፻፶፱፡፡

ገድለ ሐዋርያት፡ በBudge, E. A. Wallis, *The Contendings* ስር ተመልከት፡፡

ገድለ አበው ወአንወ፡ በEMML 4 ስር ተመልከት፡፡

ጌታቸው ኃይሌ፡ ባሕረ ሐሳብ የዘመን ቈጠራ ቅርሳችን ከታሪክ ማስታወሻ ጋራ፡ ኮሌጅቪል (ሚኒሶታ) ፲፱፻፺፫ ዓ. ም.፡፡

ጸመ ድን፡ አምስቱ ጸዋትወ ዜማዎች፡ አዲስ አበባ 1965 ዓ. ም.፡፡ ፳፻ 1-101፡፡

AB = *Analecta Bollandiana* (Bruxelles).

AE = *Annales d'Éthiopie* (Paris).

Arras, Victor, *Collectio Monastica*, CSCO, vol. 238/45 (1963).

——, *Patericon Aethiopice*, CSCO, vol. 277/53 (1967).

- Basset, René, "Études sur l'Histoire d'Éthiopie," *JA*, vol. 17 (Avril-Mai-Juin 1881).
- , *Les Apocryphes éthiopiens V. Les prières de la Vierge à Bartos et au Golgotha*, Paris 1895.
- Beylot, Robert, "Un épisode de l'histoire ecclésiastique de l'Éthiopie. Le mouvement stéphanite. Essai sur sa chronologie et sa doctrine," *AE*, vol. 8 (1970), pp. 103-116.
- Budge, E. A. Wallis, *The Contendings of the Apostles*, vol. 1, London 1899.
- , *George of Lydda*, London 1930.
- Caquot, André, "Les Actes d'Ezrā de Gunda-Gundē," *AE*, vol. 4 (1961), pp. 70-121.
- Cerulli, Enrico, "L'Etiopia del secolo XV in nuovi documenti storici," *Africa Italiana*, vol. V (1933), pp. 57-112.
- , *Il libro etiopico dei miracoli di Maria e le seu fonti nelle letterature del Medio Evo latino*, Rome 1943.
- , *Etiopi in Palestina Storia della comunità etiopica di Gerusalemme* vols. 1 & 2 Roma 1943 & 1947.
- , "L'Imperatore Na'od e gli Stefaniti a Gerusalemme in un documento inedito (Vaticano Etiopico 298)," *Proceedings of the Third International Conference of Ethiopian Studies, Addis Ababa 1966*, vol. 11, Addis Ababa 1970, pp. 243-253.
- Colin, Gérard, *La Version Éthiopienne de la Vie de Schenoudi*, CSCO, vol. 444/75 (1982).
- , *Vie de Sāmu 'ēl de Dabra Hāllēluyā*, CSCO, vol. 519/93 (1990).
- Conti Rossini, Carlo, "L'Omelia di Yohannes, Vescovo d'Aksum, in onore di Garimā," *Actes du onzième Congrès International des Orientalistes*, Paris, 1898, pp. 139-177.
- , "Il Convento di Tsana in Abissinia e le sue laudi alla Vergine," *Accademia Nazionale dei Lincei*, vol. 19, ser. 5 (1910), pp. 581-621.
- , "Il libro di re Zar'a-Yā'qob sulla custodia del Mistero," *RSE*, vol. III (1943), pp. 148-166.
- Conti Rossini, K., *Vitae Sanctorum Indigenarum I Gadla Abuna Abakerazun seu Acta Sancti Abakerazun*, CSCO, vol. 56/25 (1954), pp. 1-64.
- , *Vitae Sanctorum Antiquiorum I Acta Yāred et Panṭālēwon*, CSCO, vol. 26/9 (1961), pp. 43-60.

—, *Vitae Sanctorum Indigenarum I Gadla Baṣalota Mikā'el seu Acta Sancti Baṣalota Mikā'el, II Gadla Anorēwos seu Acta Sancti Honorri*, CSCO, vol. 28/11 (1962).

—, *Vitae Sanctorum Indigenarum I Acta Marqorēwos*, CSCO, vol. 33/16 (1965).

Conti Rossini, Carlo, and L. Ricci, *Il libro della luce del negus Zar'a Yā'qob (Maṣḥafa Berhān)*, CSCO, vol. 250/47 (1964), and vol. 261/51 (1965).

CSCO = *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium* (Louvain); the second number of the volume refers to the Ethiopian series. የቅጽ የመጀመሪያው ቍጥር የሚያመለክተው ድርጅቱ የሚያሳትማቸውን ሁሉ (ለምሳሌ፡ የሶርያ፡ የግብጽ፡ የኢትዮጵያ፡ ወዘተ) ሲሆን ሁለተኛው ቍጥር የሚያሳየው የተለያዩ ሀገሮችን ሰነድ ነው፤ ለምሳሌ እዚህ vol. 261/51 ብዬ ብጠቅስ በ51 የማመለከተው የኢትዮጵያውን ነው።

Dillmann, August, "Über die Regierung, insbesondere die Kirchenordnung des Königs Zar'a-Jacob," *Abhandlungen der Königl. Akademie der Wissenschaften zu Berlin*, Philos.-histor. Cl. vol. 2 (1884).

Dillmann, Augusto, *Chestomathia Aethiopica*, Darmstadt 1965, pp. 57-76.

EMML = Ethiopian Manuscript Microfilm Library (Addis Ababa and Collegeville).

EMML 4 (ገድለ አበው ወአ'ነው), W. F. Macomber, *A Catalogue of Ethiopian Manuscripts Microfilmed for the Ethiopian Manuscript Microfilm Library, Addis Ababa, and for the Monastic Manuscript Library, Collegeville*, vol. I, Collegeville (Minnesota) 1975, p. 7.

EMML 1826, ff. 59b-65a (ገድለ አርብዓ ሐራ), Getatchew Haile and William F. Macomber, *A Catalogue of Ethiopian Manuscripts Microfilmed for the Ethiopian Manuscript Microfilm Library, Addis Ababa and for the Hill Monastic Manuscript Library, Collegeville*, vol. V, Collegeville (Minnesota), 1981, p. 275.

EMML 2058 (ተአምረ ማርያም), Getatchew Haile and William F. Macomber, *A Catalogue*, vol. VI (1982), pp. 70-94.

EMML 2969 (መጽሐፈ ቅዳሴ), Getatchew Haile and William F. Macomber, *A Catalogue*, vol. VII (1983), pp. 282-284.

EMML 3012, f. 80b (የታሪክ ማስታወሻ), Getatchew Haile and William F. Macomber, *A Catalogue*, vol. VIII (1985), p. 20.

EMML 7219 ላስታ የምትገኘው የገነተ ማርያም አርባዕቱ ወንጌላት።

- Ferenc, Aleksander, "Les Actes d'Isaïe de Gunda-Gundē," *AE*, vol. 10 (1976), pp. 243-294.
- Getatchew Haile, "Fəkkare Haymanot or the Faith of Abba Giorgis Säglawi," *Le Muséon*, vol. 94/3-4 (1981), pp. 235-258.
- , "Power Struggle in the Medieval Court of Ethiopia: The Case of Bätergela Maryam," *JES*, vol. 15 (1981), pp. 37-55.
- , "Religious Controversies and the Growth of Ethiopic Literature in the Fourteenth and Fifteenth Centuries," *OrChr*, vol. 65 (1981), pp. 102-136.
- , "The Letter of Archbishops Mika'el and Gäbrä'el Concerning the Observance of Saturday," *JSS*, vol. 26/1 (1981), pp. 73-78.
- , "A New Look at Some Dates on Early Ethiopian History," *Le Muséon*, vol. 95 (1982), pp. 311-322.
- , "The Homily of Aṣe Zär'a Ya'əqob of Ethiopia in Honour of Saturday," *Orientalia Lovaniensia Periodica*, vol. 13 (1982), pp. 196-205.
- , "The Monastic Genealogy of the Line of Täklä Haymanot of Shoa," *RSE*, vol. 29 (1982-83), pp. 7-38.
- , "The Cause of the Ḥṣṭifanosites: A Fundamentalist Sect in the Church of Ethiopia," *Paideuma*, vol. 29 (1983), pp. 93-119.
- , "The Homily of Zär'a Ya'əqob in Honour of St. John the Evangelist, EMMI* 1480, ff. 48r-45v," *OrChr*, vol. 67 (1983), pp. 144-166.
- , "The Forty-Nine Hour Sabbath of the Ethiopian Church," *JSS*, vol. 33/2 (1988), pp. 233-254.
- , "The Homily of Abba Eləyas, Bishop of Aksum, on Mättä'," *AB*, vol. 108 (1990), pp. 29-47.
- , *The Epistle of Humanity of Emperor Zär'a Ya'əqob (Tōmarä Təsbə'ī)*, *CSCO*, vol. 522/95 (1991).
- , *The Mariology of Emperor Zär'a Ya'əqob of Ethiopia*, *OCA*, no. 242 (1992).
- , "A Fragment on the Monastic Fathers of the Ethiopian Church," *Orbis Aethiopicus: Studia in honorem Stanislaus Chojnacki* (ed. Piotr O. Scholz et al), Albstadt (1992), pp. 231-237.
- , "The Translation of the Relics of Abunä Filəppos of Däbrä Libanos," *RSE*, vol. XXXIV (1992), pp. 75-113.

—, “Martyrdom of Abunä Täklä Həwarəyat of Shoa and the Translation of His Relics,” *Etiopia e Oltre Studi in onore di Lanfranco Ricci* (ed. Yacob Beyene *et al*), Naples (1994), pp. 93-113.

—, see EMLL.

Grébaut, Sylvain, “Les Miracles des Jésus,” *P.O.*, vol. XII (1919), pp. 551-649.

Guidi, Ignazio, “Le Synaxaire, Éthiopien, les mois de Sanê, Hamlē et Nahasê,” *P.O.*, vol. VII (1911), pp. 207-456.

Hammerschmidt, Ernst, *Äthiopische Liturgische Texte der Bodleian Library in Oxford*, Berlin (1960), pp. 48-72.

—, *Stellung und Bedeutung des Sabbats in Äthiopien*, Stuttgart 1963.

Harden, J. M., *The Ethiopic Didascalia*, New York 1920.

JA = *Journal asiatique* (Paris).

JES = *Journal of Ethiopian Studies* (Addis Ababa).

JSS = *Journal of Semitic Studies* (Manchester).

Kinefe-Rigb Zelleke, “Bibliography of the Ethiopic Hagiographical Traditions,” *JES*, vol. 13, no. 2 (1975), pp. 57-102.

Knibb, A. Michael, in consultation with Edward Ullendorff, *The Ethiopic Book of Enoch*, vol. 1, Oxford 1978.

Kur, Stanislas, *Actes de Samuel de Dabra Wagag*, *CSCO*, vol. 287/57 (1968).

—, *Actes de Marḥa Krestos*, *CSCO*, vol. 330/62 (1972).

Kur, Stanislaw, “Les stéphanites à la lumière des *Actes d’Isaïe* de Gunda-Gundē” (ed. Claude Lepage *et al*), *Étude éthiopiennes vol. I, Actes de la Xe conférence Internationale des études éthiopiennes*, Paris 1994, pp. 359-361.

Macomber, W. F., see EMLL.

Mordini, Antonio, “Il Convento di Gunde Gundiè,” *RSE*, vol. 12 (1953), pp. 29-70 (+ 31 figures).

OCA = *Orientalia Christiana Analecta* (Rome).

OrChr = *Oriens Christianus* (Munich).

Perruchon, M. Jules, “Histoire des Guerres d’Amda Šyon, roi d’Éthiopien,” *JA*, vol. 8, ser. 14 (1889), pp. 271-363, 381-493.

—, *Les Chroniques de Zar’a Yâ’eqôb et Ba’eda Mâryâm, rois d’Éthiopie de 1434 à 1478*, Paris 1893.

- , “Histoire d'Eskender, d'Amda-Seyon II et de Nâ'od, rois d'Éthiopie,” *JA*, vol. 9, ser. 3 (1894), pp. 319-366.
- P.O.* = *Patrologia Orientalis* (Paris).
- Raineri, Osvaldo, *Atti di Habta Māryām (፳1497) e di Iyāsu (፳1505) Santi Monaci Etiopici*, *OCA*, no. 235 (1990).
- RSE* = *Rassegna di Studi Etiopici* (Rome and Naples).
- Strelcyn, Stefan, *Catalogue des Manuscrits Éthiopiens de l'Accademia Nazionale dei Lincei Fonds Conti Rossini et Fonds Caetani 209, 375, 376, 377, 378*, Roma 1976.
- Taddesse Tamrat, “Some Notes on the Fifteenth Century Stephanite 'Heresy' in the Ethiopian Church,” *RSE*, vol. 22 (1966), pp. 103-115.
- , *Church and State in Ethiopia 1270 - 1527*, Oxford 1972.
- Turaiev, B., *Monumenta Aethiopiae Hagiologica*, vol. V: **ገድለ፡ ቅዱስ፡ ኢዮስጣፎዎስ፡** *Vita et Miracula Eustathii*, Petropoli, 1905, pp. 134-178.
- , *Vitae Sanctorum Indigenarum III Gadla Aron seu Acta Sancti Aaronis, IV Gadla Filpos seu Acta Sancti Philippi*, *CSCO*, vol. 30/13 (1961).
- Ullendorff, Edward, “Hebraic-Jewish Elements in Abyssinian (Monophysite) Christianity,” *JSS*, vol. I, no. 3 (1956), pp. 216-256.
- , see Knibb, A. Michael.
- Wendt, Kurt, *Das Maṣḥafa Milād (Liber Nativitatis) und Maṣḥafa Sellāsē (Liber Trinitatis) des Kaizers Zar 'a Yā'qob*, *CSCO*, vol. 221/41 (1962), and vol. 235/43 (1963).
- Wessel, Klaus (ed.), *Christentum am Nil*, Recklinghausen 1964.
- Yacob Beyene, *Giyorgis di Saglā Il libro del Mistero (Maēīafa Mesæir)*, *CSCO*, vol. 515/89 (1990).

መጠቀም

(የቦታና የሰው ስም፣ ኅ = ኅዳግ፣ n = note)

- ሀ -

ሀብተ ማርያም (አባ): 190÷ 190(ኅ)÷
195(ኅ)
ሀብተ ሥላሴ (አባ): 314(ኅ)
ሀብተ ጽዮን (ወንድም) : 199
ሀገረ ማርያም: 137÷ 207
ሀገረ ሳጉራ: 123÷ 137÷ 246
ሀገረ በሊ: 190
ሀገረ ኢባ: 54÷ 180÷ 183÷ 190÷ 192
ሀገረ አብሶ: 137÷ 194
ሀገረ ደም: 54
ሃሌሎ/ደብረ ሃሌ ሉያ: 229(ኅ)
ሃሌሎዎች: 122
ሄሮድስ (ንጉሥ): 287(ኅ)
ሄኖስ (የብሉዩ): 101(ኅ)
ሄኖክ (ነቢይ): 188÷ 189÷ 271
ህንድ: 304

- ለ -

ለክማ: 208÷ 310(ኅ)÷ 310
ሉቃስ (ወንጌላዊ): 119(ኅ)
ሉተር÷ ማርቲን: 14÷ 24
ሊቃኖስ (ወንድም): 219
ሊቢያ/ሎንያ: 73(ኅ)
ሊባኖስ: 304÷ 309(ኅ)
ሊንቼ (ሕዝባዊ አካዴሚ): 19÷ 45
ላክማ: 249÷ 251
ላይ ላይ ግብጽ: 52(ኅ)÷ 247
ሌዊ (የብሉዩ): 281÷ 283(ኅ)
ሌዋውያን: 283(ኅ)
ልዑል ሠምራ (የአባ ፅዝራ አናት): 281
ልዮን (የሮማ ሊቀ ጳጳስ): 216
ሎስ አንጆለስ: 19
ሎንያ/ሊቢያ: 73(ኅ)
ሎጥ (የብሉዩ): 85÷ 122÷ 123

- ሐ -

ሐምሌ: 239
ሐረዘወይላ: 289
ሐርሳ: 146
ሐይት መንዞ: 158
ሐይጉምዜ: 228
ሐዲያ: 46-47
ሓረት ዘዊላ: 289(ኅ)
ሓንባር ጎድባ: 60
ሔዋን (የብሉይዋ): 25÷ 72(ኅ)
ሕዝቅኤል (ነቢይ): 188
ሕጉር: 63(ኅ)

- መ -

መልከአዴት (አባ): 126
መሐረት (ዴር): 287
መሐግል: 177(ኅ)
መረግድ: 293
መርቆርዮስ (ከሳሽ): 123
መርቆርዮስ (ወንድም): 170÷ 177÷ 187÷
215
መርቆርዮስ (ሠዓሊ): 297
መርቆሬዎስ ዘሂባ: 229(ኅ)
መርዋ: 57÷ 147
መስፍን ወልደ ማርያም (ፕሮፌሰር): 16÷
18
መቃርሰ/መቃርዮስ/መቃሪ (አበ መነኮሳት):
32÷ 63÷ 63(ኅ)÷ 81÷ 276
መቅዶንዮስ: 189÷ 189(ኅ)÷ 216
መታር (አባ): 242
መንቆርዮስ (ወንድም): 219÷ 220
መንበርታ: 123÷ 126÷ 183÷ 186
መንግሥተ ስማያት: 26÷ 51÷ 76-77÷
89÷ 94÷ 150÷ 238÷ 251
መእድ: 219
መካኒ መለቀል: 187(ኅ)

መካነ ሥላሴ: 49
 መካነ ሰላምጌ: 121
 መካነ ኢየሱስ: 187(ኅ)
 መካከለኛው ምሥራቅ: 32÷ 305(ኅ)
 መከሲሞስ (መምህር): 147
 መክብዩ (እማሆይ): 142
 መዓራ: 147
 መደዳይ: 228
 መድኃኒነ እግዚአ ሠበንኩል: 229(ኅ)
 መገረድ: 211(ኅ)
 መገራን: 137÷ 154
 መገርዶ: 206
 መጋረዳ: 211
 መጋረዶ: 209÷ 214
 መጋራዳ: 205
 መጋርዳ: 206(ኅ)÷ 209
 መሴ (ነቢይ): 37(ኅ)÷ 58÷ 86÷ 90÷
 115(ኅ)÷ 165÷ 239÷ 247÷ 271-
 272÷ 299÷ 308÷ 311(ኅ)÷ 244÷
 247
 ሙዓለ መሀፒል: 160
 ሙደዋ: 179
 ሚላኖ: 44
 ሚኒስታ: 17÷ 19
 ሚናስ (እባ): 222÷ 215
 ሚካኤል (ልእክ): 52÷ 281-282÷ 312
 ሚካኤል (ጳጳስ): 41(ኅ)÷ 84÷ 84(ኅ)÷
 102(ኅ)÷ 149÷ 149(ኅ)÷ 153
 ማሂኮ: 180(ኅ)
 ማርቆስ (ሐዋርያ): 289÷ 299
 ማርቆስ (መንበረ): 149(ኅ)÷ 216
 ማርቆስ (ጳጳስ): 307
 ማርታ እማረ (ወይዘሮ): 18
 ማርያ: 285-286
 ማርያም (ባሸቸቀ): 302
 ማርያም ሠምራ (እማሆይ): 206
 ማርያም (ቅድስት): 19÷ 22÷ 26÷ 28-31÷
 36-39÷ 37(ኅ)÷ 41÷ 52-53÷ 52-
 53(ኅ)÷ 69÷ 69(ኅ)÷ 72(ኅ)÷ 85÷
 86(ኅ)÷ 94÷ 107(ኅ)÷ 110÷ 110(ኅ)÷
 113(ኅ)÷ 135(ኅ)÷ 140÷ 146-152÷
 154-155÷ 157÷ 178÷ 209÷ 210÷
 213(ኅ)÷ 216÷ 221÷ 228(ኅ)÷ 280÷
 284(ኅ)÷ 286-290÷ 294-298÷
 295(ኅ)÷ 300÷ 300(ኅ)÷ 306÷ 313÷
 313(ኅ)÷ 314
 ማቴዎስ (ወንድም): 137÷ 147÷ 152÷
 154
 ማቴዎስ (ወንጌላዊ): 188÷ 272
 ማቴዎስ (ሊቀ ጳጳስ): 52(ኅ)÷ 185
 ማእድ: 219(ኅ)
 ማዕቀብ እግዚአ/ኤዎስጣቴዎስ (ደቂቀ):
 129(ኅ)÷ 151(ኅ)
 ማየ: 197(ኅ)

ማየ ጣፋት: 235
 ማያ: 151÷ 173÷ 197
 ማጋረድ: 214
 ሚሮን: 52÷ 292
 ሚዶን: 303
 ሚዶን ራጊስ: 285
 ምሕማድ (ገራድ): 180(ኅ)
 ምሥራቅ እማረ (ወይዘሮ): 18
 ምራዋ: 153
 ምርጋይ: 129-130÷ 144÷ 219
 ምስር: 287÷ 292
 ምእድ: 220
 ምዕራብ: 132
 ምድረ ክርስቲያን: 134
 ምድረ ፀጋም: 48
 ምድያም (ምድረ): 308
 ሞርዲኒ÷ አንቶኒዮ (ሲኞር): 34÷ 42-44÷
 44-45(ኅ)÷ 78(ኅ)

- ሠ -

ሠስቡቱ ደቂቅ: 311(ኅ)
 ሠምረ ሚካኤል (ተሳሳኪ): 152
 ሣህለ ሥላሴ (ራስ): 110(ኅ)
 ሥፋግ: 249

- ረ -

ረሜ: 287
 ረቺ÷ ሳንፍራንኮ (ፕሮፌሰር): 19÷ 42÷ 45
 ራጉኤል (የብሉይ): 303
 ራፋ: 287
 ርቱዓ ሃይማኖት (መምህር): 27
 ርክነ: 197
 ሮማ: 19÷ 45÷ 53(ኅ)÷ 129(ኅ)
 ሮማውያን: 53(ኅ)÷ 144(ኅ)
 ሮም: 304
 ሮም ሰገድ (ልዑል): 222

- ሰ -

ሰለስቱ ምእት: 31(ኅ)
 ሰለስቱ ደቂቅ: 142(ኅ)÷ 307(ኅ)
 ሰላማ (ጳጳስ): 292
 ሰላምጌ: 121
 ሰልጎኔ: 296
 ሰሎሞን (ንጉሥ): 27(ኅ)÷ 281÷ 289÷
 293÷ 303-304÷ 309÷ 309(ኅ)÷ 313
 ሰሜን አፍሪካ: 99(ኅ)
 ሰርመት/ሰርማት: 35÷ 177(ኅ)÷ 179÷
 179(ኅ)÷ 205÷ 244
 ሰባልዮስ/ሰብሌኔስ/ሰብልያኖስ/ሰብልዮስ
 (መናፍቅ): 73÷ 73(ኅ)÷ 168÷
 168(ኅ)÷ 216

ሰንደፋ፡ 52(ኅ)
 ሰውኔ፡ 281
 ሰዶም፡ 85÷ 122
 ሰገቢ፡ 35÷ 206÷ 244
 ሰፍ፡ 158
 ሱርስት፡ 227(ኅ)
 ሱርያል (መልአክ)፡ 219
 ሲመይ/ሲማይ (ሸሜ)፡ 152(ኅ)÷ 158÷ 181
 ሲሞን፡ 173÷ 173(ኅ)
 ሲሬ፡ 236
 ሲኖዳ (አርሳይመትረይስ)፡ 247
 ሲኖዳ (አባ)፡ 89÷ 297÷ 210
 ሲኖሶስ፡ 29÷ 29(ኅ)÷ 77÷ 77(ኅ)÷ 82÷
 87÷ 89-90÷ 135(ኅ)÷ 185(ኅ)÷ 231-
 232(ኅ)÷ 246(ኅ)÷ 249÷ 282(ኅ)÷
 305
 ሲኦል፡ 299
 ሲዲ (ሹም)፡ 35-36÷ 205-206
 ሲዶና፡ 252
 ሳሙኤል፡ (የከዳ) 126÷ 200÷ 205
 ሳሙኤል (ከሳሽ)፡ 197÷ 197(ኅ)
 ሳሙኤል (ወንድም)፡ 201
 ሳሙኤል ዘቆየዛ/ጸ፡ 60÷ 60(ኅ)÷ 62÷
 95(ኅ)÷ 197÷ 197(ኅ)÷ 229÷
 229(ኅ)÷ 230÷ 232
 ሳሙኤል ወልደ ሐልቃና፡ 164
 ሳሙኤል ዘዋልድባ፡ 229(ኅ)
 ሳሙኤል ዘጣፊጣ፡ 229(ኅ)
 ሳሚስ (የብሉዩ)፡ 308
 ሳራ (የአባ አስጢፋኖስ እናት)፡ 57÷ 303
 ሳባ፡ 214(ኅ)
 ሳኦል፡ 109(ኅ)÷ 169(ኅ)÷ 186÷ 189
 ሳጉራ፡ 123÷ 137÷ 246
 ሳፍ/ሰፍ፡ 158፡ 158(ኅ)÷ 232፡ 232(ኅ)
 ሴም (የብሉዩ)፡ 46
 ሴት (የብሉዩ)፡ 101(ኅ)÷ 271
 ሴኖዶሪ 146
 ሴዋ (ሸዋ)፡ 285
 ስማዝያል (መልአክ)፡ 126(ኅ)
 ስምዖን (የብሉዩ)፡ 314
 ስምዖን (ቀሲስ)፡ 173÷ 244÷ 250÷ 314
 ስምዖን ዘዓምድ፡ 33
 ስምያል (መልአክ)፡ 126÷ 126(ኅ)
 ስረጽታ፡ 252
 ስቡሐ፡ 57÷ 281÷ 281(ኅ)÷ 282
 ስፔንስር፡ 44
 ሶርያ/ሶርያዊ፡ 32÷ 53÷ 53(ኅ)÷ 285÷
 289(ኅ)÷ 292÷ 292(ኅ)
 ሶስና፡ 19

- ሸ -

ሸሬ/ሸሬ፡ 82÷ 90
 ሸመይ/ሸሜ፡ 152÷ 152(ኅ)

- ቀ -

ቀሌምንጦስ (እባ)፡ 137÷ 271
 ቀንጡራሬ/ቀንጦራር፡ 309(ኅ)
 ቀንጦራር/ቀንጡራሬ፡ 309(ኅ)
 ቀወት፡ 177÷ 177(ኅ)
 ቀውስጦስ (አቡነ)፡ 177(ኅ)
 ቀይ ባሕር፡ 311(ኅ)÷ 214(ኅ)
 ቀጸም፡ 192
 ቁስጥንጥንያ፡ 216
 ቂርቆስ (ሰማዕት)፡ 199÷ 199(ኅ)
 ቂስ (የብሉዩ)፡ 109(ኅ)÷ 169÷ 169(ኅ)
 ቂሶ፡ 146
 ቃኤል (የብሉዩ)፡ 200
 ቄርሎስ (ቅዱስ)፡ 31(ኅ)
 ቄሳር፡ 81
 ቄዳር፡ 309(ኅ)
 ቄጦመይ፡ 190
 ቅብጥ፡ 247(ኅ)
 ቅዱስ ዮሐንስ ዩኒቨርሲቲ፡ 19
 ቅዱስ ዮሐንስ ዩኒቨርሲቲ የማይክሮሬልም
 ቤተ መጻሕፍት፡ 45
 ቅዳ፡ 132
 ቅፍርያ፡ 143÷ 147÷ 249
 ቆሳ፡ 188(ኅ)
 ቆረኒስ (አባ)፡ 29
 ቆገት፡ 178÷ 180÷ 187÷ 189÷ 194÷
 196÷ 201
 ቆጵሮስ፡ 305(ኅ)
 ቄራጸ፡ 160÷ 160(ኅ)
 ቄራጽ፡ 158
 ቄርቋራ/ቋርቋራ፡ 147(ኅ)÷ 150
 ቄስጦንጢኖስ፡ 293
 ቄዶጳ/ቄዋ፡ 229
 ቊስቋም፡ 287(ኅ)
 ቊስጥንጥንያ፡ 53÷ 53(ኅ)÷ 148

- ብ -

በሊ፡ 190÷ 192
 በሳሜ ስብአ፡ 26
 በረካ/ባረካ፡ 236÷ 237
 በራራ/ብራራ፡ 84(ኅ)÷ 151(ኅ)÷ 152÷
 172÷ 181
 በርስበይ (ሁልጣን)፡ 52(ኅ)
 በርሰማ (አባ)፡ 219÷ 220
 በርበሮች፡ 99(ኅ)
 በርተሎሜዎስ (ዲያቆን)፡ 242
 በርተሎሜዎስ (አባ)፡ 100÷ 103÷ 105÷
 123÷ 137-138÷ 139÷ 141÷
 141(ኅ)÷ 143÷ 244÷ 246
 በርተሎሜዎስ (ጳጳስ)፡ 60÷ 60(ኅ)÷ 71÷
 84(ኅ)÷ 149÷ 168÷ 228÷ 228(ኅ)÷
 233÷ 235

በርናባስ (ሐዋርያ)፡ 189
 በስሩ (አባ)፡ 309(ጎ)፥ 309-310
 በትራ፡ 60
 በጎይላ ማርያም (ሹም)፡ 199፥ 202
 በእደ ማርያም (አፄ)፡ 147(ጎ)፥ 175(ጎ)፥
 223(ጎ)፥ 222፥ 245(ጎ)፥ 284(ጎ)
 በኪሞስ (አባ)፡ 152(ጎ)
 በኳት (ገዳመ)፡ 146
 በኩረ ጽዮን (ሹም)፡ 251
 በዐልቶ፡ 120
 በድሳይ (ኢማም)፡ 53(ጎ)፥ 133(ጎ)
 በግዑ፡ 195
 በጽሎተ ሚካኤል (አቡነ)፡ 169፥ 169(ጎ)
 ቢዘን፡ 285፥ 285(ጎ)፥ 286
 ቢፋሞን (ቀይስ ሐፀይ)፡ 152፥ 152(ጎ)
 ባለ ተጐዛገዛ፡ 152
 ባሌ፡ 190(ጎ)
 ባሕረ ሳፍ፡ 232፥ 232(ጎ)
 ባሕርይ (አባ)፡ 17፥ 19
 ባረካ፡ 236
 ባሮክ (ክቢይ)፡ 308
 ባሲ፥ ሬኔ፡ 94(ጎ)
 ባስልዮስ (ቅዱስ)፡ 31(ጎ)
 ባስልዮስ (የክዳ)፡ 265
 ባቢሎን፡ 86፥ 306(ጎ)፥ 308
 ቤሎ፥ ሮቤር፡ 43
 ቤተ ልሔም፡ 290
 ቤተ ማርያም፡ 244
 ቤተ ማርያም፡ 187(ጎ)
 ቤተ ኢየሱስ፡ 58
 ቤቴል፡ 125፥ 125(ጎ)
 ብሔረ ሳባ፡ 214(ጎ)
 ብራራ፡ 152፥ 172
 ብርሃነ መስቀል (የአባ እስጢፋኖስ አባት)፡
 57
 ብርሃነ መስቀል (ወንድም)፡ 124
 ብርሃነ መስቀል (ወንድም)፡ 145
 ብርሃነ መዋኢ (ወንድም)፡ 204
 ብእሴ ሰላም (ክሳሽ)፡ 197-198፥ 200
 ብእሴ እግዚአብሔር፡ 312(ጎ)
 ቦሩ ሜዳ፡ 37(ጎ)
 ቦሻ፡ 46-47

- ተ -

ተምቤን፡ 242፥ 256
 ተስዓቱ ቅዱሳን፡ 305(ጎ)
 ተስፋነ መስቀል (የአባ አበክረዙን አባት)፡
 228
 ተስፋነ ክርስቶስ (ሹም)፡ 196
 ተንቤን፡ 228
 ተክሥተ ብርሃን (ክሳሽ)፡ 121
 ተክዜ፡ 75፥ 232-233፥ 256

ተክስ ሃይማኖት (አቡነ)፡ 24፥ 50፥
 229(ጎ)፥ 271(ጎ)፥ 309(ጎ)
 ተክስ ሐዋርያት (አቡነ)፡ 245(ጎ)
 ተክስ ኢየሱስ (ንቡረ እድ)፡ 155፥ 155(ጎ)፥
 167፥ 170
 ተክል ውሸት፡ 167
 ተወልደ መድኅን (አባ)፡ 120-121፥ 123፥
 134፥ 145፥ 245
 ቱርክ፡ 304
 ታብርሃ ጽዮን (ልዕልት)፡ 252
 ታውኒ፡ 14
 ታዩ አስፋ (ዶ/ር)፡ 19፥ 45
 ታደስ ታምራት (ፕሮፌሰር)፡ 41(ጎ)፥ 43፥
 52(ጎ)
 ታዲዎስ ዘባልታርዋ፡ 229(ጎ)
 ታድንነ ማርያም (የአባ አበክረዙን አናት)፡
 228
 ቴዎድሮስ (አባ)፡ 156
 ትግራይ፡ 24፥ 33፥ 46-48፥ 99፥ 108፥
 112-113፥ 120-121፥ 123፥ 126፥
 128፥ 131-132፥ 143-144፥ 183፥
 208፥ 210(ጎ)፥ 229(ጎ)፥ 237፥ 241፥
 248-249፥ 269
 ቶማስ (ሐዋርያ)፡ 295፥ 297

- ቸ -

ቸሩሊ፥ ኤንሬኮ፡ 42
 ቻይናውያን፡ 13

- ጎ -

ጎበስ፡ 291
 ጎድጎ አንበሳ፡ 57

- ኀ -

ኀቂያ፡ 163፥ 216
 ኀው ዮርክ፡ 18፥ 45
 ኀው ዮርክ ሕዝባዊ ቤተ መጽሐፍት፡ 44፥
 46
 ናሐም (ሊቀ ካህናት)፡ 136
 ናቡቴ፡ 91፥ 91(ጎ)
 ናቡክድናጾር፡ 306፥ 306(ጎ)
 ናታን (የብሉይ)፡ 186
 ናትናኤል (አባ)፡ 235
 ናኦድ (አፄ)፡ 57(ጎ)፥ 143(ጎ)፥ 190(ጎ)፥
 293-294፥ 293(ጎ)፥ 310
 ናዕዴር፡ 228
 ናግራ፡ 214
 ናፖሊ፡ 129(ጎ)
 ንስፕሮስ (መናፍቅ)፡ 189፥ 189(ጎ)፥ 216፥
 300፥ 300(ጎ)

ንግሥተ ማርያም/ንግሥት ማርያም

(ምእመንት): 127 ÷ 132 ÷ 132(ኅ)
 ፍብ (አባ): 138-139 ÷ 141(ኅ)
 ፍብ (ሰማዕት): 230 ÷ 230(ኅ)
 ፍብ (የአባ አበክረዙን ጓደኛ): 230
 ፍኅ (የብሉዩ): 85 ÷ 122-123 ÷ 271 ÷ 302

- አ -

አለመሌ: 302
 አለዳስ: 166 ÷ 166(ኅ)
 አል-መሲክ አል-አሸረፍ ስይቶ አድ-ዲን
 በርስበይ: 52(ኅ)
 አልበራድዲ ÷ ያዕቆብ: 289(ኅ)
 አልቤታ: 255
 አመጽ: 145
 አሚሾች: 32
 አማሌት: 172
 አማራ: 47-48 ÷ 145(ኅ)
 አማር: 19
 አሜሪካን: 32
 አምላክ: 199 ÷ 201 ÷ 203
 አምኅ (ለ)ጽዮን (ዓቃቤ ሰዓት): 222 ÷
 222(ኅ)
 አምኅ ማርያም (እማሆይ): 160
 አምኅ አስፋው (አቶ): 18
 አረሚ/አረማዊ/አረማውያን: 50 ÷ 95 ÷
 99(ኅ) ÷ 100 ÷ 124-125 ÷ 124(ኅ) ÷
 130-131 ÷ 133-134 ÷ 145-146 ÷
 154 ÷ 174 ÷ 177 ÷ 179 ÷ 180 ÷
 190 ÷ 192 ÷ 195 ÷ 208 ÷ 245 ÷
 266 ÷ 288 ÷ 305
 አሩሲ/አርሲ: 110(ኅ)
 አራማሮ: 144
 አራስ: ቪክተር: 75(ኅ)
 አርመንያ/አርማንያ: 213 ÷ 305(ኅ)
 አርሲ/አሩሲ: 110(ኅ)
 አርሲማ (ቅድስት): 127 ÷ 127(ኅ)
 አርስ: 244
 አርዮስ (መናፍቅ): 189 ÷ 189(ኅ) ÷ 216 ÷
 300(ኅ)
 አርዳሚስ (ጣዖት): 168
 አሮን (የብሉዩ): 40
 አሮን (ወንድም): 234
 አሮን ዘክትር: 229(ኅ)
 አስመራ: 38(ኅ)
 አስቄጥስ: 29
 አስና/አስና: 287
 አሸረፍ (ንጉሠ ምስር): 52(ኅ)
 አበሰኪሮን (አባ): 152 ÷ 154 ÷ 170 ÷ 181
 አበኔር: 312
 አበክረዙን (ሰማዕት): 230

አበክረዙን (አባ): 42 ÷ 46 ÷ 75(ኅ) ÷ 90(ኅ) ÷
 106(ኅ) ÷ 125(ኅ) ÷ 131(ኅ) ÷ 282-
 285 ÷ 293 ÷ 306(ኅ)
 አበዘት: 132-133
 አቡናፍር (አባ): 208 ÷ 244 ÷ 250 ÷ 254 ÷
 254(ኅ)
 አቤል (የብሉዩ): 79 ÷ 200 ÷ 259 ÷ 271-
 272
 አብረታ/አብሬታ/ አብሩታ: 199 ÷ 199(ኅ)
 አብረኮሮስ (ወንድም): 293
 አብርሃ (አፄ): 304
 አብርሃም (የብሉዩ): 85-86 ÷ 109 ÷ 128 ÷
 185 ÷ 257 ÷ 271 ÷ 313 ÷ 313(ኅ)
 አብርሃም (ባለ ተጉዛጉዝ): 152
 አብረኮሮስ (ወንድም): 250-251 ÷ 255
 አቦርዮስ (መናፍቅ): 216
 አትናቱምስ (ዲያቆን): 242
 አናና: 228
 አንባሳ ለፀር/በፀር: (አፄ): 57(ኅ) ÷ 293
 አንጎት: 285
 አንጢዲቆንማርያስ: 216
 አንጾክያ: 213
 አንፈር: 177
 አኖርዮስ (አቡነ): 23
 አኖርዮስ (ወንድም): 191
 አክሱም: 57 ÷ 57(ኅ) ÷ 75(ኅ) ÷ 99 ÷ 106 ÷
 228 ÷ 305(ኅ)
 አክሱም ጽዮን: 57(ኅ)
 አክግብ/አካአብ (ንጉሥ): 171(ኅ) ÷ 256
 አውሮፓ/አውሮፓውያን: 14 ÷ 41
 አዘራት: 153-154
 አዛፍ: 158(ኅ)
 አዜብ: 167
 አያ ጂቦ: 28
 አይሁድ/አይሁዳዊ: 14 ÷ 53 ÷ 58(ኅ) ÷
 72(ኅ) ÷ 94 ÷ 113(ኅ) ÷ 122 ÷ 123(ኅ) ÷
 125(ኅ) ÷ 167 ÷ 189 ÷ 192 ÷ 210(ኅ) ÷
 222 ÷ 288 ÷ 291 ÷ 293(ኅ) ÷ 157(ኅ)
 አይራራ: 143(ኅ)
 አይል: 53(ኅ) ÷ 133(ኅ)
 አዲስ አበባ: 19 ÷ 45
 አዲስ አበባ የእርኩዎሎገር ኢንስቲትዩት
 ቤተ መጻሕፍት: 44
 አዲስ አበባ የኒቨርስቲ የኢትዮጵያ ጥናትና
 ምርምር ቤተ መጻሕፍት: 43 ÷ 45
 አዳም (የብሉዩ): 25 ÷ 85-86 ÷ 101(ኅ) ÷
 165(ኅ) ÷ 188 ÷ 271 ÷ 296
 አድሙት: 199
 አድማስ በፀር (አፄ): 119
 አዶናይ: 173(ኅ)
 አገው: 46
 አግበራ: 134 ÷ 245
 አጽሎን (ጣዖት): 168

አጽብሐ (አፄ)፡ 304
 አፍሐሮም ዋሻ፡ 105
 አፍቲክስ (መናፍቅ)፡ 216
 ኢሳይያስ (ብሕት ወደድ)፡ 210(ጥ)
 ኢሳይያስ (ነቢይ)፡ 188÷ 210÷ 299
 ኢሳይያስ (አባ)፡ 131(ጥ)
 ኢባ፡ 54÷ 180÷ 183÷ 190÷ 192
 ኢትዮጵያ/ኢትዮጵያውያን፡ 13-18÷ 23-
 25÷ 28÷ 32-33÷ 35(ጥ)÷ 41÷
 41(ጥ)÷ 44÷ 46÷ 52÷ 52-53(ጥ)÷
 60(ጥ)÷ 75(ጥ)÷ 84(ጥ)÷ 98(ጥ)÷
 99(ጥ)÷ 122÷ 125(ጥ)÷ 138÷ 147÷
 149÷ 151÷ 151(ጥ)÷ 157(ጥ)÷
 167(ጥ)÷ 176÷ 249÷ 271(ጥ)÷ 272÷
 276÷ 284÷ 284(ጥ)÷ 285÷ 286÷
 287(ጥ)÷ 288-289÷ 290(ጥ)÷ 292-
 293÷ 292(ጥ)÷ 296÷ 300(ጥ)÷ 302÷
 304÷ 305(ጥ)÷ 307(ጥ)÷ 310÷ 313
 ኢየሱስ (ሰማዕት)፡ 199(ጥ)
 ኢየሩሳሌም፡ 101÷ 129(ጥ)÷ 174÷ 192÷
 210÷ 244÷ 281(ጥ)÷ 283÷ 284(ጥ)÷
 285-286÷ 288÷ 289(ጥ)÷ 291-292÷
 306(ጥ)÷ 313
 ኢየሱስ፡ 32÷ 127÷ 139÷ 164÷ 169÷
 187÷ 217÷ 227÷ 227(ጥ)÷ 299÷
 299(ጥ)
 ኢየሱስ ሞአ (እቡነ)፡ 50
 ኢያሪኮ፡ 305(ጥ)
 ኢያሱ (ነቢይ)፡ 271-272
 ኢዮስያስ (ንጉሥ)፡ 310
 ኢዮብ (የብሉዩ)፡ 68÷ 104÷ 247÷ 313
 ኤልሳስ (ነቢይ)፡ 257÷ 271-272
 ኤልሳሌል (የብሉይዋ)፡ 91÷ 91(ጥ)÷ 171÷
 171(ጥ)÷ 256
 ኤልያስ (ነቢይ)፡ 252÷ 256÷ 271-272÷
 313
 ኤሞር፡ 109
 ኤርምያስ (ነቢይ)፡ 308
 ኤርምያስ (አባ)፡ 146
 ኤሳው፡ 185
 ኤውላጦን፡ 167
 ኤዎስጣቴዎስ (እቡነ)፡ 305÷ 305(ጥ)÷
 309(ጥ)
 ኤዴሳ፡ 289(ጥ)
 ኤዶምያስ፡ 296
 ኢጲፋንያ፡ 107÷ 124÷ 238÷ 253
 ኢፋት፡ 110÷ 110(ጥ)÷ 120÷ 173÷ 244
 ኤፌሶን፡ 148÷ 216
 ኤፍሬም (ቅዱስ)፡ 30
 እስ ቈራጸይ፡ 159
 እስ አዝንቅ፡ 159(ጥ)
 እስ ክዲሕ፡ 159(ጥ)

እስ ወጺፍ፡ 159(ጥ)
 እስ ዝበዝ፡ 57(ጥ)÷ 159(ጥ)
 እምፍራዝ፡ 121÷ 145
 እሥራኤል/እሥራኤላውያን፡ 125(ጥ)÷
 171(ጥ)÷ 270÷ 276
 እስራኤል/እስራኤላዊ፡ 76-77÷ 81-82÷
 86÷ 86(ጥ)÷ 87÷ 87(ጥ)÷ 88÷ 91÷
 91(ጥ)÷ 107÷ 109(ጥ)÷ 121÷
 125(ጥ)÷ 126÷ 169(ጥ)÷ 193÷ 239÷
 239÷ 244÷ 256÷ 271÷ 273÷
 276(ጥ)÷ 281(ጥ)÷ 284÷ 293÷ 307÷
 307(ጥ)÷ 310÷ 311(ጥ)÷ 303
 እስክንድር (አፄ)፡ 180(ጥ)÷ 284(ጥ)÷ 293
 እስክንድርያ፡ 52÷ 52(ጥ)÷ 216÷ 292÷
 292
 እስጢፋ/ፈ፡ 28÷ 113(ጥ)÷ 167÷ 189÷
 197-198÷ 201÷ 208
 እስጢፋኖ/እስጢፋኖውያን፡ 30-32÷
 42-43÷ 44(ጥ)÷ 54(ጥ)÷ 86(ጥ)÷
 91(ጥ)÷ 310(ጥ)
 እስጢፋኖስ (ወንድም)፡ 241-242
 እስጢፋኖስ (ወንድም)፡ 293
 እስጢፋኖስ (የሲመይ ነብርአድ)፡ 152÷
 152(ጥ)÷ 158÷ 181
 እስጢፋኖስ (ሰማዕት)፡ 58(ጥ)
 እስጢፋኖስ (አባ)፡ 13÷ 15÷ 17÷ 19÷ 23-
 25÷ 28-30÷ 33-34÷ 42÷ 114÷
 119÷ 120(ጥ)÷ 121-130÷ 141(ጥ)÷
 146÷ 148÷ 153÷ 167-169÷ 197-
 198÷ 201-202÷ 207÷ 207(ጥ)÷ 208-
 209÷ 218÷ 221-222÷ 227÷
 228(ጥ)÷ 230-234÷ 235(ጥ)÷ 237÷
 238(ጥ)÷ 245-246÷ 248-250÷ 257÷
 262÷ 267(ጥ)÷ 284÷ 286-287÷
 287(ጥ)÷ 296÷ 304÷ 310÷ 114÷
 145÷ 253(ጥ)÷ 271÷ 281(ጥ)÷
 305(ጥ)÷ 308÷ 314(ጥ)
 እስጢፋኖስ (እባ እስክረዙን)፡ 228
 እስጢፋኖስ (የአባ ዕዝራ ወንድም)፡ 282
 እስተምቡል፡ 53(ጥ)
 እስፓኝ፡ 25
 አብሰ፡ 137÷ 194
 አብነ ሕልክም (ቀዳማዊ ምኒልክ)፡ 281
 አነ ቈሪጥ፡ 159(ጥ)
 አናርያ፡ 46
 አንግሊዝ/አንግሊዞች፡ 14÷ 50
 አንጦንስ/አንጦንዮስ (አባ)፡ 32-33÷ 63÷
 63(ጥ)÷ 75(ጥ)÷ 81÷ 118÷ 200÷
 247-248
 አንጦንስ ወልደ እንተ፡ 297
 አጉብ/አጉብ/አጉብ፡ 53(ጥ)÷ 172÷ 176÷
 176(ጥ)÷ 177
 አሮሞች/አሮሞዎች፡ 17÷ 110(ጥ)

- ከ -

ክልላት፡ 214(ገ)
 ክስም፡ 244
 ክስዋ፡ 256÷ 282÷ 284÷ 293÷ 311÷
 311(ገ)÷ 312
 ክነፃን፡ 284
 ኩር፡ ሰታኒሰላው፡ 43(ገ)
 ኪሩቤል (መልአክ)፡ 188÷ 281
 ኪራም (የብሉዩ)፡ 309÷ 309(ገ)
 ኪሮስ (ወንድም)፡ 156÷ 157
 ካሌብ (አፄ)፡ 50÷ 214(ገ)
 ካኩ፡ አንድሬ፡ 42÷ 46÷ 307(ገ)
 ካይሮ፡ 289(ገ)
 ካሬር፡ 124(ገ)
 ኪር ወሰን (ሹም)፡ 173÷ 197
 ኬጢ (የብሉዩ)፡ 109(ገ)÷ 185
 ኩላ አራይ፡ 123
 ክርስቶስ/ክርስቶሳውያን፡ 28÷ 31-32÷
 37(ገ)÷ 38-40÷ 50÷ 53÷ 63÷ 67-
 68÷ 72(ገ)÷ 78-79÷ 85(ገ)÷ 87÷
 89÷ 94-95÷ 100÷ 104÷ 107÷ 110-
 111÷ 111(ገ)÷ 114÷ 127÷ 127÷
 139÷ 153÷ 156÷ 158÷ 165(ገ)÷
 167÷ 169-170÷ 173÷ 179(ገ)÷
 187÷ 189(ገ)÷ 198÷ 200-201÷
 204÷ 210(ገ)÷ 217-218÷ 227÷
 227(ገ)÷ 229(ገ)÷ 230÷ 237-239÷
 247÷ 247(ገ)÷ 255÷ 257(ገ)÷ 258÷
 264÷ 281-282(ገ)÷ 287(ገ)÷ 289-
 290÷ 294÷ 299-300÷ 299(ገ)÷
 300(ገ)÷ 303÷ 306(ገ)
 ኩሶያት (ደብረ)፡ 121
 ክላድ እግባ፡ 282
 ክብራ፡ 166
 ክብርተ ማርያም (አማሆይ)፡ 173
 ክሊጅቪል፡ 17
 ኮንቲ ሮሲኒ፡ ካርሎ፡ 42÷ 45-46

- ወ -

ወሐቃ፡ 159÷ 172
 ወላስማ፡ 110(ገ)
 ወላይታ፡ 46-47
 ወልመ/ወልማ፡ 199÷ 199(ገ)÷ 202
 ወራሪ፡ 143(ገ)
 ወራውሬ፡ 293
 ወርወር፡ 297
 ወርዕ፡ 229
 ወያኔ፡ 15
 ወይራራ/ወይራር፡ 48÷ 143÷ 209
 ወድ/ውድ፡ 197÷ 199(ገ)÷ 204
 ወገራ፡ 73

ወጊ፡ 187÷ 199÷ 203÷ 207
 ዋሊ፡ 229(ገ)
 ዋላ፡ 282
 ዋልያ፡ 283
 ዋሠጋ፡ 215÷ 215(ገ)
 ዋሰል፡ 172
 ዋዝርማ፡ 110÷ 120
 ውታፋ፡ 249
 ውዱ ጣፈጠ ካሱ (አቶ)፡ 19÷ 45
 ውድ፡ 199(ገ)

- ዐ -

ዐረብ፡ 50÷ 288
 ዐርበት፡ 147÷ 150
 ዐቅብ ሚካኤል (አባ ዕዝራ)፡ 282
 ዐጋሜ፡ 126÷ 183÷ 282÷ 293÷ 294÷
 294
 ዓለማየሁ (ሕፃን)፡ 19
 ዓላት፡ 71÷ 176
 ዓምደ መስቀል (ወንድም)፡ 145÷ 145(ገ)
 ዓምደ ጽዮን (አፄ)፡ 23÷ 111(ገ)
 ዓምዱ (ራስ)፡ 35÷ 205
 ዓረቦች፡ 50
 ዓዝር/ዕዝራ (አባ ዕዝራ)፡ 292÷ 292(ገ)÷
 296
 ዓደል (ዓዳል)፡ 114÷ 146
 ዓጋት፡ 174
 ዓጸላ፡ 108
 ዔላው (የብሉዩ)፡ 109÷ 186
 ዕብራዊ/ዕብራውያን፡ 227(ገ)÷ 276÷ 281÷
 287÷ 314
 ዕዝራ (ክቢይ)፡ 243÷ 282÷ 299÷ 300
 ዕዝራ (አባ)፡ 15÷ 31÷ 42÷ 46÷ 131(ገ)
 ዕዝራ (አባ)፡ 206
 ዖዝዮን (ንጉሥ)፡ 210

- ዘ -

ዘሚካኤል (መምህር)፡ 28(ገ)÷ 31÷
 155(ገ)÷ 197(ገ)
 ዘርአ ያዕቆብ (አፄ)፡ 17-18÷ 23÷ 25-29÷
 31÷ 35÷ 41-42÷ 48÷ 51-52÷
 52(ገ)÷ 57(ገ)÷ 72(ገ)÷ 73(ገ)÷
 78(ገ)÷ 84(ገ)÷ 90÷ 91(ገ)÷ 100-
 101(ገ)÷ 103(ገ)÷ 110-111(ገ)÷
 145(ገ)÷ 149(ገ)÷ 151(ገ)÷ 158(ገ)÷
 166(ገ)÷ 169(ገ)÷ 178(ገ)÷ 181(ገ)÷
 190(ገ)÷ 192÷ 207(ገ)÷ 209(ገ)÷
 212-213(ገ)÷ 218(ገ)÷ 221-232(ገ)÷
 240(ገ)÷ 245(ገ)÷ 253(ገ)÷ 290(ገ)÷
 306(ገ)

ዘርዓ ያዕቆብ (ፈላስፋ): 15
 ዘብር: 219÷ 221
 ዘታእስ (የሰርማት መምህር): 35÷ 205
 ዘንትር: 146÷ 159-160
 ዘንጉ: 228
 ዘአማኑኤል (ወንድም): 147÷ 166
 ዘአዶናይ (አባ): 173-174
 ዘካርያስ (ነቢይ): 79÷ 310(ኅ)
 ዘካርያስ ዘጊፋ: 229(ኅ)
 ዜራናቋ: 233
 ዜጋ: 249
 ዝማ: 221
 ዝራጉን: 28÷145÷ 145(ኅ)
 ዝቀላይ: 57
 ዘሲማስ (አባ): 122÷ 130

- ዠ -

ዣን ዜላ (ንግሥት/ኢቴ): 180(ኅ)

- የ -

የገስብም: 207
 የጋድ: 172
 ያሬድ (ቅዱስ): 27÷ 30
 ያላይ ዘማንዳምባ: 229(ኅ)
 ያንኅ: 121
 ያዕቆባውያን: 53(ኅ)÷ 216÷ 289÷ 289(ኅ)
 ያዕቆብ (ሐዋርያ): 262
 ያዕቆብ (የብሉዩ): 109÷ 185-186÷ 243÷
 271÷ 285÷ 310÷ 314
 ያዕቆብ (ወንድም): 147÷ 166
 ያዕቆብ አልበራድዒ: 289(ኅ)
 ያዕቆብ ዘሥሩግ: 249
 ያግብእ ጽዮን (አፄ): 24
 ያፍቅረኝ አግዚእ (ባለ መድኃኒት): 134÷
 136
 ያፈቅረኝ አግዚእ ዘጉጉላይ: 229(ኅ)
 ይሁዳ (የተለየው ሐዋርያ): 91÷ 292
 ይሥሐቅ (የብሉዩ): 271÷ 310
 ይሥሐቅ (አፄ): 24-25÷ 60(ኅ)÷ 82÷
 84(ኅ)÷ 90(ኅ)÷ 207÷ 207(ኅ)÷ 235÷
 235(ኅ)
 ይሥሐቅ (አባ): 75(ኅ)÷ 126÷ 131-132÷
 131(ኅ)÷ 248÷ 282÷ 312(ኅ)÷ 250-
 251÷ 284
 ይሥሐቅ (ጳጳስ): 296÷ 307
 ይሥሐቅ (ጳጳስ): 149(ኅ)
 ይሥሐቅ (የአባ ዕዝራ አባት): 281÷ 285
 ይባራ: 235
 ይኔይስ: 210
 ይፋት: 110(ኅ)
 ዮሐን (አባ): 271(ኅ)
 ዮሐንስ (አቡነ): 250

ዮሐንስ (ምእመን): 251
 ዮሐንስ (መጥምቅ): 281÷ 281(ኅ)
 ዮሐንስ (ሊቀ ጳጳስ): 52(ኅ)÷ 289÷
 289(ኅ)÷ 292
 ዮሐንስ (ኤጲስ ቆጶስ): 84(ኅ)
 ዮሐንስ (ወንጌላዊ): 72÷ 98÷ 188÷ 189÷
 258÷ 299
 ዮሐንስ (ራእይ): 31÷ 295(ኅ)
 ዮሐንስ ሳባ: 248(ኅ)
 ዮሐንስ አፈ ወርቅ: 31(ኅ)
 ዮሐንስ ዘጉራናቋ: 229(ኅ)
 ዮሲፍ: (የብሉዩ): 234÷ 293÷ 307÷ 314
 ዮሲፍ (ቅዱስ): 287(ኅ)
 ዮናስ (አባ): 285-286

- ደ -

ደሐረኅት: 204
 ደመቀ ብርሃኔ (አቶ): 19
 ደምበላ: 228
 ደርግ: 15
 ደቂቀ ማቲያን: 285
 ደቂቀ ሲኖዳ: 285-286
 ደቂቀ ተክስ ሃይማኖት: 24
 ደቂቀ አምኅ: 285-286
 ደቂቀ አባ ዕዝራ: 307
 ደቂቀ አባ ዮናስ: 286-287
 ደቂቀ ኤዎስጣቲዎስ/ማዕቀብ አግዚእ: 35÷
 35(ኅ)÷ 129(ኅ)÷ 151(ኅ)÷ 309(ኅ)
 ደቂቀ አስጢፋ: 28÷ 52÷ 43÷ 113(ኅ)÷
 190
 ደቂቀ ጳጥሚስ: 149(ኅ)
 ደብረ ሃሌ ሉያ/ ሃሌሎ: 229(ኅ)
 ደብረ ሊባኖስ/ደብረ አስቦት: 17÷ 24÷
 190-191÷ 271(ኅ)
 ደብረ መፍራ: 147
 ደብረ መገራን: 137÷ 154
 ደብረ ማርቆስ: 17
 ደብረ ማርያም: 285÷ 285(ኅ)
 ደብረ ማዕድ: 105
 ደብረ ምጥማቅ: 52(ኅ)÷ 53(ኅ)
 ደብረ ስላም: 142
 ደብረ ስማዕት: 242
 ደብረ ሲና: 17÷ 58
 ደብረ ቅፍርያ: 143÷ 249-250
 ደብረ ቆየጳ/ቄየጳ: 229÷ 229(ኅ) 232
 ደብረ ቀስቃሪ: 52÷ 287÷ 287(ኅ)
 ደብረ በግዑ: 195
 ደብረ ቢዘን: 285(ኅ)
 ደብረ ብርሃን: 17÷ 51÷ 54÷ 180÷
 180(ኅ)÷ 183÷ 190÷ 192(ኅ)÷ 205-
 206÷ 221
 ደብረ አስቦት/ደብረ ሊባኖስ: 17÷ 24÷
 190-191÷ 271(ኅ)

ደብረ አባ ሳሙኤል፡ 60
 ደብረ አምፍራዝ፡ 121 ÷ 145
 ደብረ አግዚአብሔር፡ 127
 ደብረ ክስዋ፡ 311
 ደብረ ኩስያት፡ 121
 ደብረ ኮሬብ፡ 256
 ደብረ ዲጋ፡ 229
 ደብረ ዳሞ፡ 17 ÷ 122 ÷ 271(ኅ)
 ደብረ ገረዛን፡ 227(ኅ)
 ደብረ ገርዜን፡ 42 ÷ 75 ÷ 75(ኅ) ÷ 90(ኅ) ÷
 119 ÷ 131(ኅ) ÷ 226-227 ÷ 282(ኅ) ÷
 311(ኅ) ÷ 311(ኅ)
 ደብረ ጽዮን፡ 28 ÷ 31-32 ÷ 85(ኅ) ÷ 99 ÷
 99(ኅ) ÷ 100 ÷ 122 ÷ 122(ኅ) ÷
 123(ኅ) ÷ 130 ÷ 157 ÷ 158
 ደብረ ጽዮን (ሉሌ)፡ 153
 ደብረ ፋራን፡ 244
 ደንኅ፡ 134
 ደዋር፡ 110(ኅ) ÷ 114 ÷ 130 ÷ 219
 ደውለይ፡ 197
 ደውሳይ፡ 199 ÷ 202
 ዱስአ (ዴስአ)፡ 281 ÷ 313 ÷ 310
 ዲልማን፡ 41 ÷ 75(ኅ)
 ዲቦ፡ 123
 ዲያብሎስ፡ 173
 ዲዮስቆሮስ (ሊቀ ጳጳስ)፡ 216
 ዲዮቅልጥያኖስ፡ 167 ÷ 168 ÷ 172 ÷ 230(ኅ)
 ዲድርከም፡ 59
 ዲድስቅልያ፡ 29 ÷ 217
 ዳሞ፡ 122
 ዳጊ...፡ 310
 ዳንኤል (ነቢይ)፡ 189 ÷ 243 ÷ 283 ÷ 301
 ዳንኤል ዘዓዳ አምባ፡ 229(ኅ)
 ዳዊት (ነቢይ/ንጉሥ)፡ 86 ÷ 186 ÷ 288 ÷
 295 ÷ 299 ÷ 310-313
 ዳዊት (አፄ)፡ 25
 ዳዓላ፡ 144 ÷ 146
 ዴር መሐረቅ፡ 287(ኅ)
 ዴር አል-መግጠስ፡ 52(ኅ)
 ዴስአ፡ 126 ÷ 144 ÷ 147
 ድምያኖስ (ወንድም)፡ 173
 ድራጎን፡ 28
 ድሮር፡ 123 ÷ 244
 ድብ ፀር (አፄ)፡ 28 ÷ 57(ኅ) ÷ 119 ÷ 167 ÷
 221
 ድንበሐት፡ 282
 ድድኖ፡ 172
 ድግኑ፡ 228

- ፪ -

ጀርመን፡ 24
 ጀቅማቅ (ሁልጣን)፡ 52(ኅ) ÷ 53(ኅ)

ጁብራ፡ 29
 ጅብ ጠላት፡ 28 ÷ 57(ኅ)

- ፯ -

ገሊላ፡ 122 ÷ 292
 ገሳውድዮስ (አባ)፡ 221-222
 ገማልያል (መምህር)፡ 28(ኅ) ÷ 31 ÷
 152(ኅ) ÷ 155(ኅ) ÷ 197(ኅ)
 ገሪማ (አባ)፡ 305 ÷ 305(ኅ)
 ገርዜን/ገሪዘን፡ 119 ÷ 311 ÷ 311(ኅ) ÷
 131(ኅ) ÷ 282
 ገርጌሳ፡ 60
 ገስምቤ፡ 214
 ገበሉል፡ 285
 ገበዘ አክሱም፡ 57(ኅ)
 ገብረ መሲሕ (አባ)፡ 294 ÷ 308 ÷ 311-
 312 ÷ 314
 ገብረ መስቀል (አባ)፡ 297-298
 ገብረ መስቀል (አፄ)፡ 235
 ገብረ መንፈስ ቅዱስ (ኃጋዲ)፡ 297
 ገብረ መንፈስ ቅዱስ (አቡነ)፡ 50
 ገብረ ማኅኤል (ወንድም)፡ 153 ÷ 302
 ገብረ ማርያም (ወንድም)፡ 124 ÷ 145
 ገብረ ማርያም (ወንድም)፡ 156-157
 ገብረ አምላክ (አባ)፡ 169 ÷ 169(ኅ)
 ገብረ ክርስቶስ (ደቀ መዝሙር)፡ 75 ÷ 98 ÷
 104 ÷ 108 ÷ 111 ÷ 115 ÷ 120-121 ÷
 123 ÷ 130 ÷ 233
 ገብረ ክርስቶስ (ምእመን)፡ 204
 ገብረ ክርስቶስ (ወንድም)፡ 244
 ገብረ ክርስቶስ ዘቢታንያ፡ 229(ኅ)
 ገብረ ዋሕድ (ወንድም)፡ 206
 ገብርኤል (መልአክ)፡ 300 ÷ 300(ኅ)
 ገብርኤል (ጳጳስ)፡ 30 ÷ 41(ኅ) ÷ 84(ኅ) ÷
 102(ኅ) ÷ 149 ÷ 149(ኅ) ÷ 151(ኅ) ÷
 153 ÷ 237 ÷ 283
 ገነት፡ 71-72 ÷ 72(ኅ) ÷ 75(ኅ) ÷ 85 ÷ 160
 ገኒ/ገኝ/ገይኒ፡ 123 ÷ 183(ኅ) ÷ 207(ኅ) ÷
 249 ÷ 207
 ገዘሞ፡ 197
 ገዘበ፡ 190(ኅ)
 ገይኒ፡ 207(ኅ)
 ገይኒም፡ 183
 ገደዶ፡ 190
 ጉራጌዎች፡ 151
 ጉንዳጉንዴ፡ 42
 ጊዘበ፡ 190
 ጊዮርጊስ (ስማዕት)፡ 247
 ጊዮርጊስ (ወንድም)፡ 191-192 ÷ 271(ኅ)
 ጊዮርጊስ ዘጋስጫ/ዘሰግላ፡ 27 ÷ 73(ኅ) ÷
 166(ኅ) ÷ 189(ኅ)
 ጋሞ፡ 46-47

ጋሳ/ጋስ: 130-131÷ 134÷ 177÷ 177(ኅ)÷
245

ጋዘም: 203

ጌዴምን ወልደ ዮሐስ: 164

ግሪክ: 51÷ 53(ኅ)÷ 247(ኅ)÷ 295(ኅ)

ግራ ምድር: 48÷ 176÷ 179÷ 187÷ 196

ግድም: 112-113÷ 121÷ 124÷ 130÷

145÷ 170÷ 177

ግፍሚላ: 57÷ 61

ጎልጎታ: 24÷ 291

ጎጃም: 158(ኅ)

ጉሐርብ: 195÷ 195(ኅ)

ጉን: 160

ጉንደት/ጉንደን: 197÷ 201-205÷

205(ኅ)÷ 215

ኑዘም: 221

ጉዛም/ኑዘም: 221÷ 285

ጉራጌ/ጉራጌዎች: 151÷ 207

ግብጽ/ግብጻዊ/ግብጾች: 29÷ 32÷ 50÷

52-53÷ 52-53(ኅ)÷ 63(ኅ)÷ 75(ኅ)÷

76÷ 86÷ 86(ኅ)÷ 90÷ 99(ኅ)÷ 107÷

118÷ 151÷ 170÷ 182÷ 208÷ 224÷

126÷ 230(ኅ)÷ 234÷ 239÷ 243-

244÷ 247÷ 284(ኅ)÷ 286-287÷

287(ኅ)÷ 289÷ 289(ኅ)÷ 291-294÷

292(ኅ)÷ 296÷ 297÷ 303-304÷

305(ኅ)÷ 307÷ 309÷ 230(ኅ)

ጉንጥ: 112(ኅ)

ጉንጽ: 111-112(ኅ)÷ 120-123÷ 130÷

134÷ 145÷ 223(ኅ)÷ 245÷ 245(ኅ)÷

306(ኅ)

ጉዛም/ጉዛም: 158-159

ጉዳሌ: 145÷ 145(ኅ)÷ 221

ንትር: 110÷ 110(ኅ)÷ 113÷ 119÷ 120÷

123-124÷ 131÷ 134÷ 245

- ጠ -

ጠዞ: 203

ጠፋንይ: 221

ጢሞቴዎስ (ሐዋርያ): 271÷ 293

ጢሮስ: 309(ኅ)

ጣና: 158(ኅ)÷ 232(ኅ)÷ 297÷ 73

ጢማይ: 232

ጤጠይ/ጤጤ: 146÷ 148÷ 129÷ 137

ጥልብያኮስ: 2221÷ 222(ኅ)

ጥናትና ምርምር ቤተ መጻሕፍት

(የኢትዮጵያ): 19÷ 45

ጦቢት (ብሉይ): 285

ጦቢያ (ብሉይ): 285÷ 293

ጦዘ/ጠዞ: 197÷ 197(ኅ)÷ 203

ጦጽያ: 119-120

- ጨ -

ጨርቆስ/ቂርቆስ (ስማዕት): 199(ኅ)

- ጸ -

ጸራቅሊጦስ: 217

ጸንጠሌምን ዘጸማእት: አባ: 50

ጸንጠቆስጤ: 69÷ 137÷ 297

ጸላጦስ: 123(ኅ)÷ 171(ኅ)

ጸኮሚስ (አባ): 32÷ 75(ኅ)÷ 149÷

149(ኅ)÷ 224

ጸውሊ (አባ): 182

ጸውሎስ (ወንድም): 137-138÷ 147÷

152÷ 157÷ 166÷ 184-185÷ 188÷

198

ጸውሎስ (ሐዋርያ): 89÷ 94÷ 107(ኅ)÷

264÷ 173÷ 189÷ 217÷ 234÷ 238÷

252÷ 256÷ 271÷ 293÷ 295÷

295(ኅ)÷ 313

ጸዝዮን: 293

ጴጥሮስ (ሐዋርያ): 112(ኅ)÷ 169÷ 188-

189÷ 210÷ 238÷ 247÷ 271÷ 295÷

295(ኅ)÷ 310÷ 313

ጴጥሮስ (ወንድም): 293

- ጸ -

ጸሕጋ (ጽሕጋ): 153

ጸጋ ሥሎስ (ወንድም): 293

ጸማ: 159

ጸክራ: 114

ጸሕጋ: 153(ኅ)

ጽዮን: 37(ኅ)÷ 85÷ 275÷ 281÷ 295÷

311

- ፀ -

ፀጋም (ምድር/ስብእ): 176÷ 179÷ 196

- ፈ -

ፈሳሲዎች: 80

ፈሳሻዎች: 286

ፈረንሳይ: 25÷ 304

ፈራን: 170-171

ፈርዖን: 234÷ 237(ኅ)÷ 311(ኅ)

ፈጸጋር: 35÷ 49÷ 123÷ 130÷ 178÷

196÷ 205

ፊልጶስ (ሐዋርያ): 95÷ 310

ፊልጶስ (አቡነ): 23÷ 111(ኅ)

ፈቅጦር (ወንድም): 156-157

ፊቤን: 252

ፋርስ: 213(ጎ) ÷ 304
 ፋሲለደስ (ግብጻዊ?): 297
 ፌሬንክ ÷ አሌክሳንደር: 43 ÷ 44
 ፌቤን: 303
 ፍሊሙና (ደቀ መዝሙር): 290
 ፍልስጥኤም: 25
 ፍሬ ሊባኖስ (አባ): 176
 ፍሬ ሚካኤል (ንቡረ እድ): 129(ጎ)
 ፍሬ ብርሃን (አባ?): 187 ÷ 189
 ፍሬ ክርስቶስ (ወንድም/አባ): 208 ÷ 210 ÷
 212 ÷ 212(ጎ) ÷ 215 ÷ 222
 ፍሬምናጦስ (መምህር): 137 ÷ 309(ጎ) ÷
 154
 ፎንጢዮስ (መናፍቅ): 216

- T -

ፖሳዲና: 19
 ፔሩሾ ÷ ገፍል :: 42

- ሸ -

ሺክተር አራስ: 75(ጎ)
 ሺበር: ማክስ: 14
 ሺንት: ኩርት: 42

Accademia Nazionale dei Lincei: 45
 Astor, Lenox and Tilden Foundation: 18-
 19
 Collegeville: 19
 Conti Rossini, Carlo: 19
 Hill Monastic Manuscript Microfilm
 Library: 19
 Lincei, Accademia Nazionale dei : 19
 Mediterranean: 305(n)
 Minnesota: 19
 New York: 18
 New York Public Library: 44, 46
 Parsons, Talcott: 14(n)
 Ricci, Lanfranco, Professor: 19, 45
 Roma: 19
 Saint John's University: 19
 Spencer Collection: 18
 Weber, Max: 14(n)

